

## บทที่ ๔

### ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน

จากการศึกษาลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในมหาชาติกัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรี ทั้ง ๑๐ สำนวนนั้น พบว่ากวีได้พรรณาลักษณะสังคมของชาวบ้านไว้ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งในเรื่องการอยู่อาศัยร่วมกันของชนชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นไทย จีน ลาว มอญ เขมร เป็นต้น กลุ่มชนเหล่านี้อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมาช้านาน โดยมีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมให้สอดคล้องซึ่งกันและกัน ซึ่งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในกัณฑ์ชูชกนั้น ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขายเป็นอาชีพหลัก ซึ่งเป็นลักษณะการทำมาหากินเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตมากกว่าการมุ่งหวังค้ากำไร ส่วนลักษณะที่อยู่อาศัย การแต่งกาย หรือเรื่องอาหารการกิน ล้วนแต่เป็นไปในลักษณะที่เรียบง่าย เหมาะสมกับสภาพของสังคมท้องถิ่น

ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่ปรากฏในกัณฑ์ชูชกนั้น กวีกล่าวถึงประเพณีที่สำคัญของไทยไว้พอสมควร เช่น การแต่งงาน งานตรุษสงกรานต์ เป็นต้น รวมทั้งการละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ เช่น การแสดงลิเก การเล่นละครนอก การขับเสภา การแสดงหนังตะลุง ฯลฯ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยมาแต่อดีต โดยกวีได้กล่าวถึงครูเพลงคนสำคัญที่มีชื่อเสียงไว้ส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ ในเรื่องความเชื่อต่าง ๆ ของสังคมไทย กวีได้สะท้อนความเชื่อของคนไทยในเรื่องพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ไว้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังมีเนื้อหาส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคม ทั้งพฤติกรรมที่สังคมยอมรับและไม่ยอมรับ อันเป็นส่วนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นจริยธรรมทางสังคมได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น การศึกษามหาชาติกัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรี จึงสามารถมองเห็นภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมและแนวความคิดของชาวชลบุรีในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. แหล่งชุมชน
๒. วิถีชีวิตความเป็นอยู่
๓. ขนบธรรมเนียมประเพณี
๔. ความเชื่อ
๕. ค่านิยม
๖. พฤติกรรม

## แหล่งชุมชน

ในภาคตะวันออกเฉียงนั้น มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติอาศัยทำมาหากินอยู่ร่วมกันมาแต่ครั้งอดีต โดยเฉพาะเมืองชลบุรี อยู่ติดกับชายฝั่งทะเล มีการติดต่อค้าขายกับชนหลายชาติหลายภาษารวมทั้งมีผู้คนอพยพข้ามแดนมาอาศัยอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย เช่น ชาวจีน ชาวลาว ชาวเขมร เป็นต้น ซึ่งในมหาชาติกัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรี กวีได้กล่าวถึงกลุ่มชนเชื้อชาติต่าง ๆ ดังกล่าวไว้ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑ ตอนชูชกเดินขอทานไปตามบ้านต่าง ๆ ผ่านทั้งบ้านมอญบ้านไทย  
ดังความว่า

...กะป็น้ำปลาตะกั่วก็เอาหมด ปลาไหลปลาหลด ตะกั่วไม่ให้เสีย ผลุดไป  
ทำประลัมประเหลี้ยกับอ้อเจ้า ทำหัวมงก ๆ เหมือนหนึ่งหัวกิ้งก่า เทียวไปเทียวมา  
บ้านนอกบ้านป่าบ้านดอน บ้านมอญบ้านไทย ชาวบกชาวเรือ ชาวเหนือชาวใต้  
ชาวไร่ชาวนา พักแพงแดงกวา ห่อผ้าตะพาย... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๘ หมายเลข  
ลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ค)

ตัวอย่างที่ ๒ ตอนชูชกขอทาน ซึ่งชูชกเดินขอทานไปทุกแห่งและขอทานทั้งชาวไทย  
มอญ แยก ลาว ฯลฯ ดังความว่า

...แต่การขอตะกั่วก็ไปทุกอย่าง เทียวขอทุกกรอกออกทุกบ้าน ผลาญเอาจนใจ  
ลักบกเรือ เตื่อเอามอญ ปลัอนเอาไทย ใส่เอาแขก แทรกเอาไฉ่ลาว กราวเอาเจ๊ก  
เชกเอาไฉ่ญวน ขวนเอาฝรั่ง รังเอาเขมร ประเคนเอาหลวงชี เทียวพิริไฟโร ไฉ่ขอ  
ทุกคำเข้า... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

การที่กวีพรรณนาถึงชนชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชาวไทย มอญ แยก ลาว เจ๊ก ญวน  
ฝรั่ง หรือเขมรนั้น ล้วนแสดงให้เห็นว่ากลุ่มชนเชื้อชาติต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ในเขต  
ชุมชนทางภาคตะวันออกเฉียงมาช้านาน โดยเฉพาะกลุ่มชาวจีนกับชาวลาว เป็นกลุ่มชน ๒ กลุ่ม ที่ม  
ีการตั้งชุมชนชัดเจนที่สุดในจังหวัดชลบุรี

กลุ่มชาวจีน เป็นกลุ่มชนหนึ่งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในชลบุรีมาช้านานแล้ว โดยเข้ามา  
ทำมาหากินแต่ครั้งสมัยรัตนโกสินทร์ ดังปรากฏเรื่องราวชาวจีนในนิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่  
กล่าวถึงคนจีนที่บางปลาสร้อย เป็นต้น ส่วนใหญ่เข้ามาทำอาชีพช่างทองที่บางปลาสร้อย  
ชาวจีนที่อ่างศิลา และจีนไต่กังเรือ เป็นต้น เนื่องจากลักษณะโดยทั่วไปของชาวจีนเป็นคนขยัน  
ขันแข็ง ทำงานตั้งแต่กรรมกรรับจ้าง จนกระทั่งเป็นพ่อค้าใหญ่ จึงมีบทบาทต่ออุตสาหกรรม

สำคัญต่าง ๆ มากมาย เช่น โรงสีข้าว โรงงานน้ำตาล การค้าขาย การทำประมง การทำน้ำตาล หรือกระทั่งเป็นหมอยาพื้นบ้าน\*

บุญเดิม พันรอบ ได้กล่าวถึงการตั้งชุมชนของชาวจีนไว้ในเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องชลบุรีในเรื่อง “คนจีนและชุมชนจีนในชลบุรี” (๒๕๓๒, หน้า ๑๓ - ๑๖) โดยกล่าวว่า กลุ่มชาวจีนที่เข้ามาตั้งชุมชนในชลบุรีมี ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก คือชุมชนประมง ได้แก่ บริเวณชุมชนที่ตั้งอยู่ติดชายทะเล เช่น อำเภอเมือง อำเภอศรีราชา อำเภอบางละมุง อำเภอสัตหีบ และกิ่งอำเภอเกาะสีชัง ซึ่งมีชาวจีนเข้ามาค้าขาย ทำงานช่าง งานอุตสาหกรรมต่อเรือ จนกระทั่งเป็นกู่ลี้รับจ้างกันมากมาย ชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการประมง กล่าวคือ ในขณะที่ชาวชลบุรีสมัยนั้นยังคงประกอบอาชีพประมงเพื่อการยังชีพ แต่ชาวจีนเน้นการผลิตเพื่อการส่งออกแทน โดยเข้ามาปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และควบคุมการผลิต จนกระทั่งทำให้ราคาสินค้าประมงถูกลงกว่าเดิม (เช่น ปลา) ส่วนกลุ่มที่สอง คือชุมชนเกษตร ชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนหลังเมืองท่า เช่น อำเภอพนัสนิคม และอำเภอบ้านบึง โดยเข้ามาทำการเกษตรเพื่อการตลาด โดยเฉพาะการปลูกอ้อย การผลิตน้ำตาล และการตั้งโรงงานสีข้าว เป็นต้น

จากการที่ชาวจีนได้เข้ามาตั้งชุมชนอยู่ในจังหวัดชลบุรีและมีบทบาทสำคัญต่ออุตสาหกรรมสำคัญ ๆ ดังกล่าวนั้น ทำให้เราพบเห็นศาลเจ้ามากมายในเขตจังหวัดชลบุรี ทั้งในตัวเมืองและบริเวณรอบนอก โดยเฉพาะที่อำเภอบ้านบึง มีศาลเจ้าและฮวงซุ้ย อันเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวจีน นอกจากนี้ประเพณีของชาวจีน เช่น การกินเจ (เป็นการถือศีลลดเพื่อล้างบาป) ที่จัดให้มีขึ้นทุกปีนั้น ได้กลายเป็นพิธีกรรมสำคัญที่ปฏิบัติกันมาช้านานในท้องถิ่นชลบุรี ซึ่งวัฒนธรรมของชาวจีนเหล่านี้ได้ผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย

\* สุนิณ สืบสงวน กล่าวถึงหมอยาพื้นบ้านไว้ในหนังสือ “เรื่องเกี่ยวกับเมืองชลบุรี” (๒๕๓๐, หน้า ๑๖๑ - ๑๘๕) ว่า หมอยาพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงของเมืองชลบุรี คือ “หมอสูก” หรือที่ชาวชลบุรีเรียกกันว่า “หมอสูกเทวดา” เป็นหมอยาพื้นบ้านที่รักษาโรคด้วยเครื่องยาสมุนไพรตามสมัยโบราณ โดยภูมิปัญญาของท่านเป็นคนในจังหวัดชลบุรี เกิดเมื่อวันศุกร์ปีมะเมีย ร.ศ. ๕๑ ท่านได้รับการศึกษาวิชาหนังสือตามวิธีของคนสมัยโบราณ จนอ่านและเขียนหนังสือไทยได้คล่อง โดยท่านร่ำเรียนวิชาแพทย์สืบต่อมาจากบรรพบุรุษ ท่านรักษาโรคสำคัญต่าง ๆ ได้อย่างน่าอัศจรรย์ และช่วยเหลือรักษาคนจนโดยไม่คำนึงถึงเรื่องเงินทอง ชื่อเสียงของท่านจึงเป็นที่เลื่องลือไปทั่ว ไม่เพียงแต่เฉพาะจังหวัดชลบุรีเท่านั้น ซึ่งหลังจากที่ท่านเสียชีวิตลงด้วยโรคชรา เมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑ ค่ำ เดือนแปด ปีจอ ร.ศ. ๑๒๙ รวมอายุได้ ๘๙ ปีนั้น ได้มีการจัดสร้างรูปปั้นพ่อนหมอสูกขึ้นมา เพื่อเป็นอนุสรณ์และระลึกถึงคุณความดีของท่าน ปัจจุบันรูปปั้นหมอสูกประดิษฐานอยู่ที่วัดใหญ่อินทาราม และชาวบ้านยังคงให้การเคารพบูชามาตราบจนปัจจุบันนี้

อย่างกลมกลืนจนกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

กลุ่มชาวลาว เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ตั้งหลักแหล่งในเมืองชลบุรี มีหลักฐานปรากฏว่า พวกกลุ่มลาวอาสาปากน้ำ เป็นกลุ่มชนที่รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เมือง พระรถและยกขึ้นเป็นเมืองพนัสนิคม โดยทรงแต่งตั้งให้หัวหน้าชุมชนเป็นเจ้าเมือง ตำแหน่ง “พระอินทร์อาสา” เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๑ (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓, ๒๔๔๑, หน้า ๓๖๒ - ๓๖๓)

กลุ่มคนเขมร เป็นอีกกลุ่มชนหนึ่งที่กล่าวถึงในกัณฑ์ชูชก ดังเช่นตอนที่ชูชกเดินทาง เพื่อไปขอสองกุมาร และได้ทำสิ่งของที่นำมาตกหล่น โดยอ้างว่าได้เต้าปูนมาจากเมืองสระแวก ดังความว่า

...ออแต่มาจ้งไรคันดูเครื่องย่าม บุ่ม ๆ ป่าม ๆ ลน ๆ ลาน ๆ เฒ่าก็ปริเทวนาการ ร้องไห้รักเครื่องย่าม กูมาเสียตายแต่ผ้าขีดหน้า นางอมิตตดาเจ้าให้มา ไฟไหม้ทะลุ ได้เจ็ดแห่ง เจ้าแกลังให้มา กูเสียตายแต่เต้าปูนลูกหนึ่ง กลิ้งด้วยไม้ประดู่ ปู่แก่ได้มา แต่สระแวก แดกแต่กันจนลาย กูถูกปลอกหวายรายรัดทั้งตัว... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๘ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ค)

เมืองสระแวก เป็นชื่อเมืองหลวงเดิมของเขมร ชูชกอ้างว่าปู่ของตนได้เต้าปูนมาจาก เมืองสระแวก แสดงว่ามีการไปมาติดต่อระหว่างกัน แต่กัณฑ์ชูชกบางสำนวน สะท้อนให้เห็นว่า คนไทยไม่ชอบชาวเขมรมากนัก ดังความตอนที่พราหมณ์คำภรรยาของตนเองว่า

...กูจะถองด้วยศอกบุราณ ให้มึงเป็นตานขโมย เอาให้มึงชวดผัดหน้า พวกอีปลางมงโกรย อีผักชีโรยหน้า อี(น้ำ)ยาเข้าเย็น อีล็กลือทรงเครื่อง อีเมือง เขมร อีเล่นพนันเงิน อีเดินเต่อ ดีแต่ข้างเบื้อเยอแฉะแบะ ประจบประแจง... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

“อีเมืองเขมร” เป็นสำนวนพูด หมายถึง แปลกไปจากพรรคพวก คนที่ไม่ใช่พวกพ้อง ของตน อันแสดงให้เห็นว่าคนไทยไม่ค่อยชอบชาวเขมรมากนัก อาจเพราะถือว่าไม่ใช่พวกพ้อง ของตนก็เป็นไปได้

การที่กลุ่มชาวต่างชาติต่าง ๆ ได้เข้ามาตั้งรกรากในเขตเมืองชลบุรีร่วมกับชุมชน ชาวไทย และได้สร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันเรื่อยมา มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน จนกระทั่งได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนกันทางด้านวัฒนธรรม ทำให้อาศัยอยู่ ร่วมกันมาอย่างสงบสุขมาช้านาน

## วิถีชีวิตความเป็นอยู่

๑. การทำมาหากิน การประกอบอาชีพหลัก ๆ ของชาวบ้านที่กล่าวถึงในมหานาคติ กัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรี ได้แก่ การทำเกษตรกรรม การค้าขาย งานหัตถกรรม เป็นต้น ดังต่อไปนี้

๑.๑ เกษตรกรรม โดยสังคมไทยเป็นสังคมเกษตร ชาวบ้านนิยมทำไร่นา การประกอบอาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเป็นการทำไร่นา ดังเช่นตอนพราหมณ์สองสามีภรรยาผู้เป็นพ่อแม่ของนางอมิตตดา อ้างจะขอผืนผัสดที่จะคืนทองร้อยกษาปณ์ของชูชกว่า ขอผืนผืนไปจนกว่าจะได้ข้าวในนา งามในสวนก่อน จึงจะนำเงินมาใช้ชูชก ซึ่งการปลูกข้าว และทำสวน เป็นอาชีพเกษตรกรรม ดังความว่า

...และขอ ๑ ผู้เฒ่า อดดูข้าทั้งสองกว่าจะถึงปีหน้า **ดูข้าทั้งสองได้เข้า\***

ในนา ได้งาในสวน ดูข้าทั้งสองจักประมวญเป็นทองให้ท่านผู้เฒ่า ออย่าร้อนใจ...

(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๗ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕)

หรือตอนที่นายพราหมณ์เจตบุตรเห็นชูชก แล้วเกิดความโมโห คิดไปว่าชูชกจะมารบกวน พระเวสสันดร จึงพูดว่า

...ไอ้โง่ชั่วชาติหนักแผ่นดิน มึงเป็นไรจึงมี**ทำไร่นา**ค้าขายกิน ราษฎร

เวียนมาคดใด ใครบอกเล่าแกมึง จึงดื้อดั่งต้นต้นออกมาถึงทิวแถวทางที่ถูกระเวนไพร...

(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐, หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

การทำไร่นา เป็นอาชีพหลักของชาวบ้านที่กล่าวถึงในมหานาคติ กัณฑ์ชูชก ซึ่งเป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย นิยมปลูกพืชผัก และมีการเลี้ยงสัตว์ หาปลาควบคู่กันไปด้วย

๑.๒ การค้าขาย เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่กล่าวถึงในกัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรี ดังเช่นตอนพราหมณ์คำภรรยาตนว่าไม่รู้จักช่วยทำมาหากิน ดังนี้

...อีคนเผอเรอ อีกระเซอกันรั้ว ดีแต่จะแต่งตัว เทียวกรีดกราย **จะให้ซื้อ**

**ให้ขายก็ขายหน้า ถ้าจะค้าก็ค้าแต่ลูกแมงคุด ไร้ต้นทุนก็หาย ไร้ปลายทุน**

**ก็หลุด** อีเลนกรุดทั้งตาปี...ช่างชั่วนี้ทุกอย่าง เทียวรอดเขาที่ตลาด...อีกินเติบโตทั้ง

ตาปี กล้วยหอมทั้งหรี มั่นก็ไพล่เข้าไปจนสิ้น ... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

\* เข้า (ใบ) = ข้าว

๒ กรุด (ปาก) = ตูษ

"ตลาด" เป็นแหล่งชุมชนที่สำคัญ อาชีพค้าขายจึงเป็นอาชีพของเหล่านางพราหมณ์แห่งหมู่บ้านทุนนวิฐ ซึ่งก็ได้พรรณนาไว้ว่าพวกนางพราหมณ์จะค้าขายสิ่งใดก็มักขาดทุนไปสิ้นทั้งนี้เพราะนางไม่เอาใจใส่ต่ออาชีพของตนเองนั่นเอง โดยในมหาชาติกัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรีกล่าวถึงการซื้อขายผลไม้มิได้ค่อนข้างมาก เช่น การขายมังคุด ลูกกระท้อน กล้วยหอม เป็นต้น ดังนี้

...ขึ้นซื้อกล้วยหอม เย็บถุงไว้ยาว ๆ เก็บเข้าเม้า<sup>๑</sup>ไว้เป็นชะลอม...ให้กินยาก  
กว่าชม อด ๆ แล้วก็เอาออก ถ้าลูกมังคุดหรือลูกกระท้อน<sup>๒</sup> แต่พอขายยากขายออก...  
(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)  
ทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะทางภาคตะวันออก เป็นแหล่งสวนผลไม้ที่มีชื่อมาแต่ครั้งอดีต  
ก็เป็นได้ เช่น สวนเงาะ สวนมังคุด สวนทุเรียน เป็นต้น

๑.๓ งานหัตถกรรม นอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรมและค้าขายแล้ว งานหัตถกรรม เป็นอาชีพอย่างหนึ่ง มักทำในยามว่างจากการทำไร่ทำนา ซึ่งเป็นหน้าที่โดยทั่วไปของสตรีไทย นอกเหนือไปจากการหุงข้าว ตักน้ำ หาฟืน ฯลฯ ผู้หญิงยังต้องรู้จักการทอผ้า หรือการเย็บปักถักร้อยด้วย มีกล่าวไว้ในเนื้อเรื่องกัณฑ์ชูชกอยู่หลายตอน เช่นในตอนที่เราเล่าพราหมณ์ดานางพราหมณ์ผู้เป็นภรรยาของตนเองว่าไม่ยอมทำงาน ทั้งข้าวน้ำไม่หาหุง ผ้ายกไม่ทอ ฯลฯ ดังความว่า

...ดูกรว่าอิเหนาชาติชั่ว มิ่งดีแต่จะแต่งตัวให้ชายชม หวีผมอยู่ละแล ๆ  
จับแต่ผ้าสไบขึ้นห้อยบ่า เทียนร่หากันอยู่ทุกเรือน ชวนเพื่อนไปเที่ยวเล่น ครั้นเวลา  
เย็นจึงกลับมากิน ทาแต่กระมัน<sup>๓</sup>อยู่เหลือง ๆ ทำตาชำเลื่องหาชาย ไม่อายเรียม  
เทียมหยิกหยอก แต่เที่ยวเข้าทุกตรอกออกทุกบ้าน การงานไม่ทำ **เข้า<sup>๔</sup>น้ำก็ไม่หา  
หุง ผ้ายกไม่ทอ** หัวเราะกันอยู่เกร่อ ทำเผอเรอกระเซอเปล่า กินเข้าแล้วแต่จะนอน  
สอนก็มีจำ อาบแต่น้ำวันละสามเวลา... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๘ หมายเลขลำดับที่  
รย.บ ๖๗๖/๕ ค)

เมื่อนางพราหมณ์ได้ฟังความสามีด่าทอ ก็เกิดความโกรธแค้น และโทษว่ามีสาเหตุมาจากนางอมิตตดา จึงชวนกันไปประชุมที่ทำน้ำ ดักธอนางอมิตตดาเพื่อจะด่าว่าให้หายแค้นใจ

<sup>๑</sup> เข้าเม้า = ข้าวเม้า

<sup>๒</sup> ลูกกระท้อน (ปาก) = ลูกกระท้อน

<sup>๓</sup> กระมัน (ปาก) = ขมิ้น

<sup>๔</sup> เข้า (ใบ) = ข้าว

โดยกล่าวว่านางอมิตตดาถูกพ่อแม่รังเกียจ จึงยกให้มาเป็นภรรยาชุกเฒ่าชรา เพราะนางอมิตตดาเป็นหญิงไม่ดี งานการไม่ทำ เอาแต่ขี้เกียจ หนีเที่ยวเตร่ เมื่อพ่อแม่ให้ทอหูกทอผ้า ก็ทำอย่างหยาบกระด้าง ไม่มีความละเอียดประณีต ดังความว่า

...**แม่ันทอหูกแลเพลลา** เป็นกระเจ้าทั่วผืนผ้าดำดูโรยงา ถ้าจะนุ่งก็ขาด้วยแยบ เจ็บแลบสามารถ บ่มีอาจะนุ่งได้... (กัณฑ์ชุกกล้านวนที่ ๗ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕)

นางอมิตตดาารู้สึกละอายใจที่โดยเหล่านางพราหมณ์นี้ตำว่า จนให้ชุกเดินทางไปขอสองกุมารที่เขาเวงกต เพื่อนำมาเป็นทาสรับใช้ของนาง ก่อนที่ชุกจะเดินทางนั้น นางได้ช่วยพรแข่ง โดยนางอมิตตดาอ้างว่านางจะอยู่บ้าน ทอผ้าและเย็บฟูกไว้รอจนกว่าชุกจะกลับมา ดังความว่า

...ถ้าแม่ันไม่ตายด้วยเสื่อสีห์ ขอให้ผีมันหักคอกพ้อที่กลางป่า **เมียอยู่เรือน** จะทอหูกทำลูกไว้ทำ ตาเฒ่าชรากับว่าสมพรปากเกิดแม่คุณ... (กัณฑ์ชุกกล้านวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

หรือ

...ถ้าแม่ันไม่ตายด้วยเสื่อสีห์ ไปให้ผีมันหักคอกเสื่อที่กลางป่า **เมียอยู่เรือน** จะทอหูก **เย็บฟูกไว้ทำ** เฒ่าชรารับว่าเออสมพรเกิดแม่คุณ... (กัณฑ์ชุกกล้านวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

จะเห็นว่าการกล่าวถึงการทอผ้าอยู่หลายตอน ในหลายสำนวน อันแสดงให้เห็นว่าการทอผ้าเป็นอาชีพที่นิยมทำกันมากในหมู่บ้าน แต่น่าจะผลิตเพื่อใช้สอยมากกว่าจะนำมาขายเพื่อหวังกำไร

๑.๕ การรับราชการ เป็นอาชีพหนึ่งที่มีหน้ามีตา ชายไทยสมัยก่อนอยากเข้ารับราชการกันมาก เช่นตอนชุกโดนเจตบุตรจะฆ่า ชุกจึงหาทางเอาตัวรอด โดยอวดอ้างว่าตนเป็นบุโรหิตรับราชการในวัง จะฝากฝังเจตบุตรให้เป็นขุนนาง ทำให้เจตบุตรก็หลงเชื่อทันที ดังความว่า

...เหวย เอ็งเหมือนหนึ่งหลานลูงจะบอก ถ้าจะได้เป็นขุนนางในพระนครเหมือนเขาบ้าง จงชี้ช่องทางที่พระเวสสันดรให้ลูงนี้สัญญาจรรยาเดินเลื้อย จึงจะทูลเสนอความขอบให้ ประเดี้ยวใจก็ได้เลื่อนที่เป็นขุนนางนั่ง**เมืองเรืองยศ** แล้วจะลืมลูงเสียหมดไม่ดูหน้า ถ้าแนะนำหนทางให้ตาไปก็จะได้ชอบ... (กัณฑ์ชุกกล้านวนที่ ๔ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ค)

ชูชกหลอกนายเจตบุตรว่า หากบอกทางไปสู่เขาวงกตให้แก่ตน ตนจะทูลความดี ความชอบในครั้งนี้ต่อเจ้ากรุงสุโขทัย ให้แต่งตั้งให้เป็นขุนนางนั่งเมือง ซึ่งเจตบุตรก็หลงเชื่อทันที ด้วยหวังจะเป็นขุนนางบ้าง อีกตอนหนึ่ง ตัวของชูชกเองได้ขอตัวกับเหล่าสองพราหมณ์ผู้รับ ฟากทองว่าตนนั้นเป็นข้าราชการเก่า จนสองพราหมณ์หลงเชื่อและเกรงกลัว อันเป็นเหตุให้จำ ต้องยกลูกสาวแก่ชูชกแทนค่าทอง ดังความว่า

...ส่วนพราหมณ์ทั้งสองคนผิวเมื่อย บ่นละวณพัลวันหันเข้าไปในเคหา ร้อง เรียกเจ้าอุปถิตตามานั่งใกล้ น้ำตาไหลลงพราก ๆ ว่าเจ้าแม่เอ๋ย เราจะพากันยบยับ ยาก เห็นแต่จะสุดสิ้น ด้วยเอาทองของเขาไปขายกินเสียแล้ว เห็นแต่หน้าลูกแก้วนี้ แลจะช่วยแก้ทุกข์ เหมือนหนึ่งว่าเจ้าช่วยเปิดประตูคุกให้พ่อแม่ ด้วยพราหมณ์เป็น ถึงหุ้มแพรจะฟ้องร้อง แม่ว่าจะให้เจ้าไปแทนทองของพราหมณ์ เหมือนหนึ่งเจ้าช่วย ดับความให้มารดา... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

จากตัวอย่างสองพราหมณ์เกรงกลัวชูชก เพราะชูชกอ้างว่าตนนั้นเป็นมหาดเล็ก (หุ้มแพร) มีหน้าที่รับใช้ใกล้ชิดพระมหากษัตริย์ เมื่อสองพราหมณ์ได้ยินดังนั้น จึงจำต้องยอมยก นางอมิตตดาลูกสาวให้ จะเห็นได้ว่าการรับราชการ เป็นเกียรติและมีหน้ามีตามาก ผู้คนนับถือ ยกย่อง และยำเกรง ชาวไทยสมัยก่อนจึงประสงค์จะเข้ามารับราชการ

๑.๕ การขอทาน อาจจะไม่ถือเป็นอาชีพ แต่ในกัณฑ์ชูชก ชูชกทำมาหาเลี้ยง ตนเองด้วยการขอทาน ซึ่งเป็นอาชีพของคนยากจน และได้รับการดูถูกดูแคลนจากเพื่อนบ้านเป็นอย่างยิ่ง การขอทานนี้มีในสังคมไทยนานเพียงใดไม่ปรากฏหลักฐาน จดหมายเหตุลาลูแบร์ใน สมัยกรุงศรีอยุธยา (อ้างถึงใน สุวณีย์ ขวณสิน, ๒๕๑๘, หน้า ๑๒๑ - ๑๒๒) กล่าวถึงคนขอทาน ว่า “พวกฝรั่งในกรุงสยามสังเกตเห็นว่าคนที่จะไปขอทานนั้น ได้แก่ คน ๓ จำพวก คือ คนชรา คนพิการ และคนกำพร้าหาญาติมิตรไม่ได้ คนที่ให้ทานก็เลือกให้เฉพาะคนที่ไม่สามารถเลี้ยงชีพ ของตนได้...การขอทานนั้นถือเป็นข้ออัปยศอดสูนักในกรุงสยาม ไม่ช้าแต่เฉพาะตัวคนที่ขอทาน แต่ทั้งชายหน้าถึงวงศ์ตระกูลทั้งปวงของญาติที่ตกเป็นขอทานนั้นด้วย”

ชูชกเองก็ได้รับการดูถูกดูแคลนจากเพื่อนบ้าน นางอมิตตดาผู้เป็นภรรยาก็พลอยอดสู และถูกเหล่านางพราหมณ์เียะเย้ยถากถาง จนได้รับความอับอาย ดังนางอมิตตดารำพันว่า

...อมิตติดาจึงว่านี่เณระขอพราหมณ์ ที่นี้มันงามอยู่แลนั้นเณระ มันช่วยกัน แห่เอาทั้งบ้าน ไหนมันจะจุด ไหนมันจะคร่า ไหนมันจะค่าประจาน มันว่าขอเต่า หัวล้าน ขอทานทั้งดาปี ภูแคนแต่มันด่าจู้ให้เจ็บจิต อีลังคนมันก็คิดด่าว่า น่ารอดสู... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

**๒. ลักษณะที่อยู่อาศัย** การสร้างที่อยู่อาศัยของชาวบ้านที่กวักล่าวไว้กัณฑ์ชูชกนั้น มีลักษณะการปลูกสร้างแบบง่าย ๆ คล้ายบ้านไทยทั่วไปในแถบภาคกลาง นิยมปลูกสร้างด้วยไม้ เพราะหาง่ายกว่าวัสดุอื่น ๆ ยกพื้นได้สูง ซึ่งลักษณะบ้านของชูชกนั้น กวีพรรณนาไว้สั้น ๆ พอเห็นภาพ โดยมีส่วนประกอบดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑

...ชูชกพราหมณ์ก็ตักน้ำหาฟืน ยืนดูเรือนที่รวนเรแลทรุดชำรุดรั่ว **ทั้งครัวไฟแลได้ถุน** ตะแกก็จับจุน**ตอม่อ**หลุด **ทั้งบันไดสลักหลุดสลักหลุดล้มประตูละ** เฒ่าก็ดูซ่อมแปลงเสร็จสรรพ... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๒ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ก)

ตัวอย่างที่ ๒

...โอ้เฒ่าชราที่ซ่อมแปลงเคหา **ชักหลังคามุงจาก** ได้**แซมฟากด้วยจากอ่อน** ผลัดกลอนด้วยไม้ไผ่ **ทำครัวไฟใส่เสียบหนุ** เฒ่าจึงออกไปยืนดู ใครจะปลูกขึ้นสู้ภูก็เต็มที... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

ตัวอย่างที่ ๓

...เฒ่าจึงไฉนพิจารณาดูเห้าเรือน ที่ไหนคร่ำคราปรักหักพัง ตัวภูสิมียู่มิยัง หวังจะซ่อมแปลงไว้ให้มัน เฒ่าคิดดังนั้นแล้วมิช้า เฒ่าชราจึงจับเอาพร้าด้ามลุน ผลุนเข้าสู่ป่า ตัดเอาไม้ซาก ลากลาเอาทั้งเรียวหนาม เนื้อความว่าจะล่อมรั้ว เห็นที่นั่นซั้วกลั้วจะหัก สองมือเข้าชักเอาเป็นฟืน เอาไม้อื่นขึ้นเข้าให้แน่น แล่นหา**ตอม่อ** ค้ำข้าง**ได้ถุน** จุน**นอกชาน** เอา**กระดาน**มาเรียบ เลียบดูมิให้หก กลัวเมียสาวจะตกลง ที่ไหนเป็นช่องเป็นคู ดูกระสันกระสั๊กกดเข้าให้ชิด สำเร็จเสร็จสรรพแล้วมิช้า... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๔ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ค)

จะเห็นได้ว่าชูชกพยายามหาทางซ่อมแซมเรือนที่ชำรุดให้อยู่ในสภาพที่มั่นคง เพื่อให้นางอมิตตดาอยู่อย่างปลอดภัย ส่วนประกอบสำคัญ ๆ ของเรือนชูชกที่กล่าวถึงนั้น ประกอบไปด้วยสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

๑. กระดาน คือ ไม้ที่เลื่อยออกเป็นแผ่น ๆ สำหรับปูพื้นเรือน
๒. กลอน คือ ไม้ที่ขัดประตูล หน้าต่าง หรือดาล เครื่องสลักประตูลหน้าต่าง
๓. ครัวไฟ คือ ครัว เป็นที่สำหรับหุงต้มอาหาร
๔. จาก คือ ใบจากที่นำมาใช้มุงหลังคาหรือฝา
๕. ตอม่อ คือ เสาสั้นสำหรับรับรอดหรือโคนเสา
๖. ได้ถุน คือ ที่ใต้พื้นเรือนซึ่งยกยกระดับพื้นสูง

๗. นอกชาน คือ พื้นเรือนที่ยื่นพ้นชายคาระเบียงออกมา
๘. บันได คือ สิ่งที่ทำเป็นขั้น ๆ สำหรับขึ้นลง บางครั้งเรียก “กะได” ในที่นี้ทำมาจากไม้เป็น ๓ ขั้น เวลาจะนอนจะยกบันไดขึ้นเก็บเพื่อความปลอดภัย เรียกว่า “เข็นกะได”
๙. ประตู คือ ทางเข้าออกของบ้าน มีบานเปิดปิดได้ บางครั้งเรียก “ปากกะตู” หรือ “ปากกะตู”
๑๐. ฝาผนัง คือ เครื่องกั้นด้านนอกหรือเครื่องกั้นแบ่งห้องของตัวเรือนโรง เป็นต้น
๑๑. ฝาอก คือ พื้นเรือน ถ้าทำด้วยไม้ไผ่เรียกว่า “ฝาอกสับ”
๑๒. ล่อง คือ ช่องตามพื้นที่ทำไว้สำหรับให้สิ่งของลอดลงได้
๑๓. ล่องเยี่ยว คือ ช่องบนพื้นเรือนสำหรับถ่ายปัสสาวะ ซึ่งกล่าวถึงในกัณฑ์ชุกจำนวนที่ ๖ (หมายเลขลำดับที่ ๔๖๗/๕ ก) กล่าวว่า “...ทอดตัวลงล่องเยี่ยว...” ทั้งนี้จะได้ไม่ต้องเดินไปเข้าป่าในเวลาค่ำมืด
๑๔. ลืม คือ ไม้หรือเหล็กที่มีสันหนาปลายบางสำหรับจิ้มหรือขีดให้แน่นหรือไม้ขีดบานประตูหน้าต่าง ซึ่งมีลักษณะคล้ายลิ่ม
๑๕. สลัก คือ เครื่องกั้นหรือกลอนประตูหน้าต่างแบบเก่าที่ลงไว้เพื่อไม่ให้เลื่อนหรือผลักเข้าไปได้
๑๖. เสียบหนู คือ ไม้ที่เสียบกับไม้ข้างควายที่ชนาบบนหลังคาเรือน
๑๗. หลังคา คือ ส่วนบนของเรือนสำหรับบังแดดและฝน ซึ่งเรือนของชุกมุงหลังคาด้วยจาก

ภาพบ้านของชุก จึงมีลักษณะเป็นบ้านหลังเล็ก ๆ สร้างด้วยไม้ไผ่ หลังคามุงจาก ยกพื้นระดับเดียวกันไปทั้งหลัง ได้ถุนสูง มีบันไดพาดขึ้น ลักษณะบันไดก็มีแค่สามขั้น เวลาจะนอนจึงต้องเข็นบันไดขึ้นบนตัวเรือน เพื่อความปลอดภัย ซึ่งลักษณะบ้านแบบนี้มีหลักฐานบันทึกไว้ในจดหมายเหตุของสังฆราชปาเลอกัวซ์ (อ้างถึงใน สุวณีย์ ชวนสนิท, ๑๕๑๘, หน้า ๗๙) ซึ่งเข้ามาในเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ ๔ กล่าวว่า “...ที่อยู่อาศัยของคนจนนั้นสร้างกันแบบง่าย ๆ เป็นเรือนยกพื้นระดับเดียวกันไปหมดทั้งหลัง ให้เสาไม้ไผ่แล้งกันฝาดด้วยซีกไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยตับจากผูกไว้กับเครื่องบนที่เป็นไม้ไผ่เหมือนกัน...ใช้บันไดไม้ไผ่พาดขึ้น...” ส่วนรอบ ๆ บริเวณ

๙ จิ้ม คือ การเอาลิ่มเสียบแทรกลงไป เพื่อให้แน่น เป็นต้น

๑๐ ข้างควาย คือ ไม้ชนาบหลังคามีไม้เสียบหนูยึด

บ้าน มีรั้วปิดมิดชิด ชาวบ้านมักจะหาหนามมาสะกันไว้ไม่ให้มีช่องโหว่ เช่นเดียวกับที่ชูชกเข้าป่าหาเรียวหนามมาทำรั้วนั่นเอง ซึ่งหนังสือประเพณีเนื่องในการปลูกเรือน - แต่งงาน ของ เสฐียรโกเศศ (๒๕๓๒, หน้า ๔๒ - ๔๓) กล่าวถึงลักษณะของรั้วบ้านไว้ว่า

...ถ้าเป็นบ้านสามัญก็ปลูกต้นไม้ล้อม ที่ไหนไหนเป็นช่องก็เอาเรียวหนามสะกันไว้ ถ้าไม่ปลูกไม้ก็ใช้กันด้วยเรียวหนาม ดังที่ว่า กำแพงแก้วแล้วล้อมด้วยเรียวหนาม รั้วเรียวหนามตามที่ทำกันคือไปป่าหาไม้มีง่ามโต ๆ ตัดเอามาบีกรอบบ้านเป็นเลา กระทุ้ง คือเสารั้วเป็นระยะ ๆ ไป ให้ง่ามอยู่เหนือพื้นดินเล็กน้อย แล้วเอาหนามไม้สะไว้ในง่ามไม้จนเต็ม อย่างนี้คนจะปีนเข้ามาไม่ได้...ถ้าเป็นบ้านมีอันจะกินมักทำรั้วเรือก คือ รั้วขัดแตะ...

จากที่กล่าวมาเป็นลักษณะบ้านของชาวบ้านทั่วไป แต่ถ้าลักษณะบ้านของคนมีฐานะพอสมควร จะมีลักษณะอีกแบบหนึ่ง ดังตอนชูชกรรวบรวมทองได้ร้อยกษาปณ์ และวางแผนจะปลูกบ้าน ดังคำว่า

...อย่าเลยจำกูจะมีเมียงงามให้เหมาะใจ จะช่วยข้าให้ให้กลิ่นกลิ่น  
กูจะปลูกเรือนเสาไม้จริง ทั้งไว้ลักแปดหลัง จะนั่งบนเก้าอี้ ขึ้นวอยบนนอกชาน  
คำ ๆ กูจะคลานเข้าไปในมุ้ง คิด ๆ แล้วก็คลำดูถุงกล้วยไม้มือจะล้วงลัก...  
(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

ชูชกวางแผนจะสร้างบ้านโดยใช้ไม้จริง อันเป็นการแสดงให้เห็นฐานะของเจ้าของบ้านว่ามีเงินทอง ร่ำรวย ได้อีกทางหนึ่งด้วย

๓. เครื่องแต่งกายและเครื่องสำอาง การแต่งกายของตัวละครในมหากาติกัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรี สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยในสมัยโบราณและความนิยมต่าง ๆ ของชาวบ้านในสังคมท้องถิ่นได้อย่างดี ทั้งเรื่องเครื่องนุ่งห่มและเครื่องประดับต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

### ๓.๑ ลักษณะเครื่องแต่งกาย

๓.๑.๑ เครื่องแต่งกายของฝ่ายหญิง พบว่า ลักษณะเครื่องแต่งกายที่กวีกล่าวถึงในกัณฑ์ชูชกนั้นมี ๒ ลักษณะ คือ การนุ่งจวนและการนุ่งโจงกระเบน หากแต่ถ้าเป็นวันพิเศษ เช่น มีงานบุญหรืองานรื่นเริงต่าง ๆ หญิงสาวมักจะพิถีพิถันในการแต่งตัวมากกว่าวันธรรมดา ดังความในตอนนางอมิตตดาชูชกที่ว่า หากชูชกไม่ไปหาทาสมาให้นางแล้ว ยามใดที่ชาวบ้านจัดงานรื่นเริง มีงานตรุษสงกรานต์ นางจะแต่งตัวให้พริ้งเพรา เพื่อให้เป็นที่สนใจของหนุ่ม ๆ การแต่งตัวในพริ้งเพราตามที่นางอมิตตดาชูชกนั้น ก็คือ การบรรจงแต่งตัวให้งาม จนมีหนุ่ม ๆ

มารุมตามรุมเกี้ยว ดังนางอมิตตดาพรณนาว่า

ตัวอย่างที่ ๑

...ถ้าเอ็งมีพังกู เอ็งก็คอยดูไปเถอะ กูจะเที่ยวสะเออะไปทุกละเมาะ

**กูจะนุ่งผ้าสุหรัต กูจะตัดสองเปลาะ** เห็นหนุ่ม ๆ กำเคาะ กูจะหัวเราะให้ระแระ...

(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

ตัวอย่างที่ ๒

...เมื่อยามกรุด<sup>๑</sup>สังกรานต์ ชาวบ้านมีฉาว ผูกหนุ่มผูกสาว เขาแต่งตัวไป

กูจะเกล้ามมมวย แหมด้วยดอกไม้ **กูจะนุ่งผ้าใหม่ ที่เนื้อบาง ๆ** ลมพันเย็น ๆ

ให้มันเห็นราง ๆ กูจะโกงกระดาง... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

ตัวอย่างที่ ๓

...เมื่อถึงระดู<sup>๒</sup>ตรุษสารท บ่าวสาวแต่งแ่ง ทั้งแม่มาয়หนุ่มแก่ แด่งแ่ง

กรุยกราย ทั้งพ่อหม้ายตัดผมใหม่ไปปล่เปลี่ยน อย่างเยื้องไปมา คราวที่นั้นกูก็จะแด่งแ่ง

ทาน้ำมัน แบ่งผัดหน้ากันเอาไร ทัดดอกไม้สองหู **หม่อมพู่เรื่องรอง** กูก็จะท่องเที่ยว

ผู้ชาย... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๗ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕)

ตัวอย่างที่ ๔

...ครั้งถึงระดูเขาเล่นสนุก เล่นตรุษเล่นสังกรานต์ เล่นอยู่ฉาว ๆ

**กูก็จะนุ่งผ้าขาวหมัดดอกคำ** อาบน้ำทาแป้ง กูจะแต่งให้สะสวย...

(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๘ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ค)

สำหรับสาวชาวบ้านแล้ว นาน ๆ ครั้งจึงจะพิธีพิถันแต่งตัวกันสักครั้งหนึ่ง ถือเป็นโอกาสที่หญิงสาวจะประกวดประชันกัน เช่นเดียวกับกรณีของนางอมิตตดาที่กล่าวว่าตนเองนั้นจะแต่งตัวด้วยผ้าบาง ผ้าใหม่ แต่งตัวทำผม ทัดดอกไม้ ฯลฯ โดยเครื่องนุ่งห่มจำพวกผ้าชุดนั้นเป็นสิ่งที่หญิงสาวพิธีพิถันในการเลือกสรรและตกแต่งกายกันอย่างมาก เช่น การนุ่งห่มด้วยผ้าสุหรัต ซึ่งเป็นผ้าลายอย่างหนึ่ง เรียกตามชื่อเมืองที่ผลิต โดยเมืองสุหรัต เป็นเมืองหนึ่งในแคว้นคุชราตของประเทศอินเดีย เป็นแหล่งผลิตผ้าลายที่ส่งมายังเมืองไทย นับเป็นงานหัตถกรรมของชาวบ้านท้องถิ่น ต้องผลิตจากมือและแรงงานในครอบครัวเป็นสำคัญ ด้วยความเป็นผ้าลายอย่างนอกนี้เอง ผู้สวมใส่จึงมักใส่ในโอกาสพิเศษ

<sup>๑</sup> กรุด (ปาก) = ตรุษ

<sup>๒</sup> ระดู (ปาก) = ฤดู

ส่วนการห่มผ้าสีชมพู เป็นการแต่งกายที่นิยมของสาวชาวบ้านอย่างหนึ่ง เพราะถือว่าดูสวย มีสีสันงดงาม และเป็นการแสดงถึงฐานะอย่างหนึ่ง เนื่องจาก “แพรห่ม” เป็นเครื่องแสดงบรรดาศักดิ์ของสตรีแต่ละคนในราชสำนัก กล่าวคือ การห่มแพรที่เรียกกันว่า “ห่มแพรสีทับทิม” นี้ เป็นการแต่งกายของสตรีฝ่ายใน ดังที่กรมศิลปากรได้อธิบายไว้ในสมุดภาพวิวัฒนาการการแต่งกายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (๒๕๒๕, หน้า ๑๗) ว่า

...การแต่งกายในเวลาเข้าเฝ้าอยู่งานของสตรีฝ่ายใน คือ นางพระกำนัลและชาวที่ต่าง ๆ สตรีเหล่านี้ห่มสไบแพร ยกปลายดอกและนุ่งโจง ผ้าทอยกดอก การห่มสไบมีทั้งแบบเจี๊ยงบ่า ปล่อยชายทิ้งหลังยาวหรือแบบตลบชายทิ้งหลังกลับ ขึ้นมาทบบ่า ด้านที่เจี๊ยงนั้นเพื่อไม่ให้สไบยาวเกินไป อย่างไรก็ตาม ความสะดวกของการนุ่งห่มผ้าอาภรณ์พรรณแบบเก่านี้ อยู่ที่รสนิยมในการเลือกสีและลายของผ้านุ่ง และผ้าสไบ ส่วนมากห่มสไบชั้นในแพรสีทับทิมหรือแดง แล้วห่มสไบไหมอีกสีหนึ่งชั้นนอก เช่น สีม่วง เขียวมรกต เหลืองทอง ทำให้สีตัดกัน ดูเด่นสะดุดตา ผ้านุ่งใช้ผ้าไหม ยกปลายดอกก้านแย่งกนกหรือผ้าตาสีพื้นน้ำเงินดอกเหลืองแดง หรือพื้นแดงดอกม่วง...

นอกจากนี้ การนุ่งผ้าขาวห่มดอกคำ กล่าวคือ การนุ่งผ้าขาวเป็นพื้น และห่มด้วยผ้าลายเป็นดอกไม้สีทองนั้น เป็นการแต่งกายอีกแบบหนึ่ง ที่หญิงสาวมองว่าสวยงาม และจะแต่งเฉพาะโอกาสสำคัญ ๆ เท่านั้น

๓.๑.๒ เครื่องแต่งกายของฝ่ายชาย ในมหาชาติกัณฑ์ชูชก ไม่ได้พรรณนาเครื่องแต่งกายของชายไว้ดังเช่นฝ่ายหญิง โดยปกติชายชาวบ้านไม่นิยมสวมเสื้อห่มผ้า นุ่งแต่โจงกระเบนเท่านั้น เพื่อความสะดวกในการทำงาน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ในจดหมายเหตุลาลูแบร์ (อ้างถึงใน สุวณีย์ ขวนสนิท, ๒๕๑๘, หน้า ๘๔) มีการบันทึกลักษณะการแต่งกายของชายสมัยโบราณไว้ว่า

...เครื่องแต่งกายผู้หญิงที่ผิดกับผู้ชายนั้นคือผู้หญิงนุ่งผ้าตามวงรอบตัว อย่างเช่นผู้ชายนุ่ง แต่ผู้หญิงปล่อยผ้าตามกว้าง คลุมลงมาปรกถึงหน้าแข้ง (นุ่งจีบ) ทำนองกระโปรงสายฝรั่ง แต่ผู้ชายโจงกระเบนม้วนตลบกลับขึ้นไปหลังหว่างขา แต่เมื่อนุ่งนั้นชักผ้าปล่อยเป็นชายพกห้อยยาวลงมาข้างหน้า ชายกระเบนเอาไปโจงไว้ตรงที่รัดสะเอวด้านหลัง มักมีผ้าคาดพุงรัดคล้าย ๆ กับเข็มขัดของเรา (ฝรั่ง)...

ในกัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ (หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑) ตอนนางพราหมณ์พุดจาประชดประชันพราหมณ์ผู้เป็นสามีนั้น นางกล่าวถึงการแต่งกายของสามีตนไว้ ว่าชอบนุ่งผ้าไว้หาง ใส่กลืน ทัดบุหรี่ ดังความว่า

...นางคนนี้ก็ว่า ผัวช้านหรือ ไข่เจียวหลายอย่าง **นุ่งผ้าไว้ทางจนลากดิน**  
 ใสกลืนทั้งตาปี ทัดบุหรืทั้งสองหู อวดว่าเที่ยวเกี้ยวชู้ออกร่ำลือ ต้องหาแม่สื่อเข้าไป  
 หลายทอด... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

ลักษณะการแต่งตัวของชายที่กวีพรรณนานั้น เป็นลักษณะของชายเจ้าชู้ในสมัย  
 กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งนิยมนุ่งผ้าลอยชาย กล่าวคือ จะนุ่งผ้าตามสบาย ไม่ม้วนผ้าขึ้นมา  
 หนีบหางอย่างเช่นการนุ่งโจงกระเบน ถือเป็นการไม่สุภาพนัก แต่ชายชาวมอญชอบนุ่งผ้าแบบ  
 ลอยชาย นอกจากนี้ยังนิยमतัดบุหรื เพราะรู้สึกว่โก้และแสดงว่าเป็นนักเลงเจ้าชู้ ซึ่งในหนังสือ  
 ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลตรุษ - สารท ของเสฐียรโกเศศ (๒๕๓๒, หน้า ๔๐ - ๔๑) กล่าวถึงการ  
 นำนุหรืมาทัดหูไว้ว่า "...พวกผู้ชายเจ้าชู้สมัยก่อน เขาชอบทัดบุหรืและยาตม ถ้าเป็นผู้หญิงเจ้าชู้  
 ก็มักทัดพลูจีบขนาดยาว แต่กััดกินให้แหงนเสียบ้าง ที่เอาทัดหูเพราะสือบเหลือไว้ หรือกินเหลือไว้  
 จะทิ้งก็เสียดาย ไม่ทราบว่าจะไปวางไว้ที่ไหน จึงทัดหูเหมาะแล้ว.."

๓.๒ ทรงผม ในมหาชาติกัณฑ์ชูชก กล่าวไว้เฉพาะทรงผมของผู้หญิงเท่านั้น  
 ซึ่งหญิงชาวบ้านนิยมการแต่งไรผม เพราะถือว่างาม ทำให้ใบหน้าดูเด่น เห็นใบหน้าได้ชัดขึ้น  
 ทั้งนี้ยังนิยมทำผมเป็นผมปึก กล่าวคือ แสกกลางแบ่งผมออกดูคล้ายปีกนก ใช้เขม่า และใส  
 น้ำมันจับเพื่อให้ทรงตัว ดังนางพราหมณ์ผู้เป็นแม่แต่งตัวในนางอมิตตดา กวีพรรณนาไว้ว่า  
 ...ว่าแล้วจึงช้อนน้ำมันตานี มาสั้ขัดปึกขึ้นให้ล่อย แล้วแต่งแ่งแม่ไร  
 เอาได้เสม็ดสักเจ็ดมัดมาจุดจับเขม่าอยู่มีกลิ่นอก ลือก เอาแป้งนพบุรีชัยพอกแล้ว  
 ผัดหน้า... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

การจับเขม่า เป็นการเพิ่มเติมสีส่นให้ผมหาดำสนิท เพราะนิยมว่าผมที่มีสีดำเป็นเงางาม  
 คือผมที่สวยงามที่สุด โดยสตรีจะนำเขม่ามาป้ายและหมักผมไว้ ให้เป็นสีดำสนิท แต่ไม่ได้นำเขม่า  
 มาใช้ป้ายทาเฉย ๆ ซึ่งเวนิสา เสนิงค์ ได้อธิบายถึงเรื่องนี้ในหนังสือเรื่องธรรมเนียมชาววัง  
 (๒๕๕๑, หน้า ๔๕ - ๔๘) ว่า เขม่าที่นำมาใช้เพิ่มสีส่นดำสนิทให้กับเส้นผมนี้ จะใช้เขม่าที่นำมา  
 จากหลอดตะเกียงเท่านั้น คือ จะชูดเขม่าวันละเล็กน้อยใส่โถเอาไว้จนได้ปริมาณพอสมควร  
 จากนั้นจึงนำดอกไม้มากอบในโถที่บรรจุเขม่านั้น ปิดฝาให้แน่นอบไว้ ให้เขม่ามีความหอมกรุ่น  
 จากนั้นจึงนำมาแต่งทรงผมโดนทาบริเวณโคนผม แต่นางพราหมณ์ผู้เป็นแม่ใช้เขม่าของได้เสม็ด  
 มาจับเขม่าผมให้นางอมิตตดา นอกจากการดัดปีกผมและจับเขม่าแล้ว ในกัณฑ์ชูชกกล่าวถึง  
 การเกล้าผมอีกลักษณะหนึ่ง ดังตอนนางอมิตตดาชูชกกว่า

...ฝูงหนุ่มฝูงสาว เขาแต่งตัวไป ภูจะเกล้าผมมวย เขมด้วยดอกไม้...  
 (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ชบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

นางอมิตตดาอ้างจะเกล้ามวย และประดับประดาผมด้วยดอกไม้ ซึ่งการเกล้าผมมวย เป็นวัฒนธรรมการแต่งตัวของชาวลาว หญิงสาวชาวลาวเกล้าผมลักษณะนี้นั้นกันไป และชาว ชลบุรีอาจได้รับวัฒนธรรมการแต่งกายนี้มาจากชาวลาวที่อำเภอพนัสนิคม

๓.๓ เครื่องสำอาง การดูแลความงามอีกแบบหนึ่งที่ขาดไม่ได้ คือ การใช้เครื่อง ประทีนผิวต่าง ๆ เพื่อบำรุงความงามให้ยิ่งขึ้น เครื่องประทีนผิวต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในกัณฑ์ชูชกนั้น ได้แก่ แป้ง ดินสอพอง ขมิ้น ขี้ผึ้ง น้ำมัน ฯลฯ ซึ่งล้วนได้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวแทบทั้งสิ้น สามารถหาซื้อมาใช้ได้ง่าย นางอมิตตดาเป็นตัวละครที่มีการกล่าวถึงการดูแลรักษาความงาม มากที่สุด ดังกวีพรรณนาถึงเครื่องประทีนต่าง ๆ ของนางอมิตตดา ไว้ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑

...อมิตติดาเจ้าแม่เอย สอนลูกอยู่นักก็จักข้า จึงมัดแป้งแต่งกระแจะจันทร์  
แล้วกันไรครั้นเสร็จแล้วจึงพาลูกสาวมานั่งแอบไว้... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๓ หมายเลข  
ลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

ตัวอย่างที่ ๒

...คิดแล้วก็ร้องบอกเจ้าอภิติดา ให้แต่งตัวนุ่งผ้าทาสีขมิ้น เอาดินสีพอง<sup>๑</sup>  
มาผัดผิว ใส่น้ำมันให้ปึกปลิวออกลอยร่อน ให้ออกมานั่งชะอ่อนอยู่กรง<sup>๒</sup>หน้า...  
(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๔ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ค)

ตัวอย่างที่ ๓

...มาเถิดมาอย่าช้านัก พร้าหมณัชราตะแกไขพอดี จึงซื้อน้ำมันตานี  
มาสิร้อย ดัดปีกให้ลอยแล้วแต่งแ่งแผ่วไร เอาได้เสม็ดมาเจ็ดใบจุดจับกระเหมา<sup>๓</sup>  
อยู่ม่อล่อมม่อลือก เอาแป้งนพบุรีมาขยี้ทา พอกหน้าสักเจ็ดนิ้ว เอาขี้ผึ้งตำราหลวง  
มาติดคิ้วให้ค้อมเป็นคันเบ็ด ครั้นจัดแจงแต่งสำเร็จจึงพามานั่งลงตรงหน้าเจ้าขร  
ชูชก... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

จากตัวอย่างข้างต้น เครื่องสำอางต่าง ๆ ที่นางพร้าหมณัผู้แม่ใช้ในการแต่งตัวในนาง อมิตตดาบุตรสาว มีดังต่อไปนี้

“กระแจะ” เป็นผงเครื่องหอมที่ผสมด้วยไม้จันทร์ แก่นไม้หอม ชะมดเชียง หญ้าฝรั่น ใช้สำหรับทาหรือเจิม

<sup>๑</sup> ดินสีพอง = ดินสอพอง

<sup>๒</sup> กรง (ปาก) = ตรง

<sup>๓</sup> กระเหมา (ปาก) = เขม่า

“ขมิ้น” เป็นสิ่งที่นิยมนำมาทาบำรุงผิว โดยจะนำมาทาทัวหลังอาบน้ำ เพื่อให้ผิวเป็นสีเหลืองนวล สดงามเปล่งปลั่งแลดูคล้ายทาด้วยทองคำ ซึ่งในปัจจุบันมีเครื่องบำรุงผิวที่ทำจากขมิ้นอยู่หลายประเภท เพราะมีสรรพคุณช่วยให้ผิวพรรณมีสุขภาพดี

“ขี้ผึ้ง” หมายถึง ขี้ผึ้งที่ปรุงแล้ว บางทีเรียกว่า “สีผึ้ง” เป็นเครื่องประพินผิวอย่างหนึ่งของหญิงสมัยก่อน นำมาทาแต้มที่ริมฝีปากให้สดงามเป็นมันและไม่แห้ง แต่ขี้ผึ้งบางชนิดมีคุณสมบัติแข็ง ทรงตัวอยู่ได้เมื่อแห้ง จึงนำมาตกแต่งคิ้วให้ค้อมเป็นคันเบ็ด ตามที่กวีพรรณนาไว้

“น้ำมันตานี” เป็นน้ำมันที่ผลิตจากขี้ผึ้งที่นำมาเคี่ยวและผสมกับน้ำมันจนเหนียวข้น เป็นครีมได้ที่ และอบร่ำด้วยดอกไม้ให้มีกลิ่นหอมกรุ่น ใช้สำหรับทาหรือใส่ผม ใช้ได้ทั้งหญิงและชาย น้ำมันนี้มีชื่อมาจากเมืองตานี (ปัตตานี) จึงเรียกว่า “น้ำมันตานี”

“แป้ง” นิยมใช้หลังอาบน้ำเสร็จเรียบร้อยแล้ว การใช้แป้งในสมัยโบราณมีอยู่หลายอย่าง เช่น แป้งนวล\* แป้งรำสารภี† ดินสอพอง ฯลฯ ซึ่งแต่ละชนิดก็แตกต่างกัน แต่ในกัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรี กวีกล่าวถึง “แป้งนพบุรี” ซึ่งก็คือ “ดินสอพอง” นำมากรองจนได้ผงละเอียดอบด้วยเครื่องหอมเรียกว่า “แป้งร่ำ” จัดเป็นเครื่องประพินผิวของคนในสมัยโบราณ ใช้ทาหน้าและทาตามตัว ทำให้ผิวเกลี้ยงเกลา เย็นสดชื่น ดีกว่าแป้งชนิดอื่น ๆ จึงได้รับความนิยมมาก และเป็นที่ยอมรับกันว่าดินสอพองที่ดีที่สุดต้องที่ “ลพบุรี” กวีจึงกล่าวถึงแต่ชื่อ “แป้งนพบุรี” เท่านั้น นอกจากเครื่องประพินต่าง ๆ ที่นางพราหมณี (ผู้เป็นมารดา) แต่งตัวให้นางอมิตตดา แล้ว “น้ำหอม” เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่นิยมใช้กัน แม้ในมหาชาติกัณฑ์ชูชก กวีจะไม่ได้กล่าวถึงการใช้น้ำหอมเป็นเครื่องประพินผิวโดยตรงก็ตาม แต่กล่าวในเชิงหยอกล้อให้สนุกสนาน ดังตอนชูชกชมความงามของตัวเอง ความว่า “...ไฉ่น้ำเหลืองไหลหยดย้อย ภูจะบอกว่าน้ำกุหลาบ...” (กัณฑ์ชูชกลำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ. ๑ ๔๖๗/๕ ก) ซึ่งตามหลักฐานแล้ว “น้ำกุหลาบ” เป็นน้ำหอมชนิดหนึ่งที่มีมาแต่สมัยอยุธยา โดยแขกเปอร์เซีย หรือที่เรียกว่า “แขกเทศ” นำเข้ามา

\* แป้งนวล หรือบางทีเรียกว่า “แป้งหิน” ประยูต บุณนาค กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในหนังสือเล่าขานจารอดีต (๒๕๓๘, หน้า ๔๑ - ๔๒) ว่า “...เป็นแป้งที่ทำจากหินที่สั่งเข้ามาจากเมืองจีน เวลาจะทำแป้งก็ต้องเอาหินชนิดนี้มาแช่น้ำทิ้งไว้ในตอนกลางคืน พอเช้าขึ้นก็เอามาตำในครกกระเดื่องจนละเอียดเป็นผง จากนั้นก็นำร่อนและเอาไปคั่วในกระทะจนแห้ง แล้วก็เอากรองใส่โถงผสมกับน้ำ เพื่อเอามาหยอดให้เป็นเม็ดด้วยกรวยใบตอง เมื่อได้เม็ดแป้งแล้วก็ถึงขั้นตอนที่ต้องเอาไปตากแดด...”

† แป้งรำสารภี เป็นแป้งนวลที่ผสมกับเครื่องหอมต่าง ๆ เช่น น้ำหอม น้ำปรุง หรือเกสรดอกไม้ต่าง ๆ แล้วนำมาอบในภาชนะที่มีมิดชิดจนได้กลิ่นหอมตามที่ต้องการ จากนั้นจึงมาใช้เป็นเครื่องประพินผิว

“แป้งนพบุรี (ดินสอพอง) เป็นธาตุดินที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีมากในภาคกลางที่จังหวัดลพบุรี จึงเรียกว่า “แป้งลพบุรี” แต่เพี้ยนมาเป็น “นพบุรี”

เผยแพร่ในเมืองไทย ในเรื่องนี้ประยุกต์ บุนนาค ได้กล่าวในหนังสือเล่าขานจารอดีต (๒๕๓๘, หน้า ๔๘) ว่าน้ำหอมชนิดนี้ทำจากดอกไม้ชนิดหนึ่งมีกลิ่นหอมคล้ายดอกกุหลาบ จึงเรียกตามกลิ่นว่า “น้ำกุหลาบ” แต่บางคนเรียกว่า “น้ำดอกไม้เทศ” เนื่องจากเป็นน้ำหอมที่ทำมาจากดอกไม้ของแขกเทศนั่นเอง

๓.๔ การขัดเล็บ เป็นการรักษาความงามของสตรีสมัยก่อนอีกแบบหนึ่ง อ้างถึงในตอนซุกก่ปลอบนางอมิตตดาให้หายโศกเศร้าจากการถูกรุมด่า โดยซุกก่ได้รับจะทำงานทุกอย่างให้นางอมิตตดาอยู่สบายแต่บนเรือน นั่งขัดเล็บแต่ในห้อง ซึ่งมีความโดยปริยายหมายถึง อยู่สุขสบายเหมือนผู้ดี ดังความว่า

...ที่นี้บัวพื้มิให้ช้า น้ำพื้มิให้หมอง พื้มิให้เจ้าหยิบเจ้าต้องการหนัก จะให้เจ้า  
นั่งกรองนั่งปัก **นอนขัดเล็บ**อยู่แต่ในห้อง... (กัณฑ์ซุกก่สำนวนที่ ๑๐ หมายเลข  
ลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

การขัดเล็บในสมัยก่อน ทำด้วยวิธีง่าย ๆ คือ นำเปลือกมะนาวถูล้างเล็บให้สะอาด สะอ้านทำให้เล็บขาวขึ้นและมีประกายแวววาว น่าจะเป็นความนิยมเฉพาะกลุ่มในหมู่สตรีผู้มีฐานะเท่านั้นก็เป็นได้

๔. อาหารการกิน อาหารเป็นสิ่งสำคัญ แตกต่างกันไปตามชาติต่างภาษา แม้คนไทยจะเป็นชาติเดียวกัน แต่ในแต่ละถิ่นก็มีอาหารที่แตกต่างกัน ในมหาชาติกัณฑ์ซุกก่ กวีได้พรรณนาเรื่องอาหาร ซึ่งเป็นเสบียงที่นางอมิตตดาจัดเตรียมให้ซุกก่ก่อนออกเดินทางไปขอสง  
กุมาร ดังต่อไปนี้  
ตัวอย่างที่ ๑

...นางอมิตตดาได้ฟังดังนั้นก็ดีใจ จัดแจงแต่งขนมให้ล้วนบรรจง ทั้งสัตว์ก่อน  
สัตว์ผองเสร็จสรรพ ลำดับใส่ยาม... (กัณฑ์ซุกก่สำนวนที่ ๒ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ  
๒๗๔/๕ ก)

ตัวอย่างที่ ๒

...ฝ่ายนางอมิตตาก็จัดแจงคว้เข้า\* ตอกเข้าเตก เข้าแตกเข้าโตกเข้าตอกทำ  
เข้าคนแล้วเสร็จสรรพยัดใส่ยาม... (กัณฑ์ซุกก่สำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ  
๒๗๔/๕ ข)

ตัวอย่างที่ ๓

\* เข้า (โบ) = ข้าว

...นางก็ผันผาดลภูมิมนาน<sup>๑</sup> หาเข้ามาตำทำสัตตูก้อนและสัตตุมง กงเกวียน  
ขนมเทียน ขนมถั่ว ทอดมัน กัลละแม แดงงา สังขยา แล้วลำดับใส่ลงได้ แล้วนาง  
ก็ว่าพราหมณ์เอยมาเอานั่นเถิด... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๗ หมายเลขลำดับที่ รย.บ  
๖๗๖/๕)

ตัวอย่างที่ ๕

...ครั้นได้ฟังวาจาผัวเฒ่า เจ้าจึงมาตบแต่งขนมของแห้ง แกล้งแต่งบรรจุ  
ประสงค์จะให้แก่ผัว เจ้าจึงเอาเข้าตาก<sup>๒</sup> แล้วถวมาคั่วเสียให้สุก คลุกกับน้ำตาล  
น้ำตาล ให้หวานอร่อย ทั้งเครื่องบริวารเล็กน้อย กลัวย่อยหลายประการ...  
(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๘ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ค)

อาหารต่าง ๆ ที่นางอมิตตดาจัดเตรียมให้ชูชกมีหลายชนิด เช่น ข้าวตู ข้าวดอก  
กงเกวียน ขนมเทียน ขนมถั่ว ทอดมัน กัลละแม แดงงา สังขยา ฯลฯ ล้วนเป็นขนมพื้นบ้าน  
ของไทย และคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี เพราะเป็นขนมที่ใช้ในเทศกาล จัดเตรียมหาเครื่องปรุงได้ง่าย  
และมีความอร่อย นิยมรับประทานได้ตลอดเวลา

นอกเหนือจากอาหารที่กล่าวแล้วนั้น อาหารที่กวีพรรณนาไว้ในมหาชาติกัณฑ์ชูชก  
ฉบับท้องถิ่นชลบุรี ตอนนางอมิตตดาจัดแจงแต่งเสบียงให้ชูชกยังมีอีกมากมาย ซึ่งล้วนแต่เป็น  
อาหารหวานที่ไม่ได้กล่าวถึงไว้ในมหาเวสสันดรชาดกฉบับกระทรวงศึกษาธิการ ขนมหลายชนิด  
เป็นขนมพื้นบ้านที่ยังสามารถหารับประทานได้ในปัจจุบัน และบางชนิดเป็นขนมขึ้นชื่อของ  
จังหวัดชลบุรี ดังกวีพรรณนาว่า

...ส่วนนางอุบิธิดาก็จัดแจงแต่งของเข้าคู่ หมายพลุกพล่าน ทำขนม  
กระจุกกระจิก แล้วมีข้าวร้องเรียกเฒ่าชรา มาบอกซื้อขนม ไข่แวนกลม ๆ ขนมฝั่หรั่ง<sup>๓</sup>  
ไข่เคียวมัดดัง ขนมกรุบ ไข่เต็นยุบ ๆ ขนมกบ ไข่หาไม่พบ ขนมซอนลูก ไข่ทิมผิด  
ทิมถูก ไข่นันลูกมะกอก ไข่เผาไฟใส่กระบอก เข้าหลาม<sup>๔</sup> ไข่นุ่ม ๆ มักตะกราม ขนม  
นมสาว ไข่โห่ ๆ จาว ๆ ขนมขันทมมาก ไข่วัวควายลาก ขนมกงเกวียน ไข่แต่ละเทียน  
ขนมมัดได้ ไข่หัวหกกะได นั้นขนมด้น เข้ามาก<sup>๕</sup> หม่อม ร้อน ๆ น้ำยาเจ็ก ชอบใจ

<sup>๑</sup> มนิมนาน หมายถึง เร็ว, ด่วน, ชะมัด

<sup>๒</sup> เข้าตาก = ข้าวตาก

<sup>๓</sup> ฝั่หรั่ง = ฝรั่ง, ชื่อขนมชนิดหนึ่ง

<sup>๔</sup> เข้าหลาม = ข้าวหลาม

<sup>๕</sup> เข้ามาก = ข้าวหมาก

เด็ก ขนมครก ไอ้กลางฟก ๆ ไอ้มันขนมเต่าหับ ไอ้بيبมวบ ขนมตะโก้ ไอ้รูกว้าง  
 ใจโหว่ ตังเมหลอด ไอ้กินตดปอด ๆ มันเทศกวน ไอ้เคี้ยวเป็นกระบวน ตังเมเหนียว  
 กินนุกมกเยี้ยว แดงโม ไอ้กลางโหว่ ขนมตบเปิด ไอ้เคะเห็นเร็ด ขนมถั่ว ไอ้เข้าปรี๊ด  
 ไม้รู้ตัว ไอ้มันหลอดช่อง ไอ้กินเลงเห็นมอง ไอ้มันลูกบัว ไอ้ขัดใจผิว ขนมแดงงา  
 ไอ้ชาววังถามหา เข้าเฝ้ากวน ไอ้ติดเป็นพวน ขนมจาก ไอ้ดำกระด้าง ขนมดอกดิน  
 ไอ้กินไม้ลิ้น ขนมพันทอง ไอ้สามใบพี่น้อง ขนมชะมด ไอ้กินดีมกตด มันเทศ ไอ้แต่  
 ล้วนของวิเศษ ใส่ในย่ามละว่า... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ  
 ๔๖๗/๕ ก)

อาหารที่นางอมิตตาจัดแจงให้ชูชกนั้น เป็นอาหารหวานแทบทั้งสิ้น ส่วนใหญ่เป็น  
 ขนมพื้นบ้าน มีผลไม้ไทยแทรกอยู่บ้างเล็กน้อย ซึ่งขนมบางชนิดที่พรรณนาไว้นั้น ยังคงเป็นที่รู้จัก  
 กันดีในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น

๑. ไอ้แวนกลม ๆ ขนมฝักรั้ว คือ ขนมฝรั่ง เป็นขนมที่มีลักษณะเป็นก้อนกลม ๆ  
 ทำง่ายและได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง มีลักษณะคล้ายขนมเค้กของชาวตะวันตก แต่ไม่ใช่  
 นมและเนย จะมีก็แต่ไข่ แป้งและน้ำตาลเท่านั้น บางคนเรียกขนมฝรั่งว่า “ขนมไข่” เพราะอาศัย  
 ไข่เป็นหลัก

๒. ไอ้เคี้ยวมกตัง ขนมกรุบ คือ ขนมที่ทำมาจากแป้งข้าวเหนียวผสมกับน้ำ  
 นวดให้เข้ากัน ใส่สีและรีดเป็นแผ่นบาง ๆ จากนั้นนำมาหนึ่งหรือสอง แล้วนำไปตากแดดจนแห้ง  
 ทอดในน้ำมัน คลุกกับน้ำตาลที่เคี้ยว ก็จะได้ขนมกรุบ เวลากินจึงเกิดเสียงดังเพราะความกรอบ

๓. ไอ้หาไม่พบ ขนมซ่อนลูก คือ ขนมสอดไส้ ซึ่งไส้ในทำจากน้ำตาลกับมะพร้าว  
 ปั้นเป็นกลม ๆ ส่วนรอบนอกทำจากแป้งและกะทิมีสีขาวหุ้มอยู่ จึงมองไม่เห็นไส้ของขนม  
 เรียกว่า “ขนมซ่อนลูก”

๔. ไอ้ทิมผิดทิมถูก ไอ้มันลูกมะกอก เป็นคำพูดประชดประชันว่าคนปลิ้นปล้อนว่า  
 กลับกโลก พลิกไปพลิกมาเหมือนลูกมะกอก ดังมีสำนวนไทยว่า “มะกอกสามตะกร้าปาไม่ถูก”  
 ซึ่งมะกอกจัดเป็นผลไม้ไทยชนิดหนึ่ง กินดิบ ๆ ก็ได้ หรือนำมาเป็นของดองก็นิยม

๕. ไอ้เผาไฟใส่กระบอก เข้าหลาม คือ ข้าวเหนียวคลุกกับน้ำกะทิ ใส่เกลือเพียง  
 เล็กน้อย แล้วนำมาใส่กระบอกไม้ไผ่ แล้วเอาไปนึ่งให้สุก เป็นขนมที่ขึ้นชื่อของชาวชลบุรี  
 โดยเฉพาะข้าวหลามจากหนองมน ได้รับการยอมรับว่ามีรสชาติอร่อย

๖. ไอ้หนุ่ม ๆ มกตะกราม ขนมนมสาว เรารู้จักกันอีกชื่อหนึ่งว่า “ขนมเทียน”

\* เข้าเฝ้า = ข้าวเฝ้า

นิยมทำให้เทศกาลตรุษสารทของชาวจีนที่คนไทยรู้จักมักคุ้น นำมาเป็นเครื่องเซ่นคู่กับขนมเซ่ง  
ลักษณะการห่อคล้ายทรงพระมิด

๗. ไข่ไก่ ๗ จาว ๗ ขนมชั้นหมาก หมายถึง ขนมเป็ยก (กาละแม) และขนมกวน  
(ข้าวเหนียวแดง) เป็นขนมที่ใช้ในพิธีแต่งงานของชาวตะวันออก ซึ่งถือว่าเป็นขนมคู่เอกในพิธี  
แต่งงานของชาวระยอง จันทบุรี และตราด ซึ่งยังประกอบด้วยขนมอีกหลายชนิด เช่น ทองเอก  
ฝอยทอง ทองหยิบ ทองหยอด ฯลฯ ขนมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นขนมมงคลทั้งสิ้น

๘. ไข่วัวควายลาก ขนมกงเกวียน มีลักษณะเป็นวงเหมือนกงล้อของเกวียน  
ตรงกลางทำให้เป็นเส้นกลมไขว้กันเป็นรูปกากบาท เป็นขนมที่ทำในโอกาสพิเศษ เช่น พิธีงาน  
มงคลสมรส

๙. ขอบใจเด็ก ขนมครก เป็นชื่อขนมพื้นบ้านชนิดหนึ่งที่มีมาช้านาน ทำด้วยแป้ง  
กะทิ น้ำตาล และเกลือเล็กน้อย ทำให้สุกบนกระทะตั้งไฟ มีลักษณะเป็นชิ้นกลมหน้าเรียบ  
มักถูกออกถูกใจเด็ก ๆ เพราะความอร่อย ทั้งนุ่มและหวานมัน

๑๐. ไข่บิบบุมบับ ขนมตะโก้ คือ ขนมที่ทำด้วยแป้งข้าวเจ้าหรือแป้งท้าวยายม่อม  
กวนเข้ากับน้ำตาล ใส่หัวหรือข้าวโพดก็ได้ ตักลงในกระทงสานจากใบเตยใบเล็ก ๆ แล้วหยอด  
หน้าด้วยกะทิทากวนกับแป้ง เวลากินต้องบิบก้นกระทงให้ขนมลอยตัวขึ้นมา

๑๑. ไข่กินตดปอด ๆ มันเทศกวน เป็นขนมโบราณชนิดหนึ่ง ทำง่ายและราคาถูก  
โดยนำมันเทศมาหั่นแล้วบดละเอียดผสมน้ำตาลและกะทิ กวนจนเหนียว ก็จะได้ขนมที่เป็นที่นิยม  
รับประทานกัน ซึ่งเชื่อกันว่าเมื่อกินพวกเผือกหรือมันเข้าไปจำนวนมาก ๆ จะทำให้ผายลมออกมา

๑๒. ไข่เคียวเป็นกระบวน ตังเมเหนียว คือ น้ำตาลที่เคียวให้เหนียวจนจับตัวแข็ง  
เป็นตังเม

๑๓. กินนั๊กมักเยี้ยว แดงโม เป็นผลไม้ไทยชนิดหนึ่ง ภายในเนื้อแดงโมจะมีน้ำอยู่  
มาก ถ้ากินเป็นจำนวนมาก ๆ จะทำให้ปวดปัสสาวะบ่อย

๑๔. ไข่เดชเห็นเซ็ด ขนมถั่ว คือ ขนมที่ทำมาจากถั่ว เช่น ขนมถั่วกวน หรืออาจจะ  
หมายถึง ถั่ว ซึ่งเชื่อกันว่าการกินถั่วบ่อย ๆ หรือจำนวนมาก ทำให้ผายลมง่าย จึงมักไม่กล้าทาน  
กันมากนั่นเอง

๑๕. ไข่เข้าปฐิตไม่รู้ตัว ไข่น้ำลอดช่อง คือ ขนมลอดช่องน้ำกะทิ ซึ่งตัวลอดช่องนั้น  
มีลักษณะลื่นมือ จับไม่ค่อยอยู่

๑๖. ไข่ขัดใจฝัว ขนมแดงกา เป็นคำพูดประชดประชันสามี โดยใช้คำว่า “แดง”  
ซึ่งขนมแดงกา ทำมาจากข้าวเหนียวหนึ่งแล้วเอามาตำคูลูกกับงา

๑๗. ไฉ้ติดเป็นพวน ขนมาจาก เป็นชื่อขนมชนิดหนึ่งที่ทำจากแป้งข้าวเหนียวผสมกับน้ำตาล ห่อด้วยใบจาก แล้วนำไปปิ้ง

๑๘. ไฉ้สามใบพี่น้อง ขนมะขมด มีลักษณะเป็นรูปก้อนเส้าติดกัน โดยมีไส้ทำจากถั่วเขียว นำมาบด นึ่งสุก แล้วใส่เกลือโซลิกจนเหนียว ปั้นเป็นลูกกลม ๆ ไข่ไม้เสียบติดกันแล้วชุบแป้งทอดจนเหลืองสุก หุ้มฝอย

ขนมต่าง ๆ เหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นขนมพื้นบ้านท้องถิ่นจังหวัดชลบุรี และพบอยู่ทั่วไปในแถบภาคกลาง ซึ่งปัจจุบันยังพบเห็นกันอยู่หลาย ๆ ชนิด เช่น ข้าวหลาม ขนมจาก ขนมครก ขนมนมสาว ขนมตะโก้ ขนมลอดช่อง เป็นต้น

## ขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายความว่า สิ่งที่ยึดปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม เช่น การแต่งงาน การเกิด การตาย การละเล่น ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กับชีวิต ซึ่งการสอดแทรกประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ในเนื้อเรื่อง แต่ละท้องถิ่นจะมีการดัดทอนและเพิ่มเติมเสริมแต่งพิธีการต่าง ๆ จนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นขึ้น ในมหาชาติกัณฑ์ชูชก ฉบับเมืองชลบุรี กล่าวถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยไว้ดังนี้

๑. ประเพณีการแต่งงาน เกิดขึ้นเนื่องจากชายหญิงตกลงใจจะใช้ชีวิตเป็นครอบครัว พระยาอนุমানราชธน (๒๕๓๒, หน้า ๕๕) กล่าวถึงประเพณีเนื่องในการแต่งงานว่า "...แต่งงานเป็นระยะเริ่มต้นแห่งชีวิตครอบครัวของมนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นสังคม ผู้ที่จะมีชีวิตเป็นครอบครัวได้คือ หญิงชายที่เป็นสามีภริยากัน อันได้เข้าพิธีแต่งงานเป็นปรกติตามจารีตประเพณีที่มีอยู่ในสังคมนั้น พิธีแต่งงานไม่ว่าจะชนชาวไหน มักเชิญญาติมิตรมาร่วมงานร่วมพิธีด้วยและมีเลี้ยงดูกันอย่างเอิกเกริก เพื่อจะได้ให้รู้เห็นเป็นพยานว่า คนทั้งสองได้เป็นสามีภริยากันถูกต้องตามจารีตประเพณี"

การจัดพิธีให้ถูกต้องตามประเพณี เริ่มตั้งแต่มีการให้ผู้ใหญ่ทาบถามสู่ขอ จัดขันหมากปลุกหอ จนถึงพิธีแต่งงาน และส่งบ่าวสาวเข้าเรือนหอ ซึ่งขั้นตอนต่าง ๆ นั้น มีรายละเอียดปลีกย่อยอีกมากมาย แม้ว่าในมหาชาติกัณฑ์ชูชกจะไม่ได้กล่าวถึงพิธีแต่งงานอย่างละเอียดลออ แต่มีบางตอนที่ได้กล่าวถึงการแต่งงาน ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ ตอนนางพราหมณี (แม่นางอมิตตดา) อวดกับชูชกถึงบุญวาสนาของนางอมิตตดาที่มีผู้ตีมาทาบถามสู่ขอตั้งแต่เริ่มเป็นสาว ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของพิธีการแต่งงาน และได้กำหนดสินสอดหมั้นหมาย ดังความว่า

...หม่อมตาเจ้าคะหม่อมตาเจ้าคุณ ลูกดีชาน<sup>๑</sup>คนนี้แต่อายุสิบห้าปี เขามา พาดหัวกะโใด<sup>๒</sup>ไม่รู้ชาติ มาสู่ขอล่วน(ขนาด)เจ้าจอมหม่อมขุนนาง กองกลางที่มั่งคั่ง จะเอาทุนสิบชั่งเขาก็จะมา จะเอาสินสอดสิบห้าเขาก็ยอมเสร็จ... (กัณฑ์ชูชกสำนวน ที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

ตัวอย่างที่ ๒ ตอนเหล่าพราหมณ์หนุ่ม ๆ โมโหที่ภรรยาของตนไม่ปรนนิบัติเหมือนเช่น ที่นางอมิตตดาปรนนิบัติชูชก จึงประชดว่าตนนั้นต้องเสียทั้งชั้นหมาก และปลูกสร้างเรือนหอ แล้วตนยังต้องมาปรนนิบัติรับใช้อีก กล่าวคือฝ่ายชายเสียทั้งชั้นทั้งห้อง ดังความว่า

...มันไม่มอบมันไม่น้อม จะใช้ทุกคำปาก รวากะว่ากูนี้เสียชั้นหมากปลูกหอ ขอมาให้นั่งใช้... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

เมื่อตกลงจะแต่งงานกันแล้ว ก็ถึงขั้นเตรียมการส่งขันหมากสู่ขอ และปลูกเรือนหอ ซึ่งฝ่ายชายจะเป็นชายจัดเตรียมการดังกล่าว หลังจากนั้นก็เข้าพิธีแต่งงาน โดยขั้นตอนหนึ่งของการแต่งงานแบบโบราณ คือการทำพิธีชดน้ำมนต์ (พรมน้ำมนต์) เมื่อนางพราหมณ์ยอมยกนางอมิตตดาให้แล้ว ชูชกจึงพูดจาอ่อนน้อมลงกับสองพราหมณ์ และโอ้อวดว่าตนเป็นญาติกับผู้มียศศักดิ์ จะจัดเตรียมพิธีแต่งงานให้เอิกเกริก และหาพระมาชดน้ำสวดมนต์ ดังความว่า

...ตะแบกก็ถ่อมถดพูดเป็นที่เขยว้า อนิจจา ๆ คุณแม่เอ๋ย จันจนกระไรเลยถึงเพียงนี้ ถ้าบอกแต่หัวทีก็จะงามหน้า จันจะทำตามวาสนาให้ครึกโครม ท่านพระคลังกลาใหม่ก็เป็นลุงเป็นตา จะขอมโหรีที่หม่อมน้ำล็กสามวง นิมนต์พระสงฆ์มาชดน้ำสวดมนต์ คราวนี้จันเสียเพราะอยู่ไกล กระนั้นจันจะลาพาลูกไปยังบ้านเรือน... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

ในปัจจุบัน ประเพณีการชดน้ำ คือ ประพรมน้ำมนต์ให้คู่บ่าวสาว ยังนิยมทำกันอยู่ทั่วไป ถ้าแต่งงานมีพิธีสงฆ์ ซึ่งมักจะจัดพิธีแต่งงานที่บ้านตอนเช้า ส่วนตอนเย็นกินเลี้ยงฉลองตามภัตตาคารหรือหอประชุม

๒. งานตรุษสงกรานต์ เป็นประเพณีที่สำคัญของคนไทยอีกวันหนึ่ง ชาวบ้านจะได้พักผ่อนหย่อนใจหลังจากเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน ในวันนี้จะมีการทำบุญตักบาตร และมีงานมหรสพรื่นเริงต่าง ๆ เพื่อสร้างความเพลิดเพลิน ในหนังสือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลตรุษ - สารทของเสฐียรโกเศศ (๒๕๓๒, หน้า ๓๐) กล่าวถึงงานวันสงกรานต์ของไทยไว้ว่า คนไทยส่วนใหญ่

<sup>๑</sup> ดีชาน (ใบ) = ดีฉัน

<sup>๒</sup> พาดหัวกะโใด = พาดหัวบันได, เป็นสำนวนพูด หมายถึง การทาบตามสู่ขอ

ประกอบอาชีพกสิกรรม เมื่อว่างจากการทำไร่ไถนาและเก็บเกี่ยวข้าวกล้าแล้ว จึงถือเอาวัน  
สงกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่ในขวบปี จัดการละเล่นรื่นเริงกัน อาจเป็นเวลาต่อไปอีก ๒ วัน  
หรือมากกว่านั้น ซึ่งในมหาชาติกัณฑ์ชูชก ได้กล่าวถึงความสนุกสนานของงานตรุษสงกรานต์  
ไว้ในตอนที่นางอมิตตดาชูชก ดังความว่า

...เมื่อยามกรุด<sup>๑</sup>สงกรานต์ ชาวบ้านมีฉาว ผูกหนุ่มผูกสาว เขาแต่งตัวไป  
ก็จะเกล้าผมมวย แห่มด้วยดอกไม้ ภูจะนุ่งผ้าไหม ที่เนื้อบาง ๆ ลมพัดเย็น ๆ  
ให้มันเห็นราง ๆ ภูจะโก่งกระดาง ทำอยู่รัก ๆ ยิ้มล่อต่อชาย ภูจะพูดอวดตัว ว่าผัว  
ก็ตาย ให้พวกผู้ชายมันติดตามมา ภูจะบอกกับเขา ว่าออเฒ่าเป็นข้า ภูจะพูดภูจะจา  
เกี่ยวพาราสี จะเล่นเรื่องขึ้นหา ลักพากันหนี... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลข  
ลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

หรืออีกสำนวนหนึ่งกล่าวว่า

...เมื่อนักขัตฤกษ์ระดู<sup>๒</sup>เดือนสี่สุด สมมติว่าตรุษสงกรานต์ พลชนชาวบ้าน  
ละการงานสะพรั่งพร้อม เล่นล้อมเป็นเหล่า ๆ ยิ่งสาวบ่าวหนุ่ม ประชุมกันสนั่นนี้แน่น  
ภูจะเล่นหลีกหนีออเฒ่า จะแต่งตัวให้พริ้งเพราเฟริศ ชัดจุกประเจิดอยู่จิ้มลิ้ม จะแย้ม  
ยิ้มหยอก ล้อหยอกชายอื่น ภูจะระรื่นระร่ารวยเรียง... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๙ หมายเลข  
ลำดับที่ ทย.บ ๖๗๖/๕ ข)

จะเห็นได้ว่า งานตรุษสงกรานต์เป็นงานเทศกาลที่ยิ่งใหญ่งานหนึ่ง ซึ่งนานทีปีละครั้ง  
ถึงจะมีงานรื่นเริงเช่นนี้ ปกติจะจัดในเดือนห้า หนุ่มสาวต่างสนุกสนานครึกครื้นเป็นพิเศษ จึง  
แต่งตัวอวดกันอย่างเต็มที่ และนัดแนะพูดคุยกันเพื่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนม

๓. การโกนจุก เนื่องจากเด็กไทยสมัยก่อนนิยมไว้ผมจุก จนกระทั่งเด็กชายอายุ ๑๓  
ปี เด็กหญิงอายุ ๑๑ ปี จึงกำหนดให้ต้องทำพิธีโกนจุก ในกัณฑ์ชูชก กล่าวถึงการโกนจุกไว้ใน  
ตอนชูชกเดินทางไปขอทานในงานที่มีการโกนจุก ดังความว่า

...ตะแกู้ดรู้ทายชะตาราศี ฤกษ์ดียามดี เห็นเขาโกนจุกลงท่า เทียวไป  
เทียวมา ได้ยินเสียงร้อง ใ้เฒ่าจองทอง ค่อยย่องเข้าไป กันเสนียดจิ้งไร เอา  
น้ำสังข์โปรด ทำปากปด ๆ สมมติว่าภูนี้อ่านคาถา ชม้อยช้อยตา แลดูหน้าเจ้าของ  
งาน... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๘ หมายเลขลำดับที่ ทย.บ ๖๗๖/๕ ค)

<sup>๑</sup> กรุด (ปาก) = ตรุษ

<sup>๒</sup> ระดู (ปาก) = ฤดู

พิธีโกนจุก เริ่มด้วยการหาฤกษ์ยามที่ดี โดยคำนวณจากวันเดือนปีเกิดของเด็กที่จะโกนจุก แล้วก็จัดเตรียมงานตามแต่ฐานะเจ้าของงาน ซึ่งบางงานจะจัดให้มีมโหรีครึกครื้น จัดมหรสพและมีการเลี้ยงแขกเพื่อแสดงว่าเจ้าภาพมีฐานะค่อนข้างดี ชูชกเองก็หวังว่าจะได้เงินจากการไปร่วมงานในครั้งนี้นี้ด้วย

๔. งานรื่นเริงและการละเล่นต่าง ๆ ในกัณฑ์ชูชก มีบางข้อความที่กล่าวถึงการละเล่นต่าง ๆ ของไทยไว้พอสมควร ซึ่งทำให้มองเห็นภาพว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นความนิยมของชาวบ้านในสมัยอดีต เช่น

ตัวอย่างที่ ๑ ตอนที่เหล่าพราหมณ์ดำว่ำนางพราหมณ์ผู้เป็นภรรยาของตนเองว่า เอาแต่เที่ยวเตร่ดูละครดูลิเก ไม่ยอมปฏิบัติหน้าที่ศรีภรรยาเช่นนางอมิตตดาที่ดูแลเอาใจใส่ชูชก ดังความว่า

...มันยังดื้อไปจนเคย รวากะว่าไปตีทัพจับเชลยมาเป็นผัว มึงถือตัวว่ารูปร่างงานไหนก็ถึง ๆ เสียงกลองดัง แล้วก็ชวนกันตาม อีตะกละคนงาม อีตะกรามสีทับทิม ไปนีกกริมอยู่ที่ริมวง เห็นนายโรงเขาทรงเครื่อง เล่นเรื่องสุวรรณหงส์ มึง(ก็)ปลงธรรมสังเวช นึกว่าเป็นเกษสุริยง มันกรงเหมือนงูว่า เขาไม่เลิกก็ไม่มา พวกอีบ้ายิ่งยศ อีคนหนึ่งก็ตอหลอด อีคนหนึ่งก็ตอแหล อีโน่นมันก็แซ อีนี้มันก็เชื่อน มันช่างสมเป็นเพื่อนกันนี้กระไร อยู่เรือนมิใคร่จะได้ จับไข่ออกหงัก ๆ เหลือกที่ก็ชักขึ้นมายุ่ง ๆ ทำเป็นผีเข้าผีออกหลอกกวนี่ทุกตา (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

ตัวอย่างที่ ๒ ตอนชูชกจะออกเดินทางไปเขาวงกตเพื่อขอสองกุมารจากพระเวสสันดร ขณะนั้นก็เกิดเหตุอัศจรรย์ต่าง ๆ มากมาย ซึ่งล้วนแต่เป็นเหตุการณ์ที่แปลกประหลาด ดังกวีพรรณนาไว้ตอนหนึ่งว่า

...เมื่อเคยเมื่อนั้น สุวรรณหงส์เห็นเกษสุริยง นั่งลงกราบกราน พระรณเมรี  
กินรีมีอลหม่าน ชมชานชอกซอน ตลกนายมอญ ตอนมุ่นยัง<sup>๒</sup> นายเสียเป่าปี่ ตาดี

<sup>๑</sup> กรง (ปาก) = ตวง

<sup>๒</sup> ตอนมุ่นยัง สันนิษฐานว่าคือ "คอนมูญยัง" (ละครนายมูญยัง) ซึ่งเป็นเจ้าของคณะละครนอกที่มีชื่อเสียงมาก ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในนิราศของสุนทรภู่ก็มีกล่าวไว้ว่า "พอแรมค่ำวันนั้น ท่านพระคลัง หานมูญยังไปฉลองศาลาไฉย" น่าเป็นคณะละครนายมูญยัง คนเดียวกับที่กล่าวถึงในมหาชาติ กัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรินทร์นั่นเอง

นายหนัง นายแจ้วัตระวัง\* ก็ลุกขึ้นตั้งท่า เลี่ยงคนเฮฮาเข้ามา ไข่แยกมายมา  
 นายน้อยเสภา ตามาเมืองนนท์\* เกียวกราวจาวจ๋า มืดฟ้ามืดฝน... (กัณฑ์ชูชก  
 ลำดับที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

การแสดงที่กล่าวถึง ได้แก่ ละคร ขับเสภา หนึ่งตะลุง และการเล่นตลก ซึ่งการเล่น  
 ละครดูเหมือนจะได้รับความนิยมมาก เนื่องจากกล่าวถึงไว้หลายตอน ดังตอนพราหมณ์ดำ  
 ภรรยาตนเองว่าเขาแต่เที่ยวดูละคร ไม่ทำงาน ดูแลสามี ดังพรรณนาว่า

...กว่าจะหิวมเสร็จ ถึงสามโมงเช้า เทียวสอดฟังเขา ว่าละครที่ไหน(มี)  
 หูก้อยพายล่ำลี ก็ไม่คิดไม่ถึง เลี่ยงกลองที่ไหนตึง ก็ทำแต่ตลก ถึงที่สนุกเข้าแล้วก็  
 หูชั้น เทียวเสาะหากัน แต่ล่วนนางเพื่อนร่วมจิต... (กัณฑ์ชูชกลำดับที่ ๔ หมายเลข  
 ลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ค)

การเล่นละคร เป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีช้านานแล้ว มีกำเนิดมาเมื่อใด ไม่ปรากฏ  
 หลักฐานแน่ชัด แต่คำว่า “ละคร” ปรากฏครั้งแรกในจดหมายเหตุของเดอ ลาลูแบร์ (อ้างถึงใน  
 มหาลัษุโขทัยธรรมมาธิราช ชุตติวิชาไทยศึกษา หน่วย ๑๒, ๒๕๔๐, หน้า ๒๗๒) ได้บันทึกเรื่อง  
 การแสดงของไทยในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า

...การละเล่นที่ชาวสยามเรียกว่า “ละคร” นั้นเป็นกลอนแถมกับคำเจรจา  
 เรื่องหนึ่งเล่นตั้งแต่เช้า ๒ โมงจนทุ่ม ๑ ตลอด ๓ วัน ๓ คืนจึงจะจบ เป็นทำนอง  
 พงศาวดารอย่างขลัง มีตัวละครร้องเป็นหลายตัว บรรดาที่ออกมาอยู่กลางโรง  
 แล้วเมื่อถึงบทใดคนนั้นก็ร้อง คือ ละครตัวหนึ่งร้องเล่าเรื่องพงศาวดาร และ  
 ตัวละครนอกนั้น ใครเป็นตัวบทไหนถึงบทตัวนั้นพูดจึงร้องเอง และตัวละครที่ร้องนั้น  
 ล้วนเป็นชายทั้งนั้น ไม่มีหญิงเลย...

ละครที่กล่าวถึงในกัณฑ์ชูชกนี้ น่าจะหมายถึงการแสดงละครนอก โดยนำวรรณกรรม  
 ทองถิ่นที่รู้จักแพร่หลายมาแสดงเป็นเรื่องราว การแสดงจะเน้นที่ความตลกขบขัน มีการดำเนิน

\* ในตำนานเสภา พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวถึงนายแจ้ว่า  
 เป็นครูเสภาสำคัญคนหนึ่ง บ้านอยู่หลังวัตระวัง เดิมมีชื่อเสียงในการเล่นเพลง (ครูแจ้กับยายมา เป็น  
 คนเพลงที่มีชื่อเสียงในรัชกาลที่ ๓) ตอนหลังหันมาเล่นเสภาจนมีชื่อเสียงลือเลื่อง ในวรรณคดีเรื่องขุนช้าง -  
 ขุนแผน (๒๕๑๓, หน้า ๘๙๕) กล่าวถึงครูเสภาผู้นี้ไว้ว่า

“นายแจ้ก็มาเล่นเต้นปรบไก่      ยกโหลใส่ทำนองร้องจ๋าจ๋า  
 รำแต่ไก่ไขกับยายมา      เฮฮาครื้นครั่นสนั่นไป”

๒ ในวรรณคดีเรื่องขุนช้าง - ขุนแผน (๒๕๑๓, หน้า ๑๗) มีกลอนของสุนทรภู่กล่าวว่า “ส่วนนายมาพระยานนท์  
 คนตลก ว่าหยกหยกหยาบเข้าคนฮาจาว”

เรื่องรวดเร็ว มีวงปีพาทย์ประกอบเพื่อให้จังหวะที่กระฉับกระเฉง ครูเพลงที่กล่าวถึงในกัณฑ์ชูชก มีมากมาย เช่น ตลกนายมอญ ละครนายบุญยัง นายเสียเป่าปี ตาสีนายหนั่ง นายแจ้งวัด ระฆัง ตาเยกยายมา นายน้อยเสภา ตามาเมืองนนท์ สันนิษฐานว่าเป็นชื่อครูเพลงที่มีชื่อเสียง ในสมัยนั้น ซึ่งบางท่านพบหลักฐานบันทึกไว้ เช่น ละครนายบุญยัง นายแจ้งครูเสภา ยายมา ครูเพลง นายมาเมืองนนท์คนตลก เป็นต้น

เรื่องที่ได้รับความนิยมอย่างมากในท้องถิ่นชลบุรี เช่น สังข์ทอง สุวรรณหงส์ พระรถ เมรี และท้าวแสนปม ซึ่งมักกล่าวถึงไว้ในสำนวนพูดต่าง ๆ ของกัณฑ์ชูชก ดังความว่า

...เหลียวหน้าหลังแล้วชมเปาะะ จิ้งวาชชะ เหมือนเจ้าเงาะได้นางรจนา...

(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.ป ๒๗๔/๕ ข)

หรือ

...เมื่อเอยเมื่อนั้น สุวรรณหงส์เห็นเกสรสุริยง นั่งลงกราบกราน พระรถเมรี  
กินรีอลหม่าน... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.ป ๒๗๔/๕ ข)

หรือ

...ณนี้ต้องลักษณะท้าวแสนปม... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่  
ขบ.ป ๔๖๗/๕ ก)

ตัวอย่างที่ ๓ ตอนที่ชูชกจะลงเรือน ได้เกิดเหตุอัศจรรย์มากมาย สัตว์ต่าง ๆ พากัน  
ร้องรำทำเพลง ดังกวีได้พรรณนาภาพไว้ดังนี้

...หมูหมาเปิดไก่ ขวนกันเล่นตีโพน ตึกแกกึ่งกำ พากันร้องละคร งูเห่า  
พังพอน พากันออกไขน ช้องกลองตะโพน โยנדังปิดปึง อึงอังก์ทั้งบ้าน...แมงสาบ  
เจ้าเล่ห์ เล่นโชนโรงเดียว คางคกเช่นเขี้ยว เกรี้ยว ๆ กรอด ๆ จิ้งจกขี้คอก ห้อยตีน  
ทำเพลง กระดิงกระดอย มันทักพลอยดั่งเอง นะโงะเนง โงะเงงของแฉง...  
(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.ป ๔๖๗/๕ ก)

การแสดงโขน เป็นมหรสพชั้นสูง นิยมจัดแสดงในงานสำคัญ ๆ เท่านั้น มีการฝึก  
ท่าเต้นอย่างเคร่งครัด ให้ถูกต้องตามแบบแผน

นอกจากนี้ เครื่องดนตรีไทยต่าง ๆ เช่น กลอง โทน ปี่ ตะโพน ฯลฯ ที่กล่าวถึงไว้  
ในตัวอย่างที่ยกมานั้น นิยมนำมาประกอบการแสดงต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่สร้างบรรยากาศให้  
สนุกสนานและเกิดความรู้สึกครื้นเครงได้ดี อันเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะการแสดงของไทยมา  
ช้านาน

ตัวอย่างที่ ๔ ในตอนซุซุกุสองพราหมณ์ให้รับหาเงินมาคืน กวีได้กล่าวถึงศิลปะการป้องกันตัวแบบไทย ๆ เช่น การเล่นกระบี่ กระบอง ฯลฯ ดังซุซุกุได้พูดตนเองว่าเชี่ยวชาญในเรื่องต่อไปนี้

...หรือออเจ้าจะเล่นข้างเพลงจ้าว เพลงกระบี่ ตีกระบอง ร้องละคร

เตะตะกร้อ ดักนกกระเด็น เล่นงู ชายหนู สานสมุก เล่นหมากรุก แลสกา...

(กัณฑ์ซุซุกุจำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

และตอนซุซุกุทะเลาะกับสุนัขของพราหมณ์เจตบุตร ได้พูดว่าจะชกมวยสู้กัน ซึ่งการชกมวย เป็นกีฬาแบบไทย ๆ อีกอย่างหนึ่ง ดังความว่า

...ไอ้พ่อแกว่งไม้เท้าย่อแขนขา ขนลุกหน้าไย่นวย กูจะชกมวยกับหมา มือ

คว้าถูกไข่ดอก ถองลงกับศอกถูกไอ้ขาว เตะกรอบถูกอีแด่น... (กัณฑ์ซุซุกุจำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

จ้าว, กระบี่, กระบอง, มวย เป็นกีฬาอย่างหนึ่งของนักรบไทย เป็นการฝึกซ้อมเพื่อเตรียมรบ มีเพลงและเครื่องให้จังหวะประกอบการรำ ส่วนกีฬาเพื่อความสนุกสนาน เช่น ตะกร้อ หมากรุก และสกา เป็นการเล่นที่นิยมเช่นกัน

๕. ธรรมเนียมการต้อนรับแขก ในวัฒนธรรมไทยนั้น การต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมเยียนถือเป็นสิ่งที่ปฏิบัติการอยู่ทุกระบวน ยิ่งรับรองแขกดีเท่าใด ยิ่งสร้างศรีให้แก่ตนและครอบครัวอย่างมาก ในกัณฑ์ซุซุกุนั้น เมื่อซุซุกุเดินทางมาทวงทองจากตระกูลพราหมณ์ด้วยอาการโกรธ ทำให้สองพราหมณ์เกิดอาการเกรงกลัว นางพราหมณ์จึงกล่าวว่า

...ผิวเมียให้อัดอันตันจิตอยู่เป็นครู่ เฒ่ายิ่งครีตครอกตะคอกซู่ เอาว่าแล้ว

ยังไร ยังนั่งดูอยู่อีกเล่า คุณคะคุณขาคุณตาเจ้า เชิญมานั่งนี่เถิด ฉันจะเล่าให้ฟัง จังค้อยหยุดค้อยยัง หยิบหมากกินเสียสักคำจึงค้อยสนทนา... (กัณฑ์ซุซุกุจำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

นางพราหมณ์กล่าวเชื้อเชิญให้บริโภคหมาก ซึ่งจัดเป็นของขบเคี้ยวที่นำมารับรองแขก เพราะสมัยก่อนนิยมกินหมากกันมาก ทุกบ้านจึงมีเขียนหมากเพื่อไว้รับรองแขก ซึ่งการกินหมากเป็นธรรมเนียมในทุกครัวเรือนไทย เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ผู้ว่าราชการคลังในสมัยรัชกาลที่ ๕ (๒๔๗๐, หน้า ๑๐ อ้างถึงใน หนังสือขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมกรุงรัตนโกสินทร์, ๒๕๒๕, หน้า ๕๐ - ๕๒) ได้กล่าวถึงการกินหมากของคนไทยไว้ว่า

...เรื่องหมากนี้มีประเพณีและข้อความที่จะกล่าวบรรยายได้เล่มสมุดกว่า

เพราะนับถือเข้ามาเป็นเครื่องเคี้ยวสำหรับประดับชั้นยศบรรดาศักดิ์เสียแล้ว

ใช้เคียวทั่วไปทั้งชายหญิง จะไม่เคียวอยู่บ้างก็มีน้อยตัว ที่มักจะแก้เป็นอย่างฝรั่ง หรือวงเวียนยันไม่เป็นที่ชอบใจ หรือที่เห็นเป็นการเปราะเปื้อนไปบ้างก็มี ถ้าจะเทียบดูแล้ว ชาวเราผู้ที่ไม่เคียวหมาก หมั่นคนจะมีสักคนหนึ่ง...

นอกจากหญิงจะต้องมีหน้าที่ต้อนรับแขกด้วยหมากพลุดังกล่าวแล้ว การขอหมากพลู ยังเป็นลักษณะการเกี้ยวพาราสีอีกด้วย กล่าวคือ หากชายใดมาขอหมากพลูกับหญิงสาว แสดงว่าสนใจให้หญิงคนนั้น ถ้าหญิงส่งหมากพลูให้ แสดงว่ามีเยื่อใยต่อชายผู้นั้น ดังตอนที่ชูชกจะเดินทางไปเขาวงกต ได้สั่งนางอมิตตดาว่า

...เจ้าอย่าได้ประมาทพลาดพลั้ง อยู่ข้างหลังระวงตัว มีผิวเสมอนหาไม ใครจะว่าอะไรเจ้าอย่าได้เชื่อ ใช้น้ำเนื่อญาติกา ทั้งไ้หนุ่ม ๆ มันจะพากันมาเกี้ยว พานขอหมากพลู โฉมตรูเจ้าอย่าได้ให้... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.ป ๘๖๘/๑)

ชูชกสั่งให้นางอมิตตดาระมัดระวังตัวเมื่อต้องอยู่เรือนคนเดียว ถ้ามีหนุ่มคนใดมาขอหมากพลูอย่างได้หลงเชื่อ ด้วยเกรงนางอมิตตดาจะยื่นหมากพลูให้ อันแสดงถึงการมีน้ำใจได้ตอบนั่นเอง

## ความเชื่อ

ความเชื่อ เป็นสิ่งที่ถูกปลูกฝังกันต่อ ๆ มาในแต่ละสังคม บุญผา หวีสุข อธิบายความหมายของความเชื่อไว้ในหนังสือคติชาวบ้าน (๒๕๒๘, หน้า ๑๕๖) ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตนหรือไม่ก็ก็ตาม การศึกษาความเชื่อในมหาชาติกัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรี จะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มองเห็นความเชื่อของชาวบ้านชลบุรีได้อย่างชัดเจน มีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

๑. ความเชื่อตามคติพุทธศาสนา
๒. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์
๓. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์
๔. ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์

๑. ความเชื่อตามคติพุทธศาสนา สังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนา คนไทยมีความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากศาสนาอยู่หลายหลาก นับเป็นวัฒนธรรมที่ทุกสังคมต้องมี เพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจของมนุษย์ กล่าวคือ สร้างความมั่นคงทางจิตใจให้เกิดขึ้น ความเชื่อตามคติพุทธศาสนาที่ปรากฏในมหาชาติกัณฑ์ชูชก มีดังนี้

๑.๑ ความเชื่อเรื่องบุญ - กรรม คนไทยมีความเชื่อเรื่องบุญกรรม เชื่อในเรื่องการสร้างสมบุญและการทำบาป ว่ามีพลังอำนาจกำหนดให้ชีวิตของคนให้เป็นไปในลักษณะต่าง ๆ พุทธศาสนิกชนจึงทำบุญใส่บาตร เพื่อให้มีชีวิตที่ดีขึ้นทั้งในชาตินี้และชาติหน้า โดยมีคำสอนที่ยึดปฏิบัติกันเสมอมาว่า “ทำดี ละเว้นชั่ว” ในกัณฑ์ชูชกนั้น ตัวละครหลายคนมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องบุญกรรมดังกล่าว เช่น

ตัวอย่างที่ ๑ ตระกูลพราหมณ์สองสามีภรรยากล่าวถึงกรรม ว่าเป็นตัวกำหนดให้ครอบครัวของตนต้องอดอยาก อาภัพขาดสน ดังความในตอนชูชกมาทวงทองจากสองพราหมณ์พราหมณ์จึงว่า

...คุณตาเจ้านี้กระไรไปช่างช้านาน ข้าพเจ้าบ่นหาท่านไม่วายวัน คราวนี้ได้ทรัพย์ครามครันหรือว่าน้อยไป หม่อมตาเจ้าเอ๋ย เป็นกรรมอะไรของหลานนี้ ทำกินทั้งปีก็ไม่พอปาก จนตึฉาน<sup>\*</sup>นี้หยิบยืมเอาทองของฝากไปจำหน่ายขายกินเสียก่อน ต่อทำได้จึงจะผ่อนให้ต่อภายหลัง... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๔ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ค)

ตัวอย่างที่ ๒ นางอมิตตดากล่าวถึงกรรมว่า สาเหตุที่นางต้องมาได้ชูชกเฒ่าชราเป็นสามี จนเป็นเหตุให้นางถูกเหล่าสาวรุ่นเดียวกันเยาะเย้ยนั้น เป็นเพราะกรรมในอดีต ดังว่า

...ส่วนนางอมิตตานารี เมื่อนางพราหมณ์รุ่มกันบริภาษ ดังอุสุณีบาท ฟาดกายแทบละลายละลายจิต สุดคิดที่จะตอบแทน เพราะตัวคนเดียวเปลี่ยวกาย ได้ความเจ็บแค้นแสนอายไม่ทรมเถียง กระเดียดกระอมน้ำหลักเลี้ยงมาเคหา ทวารปีทหิตวา ปิดประตูพลงทางละอื่นอ่อน แล้วคอนทรวงพิไรรู้ว่ากรรมเอยกรรมเกิดมาไยได้ทุกข์ทน ให้คนมันค่อนแค้นชดช้อยขึ้นว่าราวกับข้าครอกเขา ที่ราวร้ายก็ไม่เท่าดังชีวิตจะรานร้าวออกจากร่าง ไ้กรรมแต่ปางหลังปางก่อนบ้างประมาทจิต จึงมามีผัวผิดต้องอายเพื่อนกำดัดสาวคราวรุ่น... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๒ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ก)

คนไทยเชื่อว่าผลแห่งกรรมในปัจจุบันและในอดีต เป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อชีวิตมนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ นางอมิตตดาเป็นตัวละครที่กล่าวถึงผลแห่งกรรมมากที่สุด ในตอนที่นางพราหมณ์รุ่มกันดำนางอมิตตดาที่ทำน้าวว่าเหตุที่นางอมิตตดาต้องตกมาเป็นภรรยาสาวของชูชกเพราะกรรมต่าง ๆ ที่นางได้กระทำไว้ ดังนี้

\* ตึฉาน (ใบ) = ดิฉัน

ตัวอย่างที่ ๓ เพราะนางอมิตตดาเป็นหญิงดี ชอบคบชู้ เกียจคร้าน ไม่ฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่และญาติพี่น้อง มีพฤติกรรมเป็นหญิงแสนร้าย อันเป็นที่รังเกียจแห่งวงศ์ตระกูล พ่อแม่จึงยกนางให้มาเป็นเมียชุกผู้เฒ่าชรา ดังความว่า

...โกติ ดูกรเจ้าอภิติดาผู้หน้าหนาวลครจะพึงชม สะแหวกลมสมด้วยตัว  
เหตุไฉนจึงได้ผัวอันชั่วช้าแก่ชราพันกะนาด\* จะว่าไฉ่เฒ่าอุบาทว์มันชักลักมา  
หรือว่าบิดามาตาของเจ้ายกให้ หรือเจ้านี้ไชร้นอกใจพ่อแม่ แต่จะคบชู้สาว  
ไม่ชวนช่วยที่จะทำกิน บันแต่ปีกอยู่บั้น ๆ ใส่แต่กลืนอยู่รวย ๆ ไม่ช่วยทำการงาน  
ชี้คร้านชี้เกียจ กินแล้วแต่จะนอนเหยียด เคียดใช้แต่ผู้อื่น จะดำดึกก็ไม่ยิน ขึ้นว่า  
ตัวดี จะดีก็ไม่เยื่อน จะดักจะเตือนก็ไม่ปาก เสมือนดักน้ำรดหัวสาก ว่ายากเย็น  
เป็นไฉน เขาจึงให้มาเป็นภรรยาของพราหมณ์เฒ่า ประการหนึ่งเล่าเจ้าอภิติดา  
ชะรอยว่าญาติวงศ์พงศาบิดามารดาของ(เจ้า)งาม เขาเห็นเนื้อความ เจ้ามีกลางจะ  
เป็นผล จะเอาไว้กับตนเห็นว่ามีผลเป็นประโยชน์ ย่อมจะให้โทษแก่ผู้ใหญ่ เพราะ  
เจ้านี้ลึว่ามีได้ (ลึ)ไว้มิตร ประสงค์แต่จะเที่ยวเลี้ยวขึ้นทุกเรือน คบเพื่อนไม่รู้วาย  
เห็นขายบายเบี่ยง ให้ปากให้เสียง เทียมหยิกเทียมหยอก ลัพยอกขาย ทำเพทุบาย  
แยบคายแปรปรวน กล่าวลำนวนชวนขายเจรจา ใครจะว่าก็ไม่ได้ เหตุทั้งนี้ไชร้นะ  
เจ้าอมิตตดา เขากลัวว่าจะอับอายขายหน้า เขาให้เจ้ามาอยู่กับเฒ่าชู้ร้าย....  
(กณฑ์ชุกกล้านวนที่ ๘ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ค)

ตัวอย่างที่ ๔ นางพราหมณ์กล่าวหานางอมิตตดาว่า แต่ปางก่อนนางอมิตตดาได้เสพ  
สังวาสกับพระสงฆ์สามเณร ผลแห่งกรรมนั้นจึงทำให้นางได้มาเป็นภรรยาของชุกผู้เฒ่าชรา ดัง  
ความว่า

...หรือว่าเจ้าร่วมเสนาหาด้วยสมณะแลสามเณรทำให้ผิดกิจ ผลนั้นจึงตาม  
ติดสนองน้องข้า จึงได้ผัวแก่ชราเกินตัว... (กณฑ์ชุกกล้านวนที่ ๒ หมายเลขลำดับที่  
ชบ.บ ๒๗๔/๕ ก)

การที่นางพราหมณ์ตำหนินางอมิตตดาเช่นนี้ เพราะมีความเชื่อมาแต่โบราณว่าหญิงที่  
มีความรักใคร่กับนักบวช จะได้สามีที่แก่ หรือการดำนักบวชจะได้สามีแก่เช่นเดียวกัน ดังความ  
ในกณฑ์ชุกกล้านวนหนึ่งว่า

...ประการหนึ่งเล่าณะเจ้าปิตตดาเคย ชะรอยเจ้าได้ด่าสมณะพราหมณา

\* กะนาด (ปาก) = ขนาด

จารย์ ท่านผู้มีศิลปศาสตร์ราชบัณฑิต รู้กิจวินัยธรรม กรรมวิบากแต่งให้แก่เจ้า  
เจ้าจึงจะมาได้ผู้เฒ่า... (กณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๗ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕)

หรือ

...หรือเจ้าได้กระทำความไว้แต่ชาติปางหลัง ด้วยอิจจาชิงชังท่านผู้มีศิลป  
ได้บริภาษประมาทหมิ่นด้วยถ้อยคำ กรรมนั้นจึงตามมา เผลอญให้ได้ผู้เฒ่าชรา  
สิ้นคิด... (กณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

ตัวอย่างที่ ๕ เพราะขณะที่นางอมิตตดาออกกองกณฑ์ แต่มีกาเจ้ากรรมมาคาบก่อน  
ข้าวของนางไป นางจึงต้องรับกรรมโดยได้สามีแก่ชรา ดังความว่า

...หรือว่าเจ้ากองกณฑ์บนอบ ตามระบอบแบบฉบับแต่ปางหลัง นวมีย  
ในเมื่อวันเก่าคำ มหุลลก กาโก ยังมีอ้ายกาแก่เจ้ากรรม มันน้อมนำเอาก่อนเข้า  
ของเจ้าไป ผลศีลนั้นไร้จึงติดตามสนอง นื่องข้าให้ได้ผู้เฒ่าชรา... (กณฑ์ชูชกสำนวน  
ที่ ๒ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๒๗๔/๕ ก)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าเพราะกรรมต่าง ๆ ที่นางอมิตตดาได้กระทำไว้นั่นเอง  
ที่ส่งผลให้นางต้องมีสามีแก่ อันเป็นเหตุสร้างความอับอายให้แก่นางอย่างยิ่ง ความเชื่อเรื่องกรรม  
นี้ พุทธศาสนิกชนยึดมั่นกันมาช้านาน และพยายามสะสมบุญเพื่อจะได้พ้นทุกข์ในภพปัจจุบัน  
และเสวยสุขในภพหน้าต่อไป

๑.๒ ความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาส ความเชื่อเรื่องนี้ไม่ใช่ความเชื่อทางพุทธศาสนา  
โดยตรง แต่เป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากความเชื่อในพุทธศาสนา (มณี พยอมยงค์, ๒๕๓๐, หน้า  
๑๐๗) ซึ่งคนไทยเชื่อว่า ถ้าชายหญิงคู่ใดได้เคยเป็นคู่ครองกันมาแต่อดีตชาติแล้ว มักจะได้เกิด  
มาครองชีวิตร่วมกันอีกในปัจจุบัน ดังสำนวนที่ว่า “คู่กันแล้วไม่แคล้วกัน” ความเชื่อลักษณะนี้  
เห็นชัดเจนจากตอนที่ตระกูลพราหมณ์ต้องยกนางอมิตตดาให้ชูชกแทนค่าทอง ได้กล่าววอดอ้าง  
ว่านางอมิตตดาเป็นสาวสวยมีหนุ่มร่ำรวยมาสู่ขอมากมาย แต่คลาดแคล้วกันไป เพราะวาสนา  
นางอมิตตดาเป็นคู่ครองของชูชก ดังความว่า

...หม่อมตาเจ้าคะ หม่อมตาเจ้าคุณ ลูกดีฉานคนนี้ แต่อายุสิบห้าปี เขามา  
พาดหัวกะได<sup>๑</sup>ไม่รู้ขาด มาสู่ขอแต่ล้วน(ขนาด)เจ้าจอมหม่อมขุนนาง กองกลางที่มั่งคั่ง  
จะเอาทุนสิบทั้งเขาก็จะมา จะเอาสินสอดสิบห้าเขาก็ยอมเสร็จ ชันหมากจะแต่ง

<sup>๑</sup> ก้อนเข้า = ก้อนข้าว

<sup>๒</sup> กะได = บันได

เดือน(เจ็ด)ข้างเย็น จะเอาหัวกระเด็นกลับหงอกระด้างต่างกันไป ทั้งนี้ทั้งนั้นไว้  
ด้วยวาสนา เคยเป็นข้าคุณตาเจ้ามาแต่หลัง จะเลี้ยงเป็นเมียเป็นลูกตามแต่จะปลูก  
จะฝัง ฝากด้วยเกิดเจ้าคะคุณตา.... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ชบ.บ  
๔๖๗/๕ ก)

๑.๓ ความเชื่อในเรื่องทวีปทั้งสี่<sup>๑</sup> เป็นความเชื่อโบราณที่แบ่งทวีปออกเป็น ๔ ทวีป  
และมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลางของจักรวาล แม้ในมหานาคติกัณฑ์ชูชก จะไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของทวีปต่าง ๆ ก็ตาม แต่ได้อ้างถึงทวีปทั้งสี่ไว้ดังนี้

...โอ้ พระพุทธพงศ์ผ่านพิภพสี่พันเลิศแล้ว พระองค์เหมือนดวงเดือน  
ประทีปแก้วสำหรับโลก อาจที่จะส่องแสงให้สว่างทุกอณูสัตว์ สารพัดที่จะเย็นอก  
ทั้งคนจนกระยาจกก็อิ่มใจทั้งใหญ่่น้อย ด้วยท้าวเธอไม่ทอดทิ้งทางที่จะกระทำ  
ธรรมิกรวิ ดั่งหนึ่งพื้นแผ่นดินจักรพาล<sup>๒</sup>สี่ทวีป อาจที่จะช่วยชนมีชีพให้สูงขึ้นทุก(อณู)สัตว์  
เหมือนพระทูลกระหม่อมจอมจักรพรรดิผู้ผ่านพิไชยเขต พระองค์ย่อมลือเลื่องเรื่อง  
พระเดชในแดนดิน เสด็จอยู่ในสถานถิ่นประเทศที่ใด... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๒  
หมายเลขลำดับที่ ชบ.บ ๒๗๔/๕ ก)

๒. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณมาก  
มีการแบ่งผีออกเป็นประเภทต่าง ๆ ทั้งผีป่า ผีโป่ง ผีปู่เจ้า ภูตพราย ฯลฯ ในมหานาคติกัณฑ์ชูชก  
ฉบับชลบุรีนั้น กล่าวถึงผีเหล่านี้ไว้หลายตอนด้วยกัน เช่น ตอนชูชกวิ่งหนีชาวเมืองที่รู้มเข้า  
ทำร้ายจนต้องหนีกระเจิงเข้าป่า ระหว่างเดินทางเข้าในป่าได้ยินเสียงต่าง ๆ ทำให้เกิดความกลัว  
เกรง ดังความว่า

...แม่มายลองโน เไรจักจั่น ยิงฟ้งย้งหวาด ชี้ซลาดย้งพลัน ครามครัน  
สยอง ขนลุกขนพอง เฒ่าจ้องใจหาย ปู่เจ้าเขาโหด ลิงโลดลวดลาย ผี(ห่า)ตายโง  
ผีโป่งผีป่า มารยาภูตพราย ระร้วตัวสั่น ออกพรั่นขวัญหาย เฒ่าเดินขึ้นไป ไม่ได้  
เหลียวหลัง... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

หรือตอนเจตบุตรได้ยินเสียงร้องของชูชกคร่ำครวญ เจตบุตรก็ไม่แน่ใจว่าเป็นเสียงใด  
กันแน่ เพราะในป่าเปลี่ยวไม่น่ามีมนุษย์เข้ามาได้ จึงคิดว่าเสียงที่ตนได้ยินเป็นเสียงของผีไพร  
ดังความว่า

<sup>๑</sup> มหาทวีปทั้งสี่ ได้แก่ ด้านเหนือคือ อุตตรกุรุทวีป ด้านตะวันออกคือ บุรพิตเหทวีป ด้านตะวันตกคือ  
อมรโคยานทวีป และด้านใต้คือ ชมพูทวีป

<sup>๒</sup> จักรพาล = จักรวาล

...อันว่านายเจตบุตรมิลฺลพวานไพโร เมื่อได้สดับสารเสาวนาการเสียงร้องให้อยู่บนยอดไม้คิดงน จะว่าผีหรือว่าคนหลากหลายประหลาด ออกนามพระบรมบาท นฤเบศร์เหตุไฉน ผีภูตหรือผีไพร มนุษย์หรือผีสาธ จับนหน้าไม้ขึ้นเยื้องย่างย่องเข้ามาให้ใกล้... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

นอกจากผีต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ยังกล่าวถึงพระภูมิเจ้าที่ - กรุงपालีไว้อีกด้วย ซึ่งสำนวน งามสุข กล่าวไว้ในหนังสือเกล็ดวรรณคดี (๒๕๐๗, หน้า ๑๙๑) ว่าคัมภีร์ทางไสยศาสตร์ถือว่ากรุงपालีเป็นเจ้าของที่อยู่ การจะทำการใด ๆ ด้วยเวทมนตร์ต่าง ๆ จะต้องเซ่นขอโทษ กรุงपालีเสียก่อนถึงจะกระทำการอย่างอื่นได้ ในกัณฑ์ชูชก กล่าวถึงกรุงपालีไว้ในตอนชูชกวางแผนจะฝากทอง แต่เกิดระแวงไปต่าง ๆ นานา ไม่เว้นแม้แต่ระแวงว่าถ้านำทรัพย์รียกษาปณ์ไปฝังดินไว้ พระภูมิเจ้าที่กรุงपालีอาจจะมายักย้ายเอาไปได้ ดังความว่า

...คิด ๆ แล้วก็คลำดูงู กลัวขโมยจะล้วงลัก ครั้นจะชุกซ่อนไว้ที่กระท่อมเอง ก็เกรงนักกลัวหนูจะพาไป ครั้นจะไปไว้บนหลังคาก็กลัว(กา)จิ้งจกจะคาบหนี ครั้นจะฝังไว้กับบ่อหลุม ก็กลัวพระภูมิเจ้าที่(เจ้า)กรุงपालีจะยักย้าย จะเป็นอันตรายนี้ทุกอย่าง... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

ความเชื่อของสังคมไทยในอำนาจเหนือธรรมชาติของผีสาธ ทำให้เกิดความเกรงกลัวว่าหากกระทำการลบหลู่สิ่งเหล่านี้จะนำความเดือดร้อนมาสู่ตนได้ แต่ถ้าให้ความเคารพนอบน้อมท่านจะคอยคุ้มครองและช่วยเหลือให้พบแต่โชคผลาภ จึงมีการทำพิธีบูชาโดยการบวงสรวง หรือทำพิธีเซ่นไหว้ เช่น ตอนเจตบุตรได้ยินเสียงชูชกร้องเรียกหาพระเวสสันดร จึงเกิดโกรธโกรธา เพราะมั่นใจว่าชูชกติดตามหาพระเวสสันดรเพื่อขอสิ่งใดสักสิ่ง จึงคิดจะฆ่าชูชกให้ตายและนำมาบวงสรวงต่อผีป่า ความว่า

...ครั้นอยู่ในมือภูนี้ไซ้ ภูจะยิงให้คอมึงขาดกระเด็นดินให้หัวตกที่กลางดิน ดุจดังว่าลูกตาล ตับปอดภูจะแขวะคว้านออกพลีกรรม กระทำบนบานบวงสรวง ภูจะล้วงเอาหัวใจ กับไส้น้อยไส้ใหญ่ ภูจะเอาไม้มาร้อยเป็นกระทงให้ดิบดี จะเรียกฝูงผีโป่งป่าปู่เจ้า ให้เข้ามานั่งกิน ให้สิ้นไม่เหลือเนต... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๙ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ข)

๓. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ไสยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดศาสตร์หนึ่งในสังคมไทย มีหลักฐานปรากฏอยู่มากมาย โดยเฉพาะพบเสมอในวรรณคดีไทย เช่น ขุนช้าง - ขุนแผน เป็นต้น ในปัจจุบันศาสตร์แขนงนี้ยังคงมีชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่งที่นับถือกัน

๑ เนต (กินได้) = อย่างแน่นอน

อย่างจริงจัง และเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ (หน้า ๘๖๐) ให้ความหมายว่า "ไสยศาสตร์ น. ตำราทางไสย, วิชาทางไสย" ส่วนคำว่า "ไสย" ให้ความหมายว่า ลัทธิอันเนื่องด้วยเวทมนตร์คาถาซึ่งได้มาจากพราหมณ์

ลักษณะไสยศาสตร์ในประเทศไทยนั้นมีลักษณะผสมปนเปจากหลายแห่ง มีทั้งที่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ และได้รับอิทธิพลจากประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง (เรไร สืบสุข, ๒๕๒๑, หน้า ๖๒ - ๖๕) ซึ่งไทยน่าจะได้รับความเชื่อนี้ มาจากศาสนาพราหมณ์มากที่สุด เนื่องจากมีคัมภีร์อาถรรพเวทซึ่งเป็นตำราทางไสยศาสตร์ ที่กล่าวถึงการรักษาโรค การกำจัดเหตุร้าย และการทำเสน่ห์ เป็นต้น

ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์นี้ ชาวบ้านนิยมเชื่อถือกันมาก ทั้งเรื่องเวทมนต์คาถา เครื่องรางของขลัง การสักยันต์ การทำเสน่ห์ ฯลฯ นับเป็นศาสตร์อย่างหนึ่งที่แยกมาจากศาสตร์ ๑๘ ประการ ซึ่งสมัยโบราณผู้ที่จะเป็นยอดคนต้องเรียนรู้ให้ชำนาญ กวีได้กล่าวถึงความสำคัญของการไสยศาสตร์ไว้ในตอนที่ชุกยกเหตุผลว่าตนเองไร้วิชาความรู้เพราะไม่ได้ร่ำเรียน ไม่รู้วิชาคาถาติดตัว จึงยากที่จะเดินทางผ่านอันตรายไปขอสงกุมารได้ ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑

...ดูราเจ้าอภิตตดา ชื่ออันว่าศิลปินศาสตร์ ทั้งพรหมชาติที่กัมมิได้จะเรียน  
ทั้งรามเกียรติ์ที่กัมมิได้ขีดเขียน ทั้งปัญญากวณเวียนอับจนมัวมืด ทั้งหีดก็เอา ทั้ง  
อาคมปัดเป่า หากกัมมิได้แห่งพิ อันจะกระทำให้เกิดเงินเฟื้องเงินไพ ก็หาบมิได้  
เลยนะนางน้อง... (กัณฑ์ชุกยกจำนวนที่ ๗ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕)

ตัวอย่างที่ ๒

...ดูกรเจ้าอภิตตดา ตัวพินีสักเข้รา เจ้าจะใช้ให้ไปหาข้าหญิงข้าชายมาแต่  
ไหน ตัวพินีจะรู้อันใดเป็นศิลปินเป็นศาสตร์ คือจะวาดจะเขียน จะสวดเรียนมันก็ไม่ได้  
การ จะให้ฤกษ์การมันก็ไม่เป็นเลห์ จะทำเสน่ห์มันก็ไม่ประสิทธิ์ จะผูกชะตาราศก็  
เคลื่อนคลาด จะดูข้างพรหมชาติก็ทรลักษณ์ จะดูข้างนรลักษณ์ก็แวงเวียน ดูข้าง  
รามเกียรติ์ก็เวียนไป ทั้งพระเคราะห์นอกพระเคราะห์ในก็อับสับ\* จะให้บังเกิดทุน  
ทรัพย์ที่จะเห็นจริง จะได้ไถ่ข้าหญิงชายทั้งปวง แคจะนับห่วงก็ผิด พันที่จะคิดอ่าน  
ถ้ามันจะขอทานพิก่ค่อยสันทัดพอจะทำได้ อันจะหาข้าชวงใช้ พิก่จุนใจนักหนา...

(กัณฑ์ชุกยกจำนวนที่ ๘ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ค)

\* สับ (โบ) = สรรพ

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่าไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ควบคู่กัน และ เป็นสิ่งที่ผู้ขายสมัยก่อนต้องชวนขายศึกษา เพื่อนำมาเป็นความรู้ติดตัวต่อไป ซึ่งไสยศาสตร์ ที่กล่าวไว้ในกัณฑ์ชูชก มีดังนี้

๓.๑ ความเชื่อในเรื่องเวทมนต์คาถา เป็นเรื่องสำคัญในเรื่องไสยศาสตร์ คำว่า “เวท” มาจากคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีหมวดที่ว่าด้วยบทสวดดีสรวเสริญอันวอน พระเจ้าและเทวดาทั้งหลาย บทสวดประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งบทเรียกเทวดามาปกป้อง รักษาและคำสาปแช่ง เพื่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่นด้วย เมื่อเอาบทสวดของคัมภีร์พระเวทไปใช้ สวดก็เรียกว่า “มนต์” ส่วน “อาคม” ซึ่งมักจะถูกใช้พร้อมกับคำว่า “คาถา” หมายถึง ศาสตร์หรือ วิชาเรื่องเวทมนตร์ แต่ไทยมักใช้ในลักษณะเลขยันต์ซึ่งมีการบริกรรมคาถาด้วย

พระยาอนุমানราชธน (๒๕๒๑, หน้า ๒๒๗) อธิบายว่า เวทมนต์คาถา หมายถึง คำอันศักดิ์สิทธิ์สำหรับใช้บริกรรมหรือเสกเป่า เพื่อให้เกิดผลสมความปรารถนาในทางไสยศาสตร์ ซึ่งในมหาชาติกัณฑ์ชูชก ฉบับเมืองชลบุรี ได้กล่าวถึงความเชื่อในเรื่องเวทมนตร์คาถาไว้ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑ ชูชกภาวนาให้ตัวเองรอดพ้นจากการถูกด่า โดยเสกน้ำลายทาหัว ดังว่า  
...เมื่อได้ออเฒ่าออกจากบ้านจึงแต่งตัว **เสกน้ำลายทาหัว**กันเสลด ภาวนา ประสมเนตรกันด่าแม่ แล้วไ้เฒ่าก็ยืนยิ้มชมตัวว่าจួយจาย... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

ตัวอย่างที่ ๒ ชูชกเสกคาถา महाละลวยเพื่อให้ผู้อื่นหลงงงววย ในตอนเป่าคาถาใส่ สองพราหมณ์ให้ยืนดึกนางอมิตตดาให้โดยง่าย ความว่า

...ด้วยรูปร่างนางอมิตตาดูนี้ก็เพริศพิริ้งจิ้มลิ้มล่องช่องเป็นลูกตาลเจาะ ครั้นได้ไปลิ้มมันเหมาะใจของตาซี ไ้เฒ่าก็หลับตาว่าเออดีแล้ว สมควรด้วย ตะแ กก็ **เป่าคาถา महाละลวย**ลงเล็บด้วยเต่าเลือน พราหมณ์ทั้งสองก็พันเพื่อนบนบอบ เป็นเสร็จสิ้นธุระ ชูชกก็มีขมันลา พานางอมิตตาดลงจาเรือนให้เดินทาง... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

ตัวอย่างที่ ๓ ชูชกร่ายคาถาเพื่อไม่ให้สุนัขกัด ในตอนที่ถูกเหล่าสุนัขของนายพราน เจตบุตรรุมกันกัด จนชูชกต้องวิ่งหนีขึ้นต้นไม้ ชูชกได้ร่ายคาถาต่าง ๆ ไว้ดังตัวอย่างต่อไปนี้  
ความว่า

...ยังมีหมาตัวหนึ่งเป็นหมาปด ไม่เชื่อรูปจะทนสบถให้โยมฟัง มันร้ายกาจ เหลือกำลัง ชื่อพ่อร้อยช้างขึ้นใจ...ร้ายแรงสุดแสน อยู่แดนหิมวันต์ เห็นชูชกเดินมา

โกธาทะยาน ผลุดงุ่นงาน ไล้งับตาชี ชูชกแลไป ตกใจลั่นที ครั้นจะวิ่งหนี  
 บัดลึกับหมา จึงร้ายคาถา ว่าเกสาหัวหงอก มิใช่การของเจ้า อิติสนฺทิกปเป  
 โขเซเข้ามา... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

หรือ

...ตัวหนึ่งชื่อว่าไฉ่นวล หางด้วนหูตัด เอาไปฝากไว้วัด พลัดไปกัศดาเถร  
 ออเถรเข้าช่วย ขวดยไปเอายายชี ออเฒ่าบัดสี ก็ชักด้วยหมัด วัดด้วยศอก ตะคอก  
 ด้วยเท้าเจ้าประคุณ ถูกไฉ่นวลร้องตัวเก่ง ออเฒ่าหมอลเพลง จึงอ่านคาถา ก ข ค ง  
 หมามันลละออกไป ออเฒ่าจึงขึ้นต้นไม้ ร้องให้เถิงนางอมิตตดา... (กัณฑ์ชูชกสำนวน  
 ที่ ๔ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ค)

ตัวอย่างที่ ๔ ชูชกเสกคาถาเพื่อให้คลาดแคล้วจากอันตราย จากตอนที่นายพราน  
 เจตบุตรจะยิงด้วยหน้าไม้ ซึ่งคาถาว่า “นโมตาบอด” เป็นคาถามหาอุด ให้ปืนยิงไม่ออก  
 ดังความว่า

...กูจะแม่เอาเลือด เชือดเอาเนื้อออกพลีการแก่รุกขเทพา ฝ่ายไฉ่นะชรา  
 หลบซ่อนอยู่เหมือนลิง แข็งใจภาวนาหลับตานิ่ง ว่าโอมนโมตาบอด ร้องตัวอย่าให้  
 เขาเอาจริง ๆ ถ้าเขาไม่ยิงแล้วก็ไม่ถูก ถ้าไม่มีลูกแล้วก็ไม่เข้า ตะแคงจึงนึกว่ากูจะตาย  
 เสียโยเปล้า ๆ จำจะลำทับด้วยวาจา... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่  
 ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

จากตัวอย่างคาถาบทต่าง ๆ ที่ชูชกภาวนาไว้ในกัณฑ์ชูชกนั้น เป็นคาถาที่เริ่มสูญหายไป  
 ไป จึงไม่คุ้นชื่อมากนักส่วนหนึ่ง แต่ยังมีคาถาอีกจำนวนหนึ่งที่อาจไม่มีชื่อคาถานั้นจริง ๆ โดยกวี  
 เพิ่มเข้ามาเพื่อให้เห็นบุคลิกเป็นของชูชก เนื่องจากได้กล่าวแล้วว่าชูชกไม่มีความรู้เรื่องเวทมนต์  
 คาถาติดตัวแต่อย่างใด กวีคงตั้งใจให้เป็นเช่นนั้นเพื่อสร้างความตลกขบขันมากกว่าเป็นข้อเท็จ  
 จริง จะมีก็แต่คาถามหาละลวยที่คนในสมัยปัจจุบันยังพอรู้ถึงอำนาจของคาถาบทนี้เป็นอย่างดี  
 เป็นคาถาที่ทำให้คนหลงงวยงง โดยฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายนำมาใช้ให้หญิงสาวที่ตนหมายปอง  
 หลงเชื่อตาม เช่น ชูชกนำมาใช้กับพ่อแม่ของนางอมิตตดาให้ยอมยกลูกสาวให้ และใช้กับนาง  
 อมิตตดาให้ยอมไปอยู่กับชูชกโดยง่าย เป็นต้น

๓.๒ เครื่องรางของขลัง เป็นเรื่องของสิ่งของที่ใช้ป้องกันภัยอันตราย มหาชาติ  
 กัณฑ์ชูชกได้กล่าวถึงเครื่องไสยศาสตร์ไว้ แต่ไม่ได้ระบุว่ามิสิ่งใดบ้าง ซึ่งเครื่องไสยศาสตร์เหล่านี้  
 นิยมนำมาใช้ในการป้องกันภัยเมื่อต้องมีการเดินทางไกล ดังเช่นตอนชูชกออกเดินทางไปหา  
 วงกต ดังความว่า

...ส่วนออกเฒ่าต้องปลิ้นให้อัดดอก คิดวิตกพะว้าพะวัง ลูกเซซังออกมาจาก  
 เคนา แรงซ่อมแปลงทุกหนทุกแห่งให้มีดซิด เฝื่องฝาปิดไม่มีช่อง ทารุณี อหริตวา  
 ทั้งพินตอง ก็หักหามาไว้ให้ ทั้งน้ำท่าก็ตักใส่ให้เต็มทุกที่ ตาปสเวล์ สุมายติตวา  
 แปลงเพศเป็นชีชาติตุสตามานย์ พร้อมทั้ง**เครื่องไสยศาสตร์ไม่สงสัย หวังจะกันภัย**  
**ในกลางป่า...** (กัณท์ซุชกล้านวนที่ ๑ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๑๐๖/๕)

ในตอนซุชกมาทวงทองจากตระกูลพราหมณ์ และพราหมณ์ต้องจำใจยกลูกสาวให้  
 ซุชกจึงเป่าคาถาให้พราหมณ์ทั้งสองหลงเลือน ดังความว่า

...ตะแบกเป่าคาถาหมอละลวยลงเล็บด้วย**เต่าเลือน** พราหมณ์ทั้งสองก็  
 พันเพื่อน นบนอบเป็นเสรีจลันธระ ซุชกก็มีขม้นลา... (กัณท์ซุชกล้านวนที่ ๑๐  
 หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

เต่าเลือน เป็นชื่อยันต์ชนิดหนึ่งที่ทำเป็นรูปเต่า (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน  
 พ.ศ ๒๕๒๕, หน้า ๓๕๘) เชื่อกันว่าทำให้คนหลงเลือนได้ จากตัวอย่างตอนนี้ นอกจากจะเห็นว่า  
 ไสยศาสตร์เป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกในสังคมไทยแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งที่น่ามาทำให้เรื่องราวก่  
 ความสมจริงมากยิ่งขึ้นด้วย กล่าวคือ โดยปกติพ่อแม่ย่อมรักลูก ยิ่งนางอมิตตดาเป็นลูกสาว  
 ที่มีความงาม และมีกิริยามารยาทอยู่ในกรอบที่ดี ย่อมเชิดหน้าชูตาพ่อแม่ เป็นที่รักของพ่อแม่  
 การที่ต้องมายกให้แก่ซุชกนั้น ย่อมเกิดความอาลัยอาวรณ์ กวีจึงแต่งเรื่องโดยให้สองพราหมณ์  
 โดนคาถาและยันต์ของซุชกจนหลงเลือนไป เพื่ออธิบายเหตุผลว่าทำไมสองพราหมณ์จึงยกลูกสาว  
 ให้โดยง่ายนั่นเอง

ลูกอม เป็นเครื่องรางของขลังอีกอย่างหนึ่งที่กล่าวถึงในกัณท์ซุชกขลบุรี ในตอนซุชก  
 กลัวนางอมิตตดาจะมีชายอื่น จึงยอมปลงใจเดินทางไปเขาวงกตเพื่อขอสองกุมารมาเป็นทาส  
 นางอมิตตดา โดยซุชกได้กล่าวอวดตัวว่าตนนั้นเดินทางไปมาได้อย่างรวดเร็วเพราะอมลูกปรอท  
 ดังความว่า

...ทำไมกะเขาวงกตชั่วประตั่ว ตดไม่ทันหายเหม็น นึกว่าพีไปเที่ยวเกี่ยว  
 ผู้หญิงเล่นตามสบายปอด พี่จะเข้าจวงกรม**อมปรอท**ไปด้วยคันโทร ประเดี้ยวทันใจ  
 ก็ะไหล่เพล็ดลุดไหล่ไปถึงไม่ทันเหนื่อย... (กัณท์ซุชกล้านวนที่ ๓ หมายเลขลำดับ  
 ที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

ที่ว่า "อมปรอท" หมายถึงลูกกลม ๆ พอมได้สะดวง ทำด้วยปรอท ผ่านพิธีการปลุก  
 เสกให้ขลังและศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อมาแต่โบราณว่าสามารถทำให้ล่องหนหายตัวหรือไปไหน  
 มาไหนได้อย่างรวดเร็ว

๓.๓ วิชาไสยศาสตร์ลักษณะอื่น ๆ เช่น การอยู่ยงคงกะพัน การชักยันต์ การเล่นแร่แปรธาตุ การทำเสน่ห์ เป็นต้น พบกล่าวถึงอยู่ในกัณฑ์ชูชกหลายสำนวน แต่มุ่งในเชิงตลกขบขันเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ตอนชูชกคุยโอ้อวดว่า

...ครั้นได้บ้าง ตะแกจึงไพล่ออกไปข้างวัด ประสมประสัดกับเด็ก ๆ อวดกะเนรเล็ก ๆ จะเอาข้างอยู่ป็น ยีนอย่าให้ตรงปากกระบอก หรือจะเอาข้างอยู่หอก ออกไปเสียให้สุดกู่ จะเอาข้างเจ้าชู้ก็แยบคาย ภาวนาประสมเนตรมีเสลดกะน้ำลาย ตะแก ยักย้ายไปข้างตาเถรเล่นแร่ แก่กายสิทธิ์คิดปริศนา อวดตำรายากินเข้าได้... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

จากตัวอย่าง ชูชกมีความสามารถในการอยู่ยงคงกะพันและเล่นแร่แปรธาตุ ซึ่งวิชาคงกะพันนั้น เป็นวิชาที่เชื่อกันว่าหากใครมีติดตัวแล้วจะทำให้พันแทงไม่เข้า แต่การอยู่ยงคงกะพันของชูชกนั้น เป็นไปในเชิงโอ้อวดประเภทเอาตัวรอดซึ่งหน้า ไม่ได้มุ่งแสดงให้เห็นถึงความขลังหรือความศักดิ์สิทธิ์แต่อย่างใด

การชักยันต์ เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่กล่าวถึงไว้ ในตอนที่เหล่านางพราหมณ์รุมดำนางอมิตตดา ดังความว่า

...ครั้นแลเห็นผู้ชายทำกะตาดูชักยันต์ ทำกะตนดูสิง... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๗ หมายเลขลำดับที่ ทย.บ ๖๗๖/๕)

การชักยันต์นั้น เป็นการลากเส้นและลงอักขระเป็นรูปยันต์ต่าง ๆ พร้อมทั้งบริกรรมคาถา แต่ในความหมายนี้เป็นการเปรียบเทียบลักษณะนางอมิตตดาว่าเป็นสาวไม่ดี ชอบเล่นหูเล่นตาให้ผู้ชาย คล้ายการเขียนยันต์ขึ้น ๆ ลง ๆ นั่นเอง

๔. ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์ ได้แก่การทำนายทายทัก ฤกษ์ยาม วันดีวันร้าย และลักษณะอื่น ๆ ซึ่งเราเรียกผู้รู้เรื่องเหล่านี้ว่า “หมอดู” นั่นเอง โหราศาสตร์นั้นนับเป็นวิชาพื้นฐานที่สามารถนำมาใช้ในการทำมาหากินได้ ทั้งยังทำให้เป็นที่นับหน้าถือตาแก่คนอื่นอีกด้วย ชูชกเองก็ได้โอ้อวดว่าตนนั้นเป็นผู้มีความรอบรู้เชี่ยวชาญในการทำนาย ความว่า

...ตะแกยักย้ายไปข้างตาเถรเล่นแร่ แก่กายสิทธิ์คิดปริศนา อวดตำรายากินเข้าได้ สรรพยาข้างชิงตะไคร้ แง่คั่วกับเนื้อไก่ ที่มัน ๆ กินเข้าสิ้นวันละสามฟาบাত্র ถ้าใครไม่ชอบบาตรยกไปข้างหมู หรือจะเอาข้างหมอดู ทำด้วยเลขเอกโทก็สิ้นทัด ถ้าผู้หญิงท้องโตสนัด<sup>๖</sup> ทายว่าลูกอยู่ในท้อง คนมีเงินมีทองว่าไม่จน ผู้หญิง

\* เข้า (ใบ) = ข้าว

<sup>๖</sup> สนัด = ถนัด

เดินกรำฝนทนายว่าเปียกทั้งในทั้งนอก คนหายใจไม่ออกทนายว่าตาย... (กัณฑ์ชูชก  
สำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

จากตัวอย่าง ชูชกเป็นตัวละครที่อวดอ้างความรู้ว่าตนเป็นหมอดูผู้เชี่ยวชาญ สามารถ  
ทำนายได้แม่นยำ แต่เป็นลักษณะการแต่งที่มุ่งความขบขันมากกว่าให้ข้อเท็จจริง เพราะวิชา  
โหราศาสตร์ง่าย ๆ เช่น การให้ฤกษ์ การนับผีหลวง ชูชกเองก็ไม่มีติดตัว ดังความว่า

...ตัวพินัจะรู้อันใดเป็นศิลป์เป็นศาสตร์ คือจะวาดจะเขียน จะสวดเรียน  
ก็ไม่ได้การ จะให้ฤกษ์การก็ไม่เป็นเล่ห์ จะทำเสน่ห์มนักก็ไม่ประสิทธิ์ จะผูกชะตาราศี  
ก็เคลื่อนคลาด จะดูช้างพรหมชาติก็ทรลักษณ์ จะดูช้างนรลักษณ์ก็แหวะเวียน ดูช้าง  
รามเกียรติ์ก็เวียนไป ทั้งพระเคราะห์นอกพระเคราะห์ในก็อับสับ<sup>๑</sup> จะให้บังเกิดทุน  
ทรัพย์ที่จะเห็นจริง จะได้ไถ่ข้าหญิงชายทั้งปวง แคจะนับห่วงก็ผิด พันที่จะคิดอ่าน  
ถ้าแม่นจะขอทานพื้ก็คอยสันทัดพอจะทำได้... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๘ หมายเลขลำดับ  
ที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ค)

การดูฤกษ์ยาม เป็นความเชื่อที่ชาวไทยยังคงยึดถือมาจนกระทั่งปัจจุบัน เพราะไม่ว่า  
จะทำการใด ๆ เช่น ซื้อรถใหม่หรือสร้างบ้านใหม่ ต้องนิมนต์พระดูฤกษ์ที่เหมาะสมให้ก่อนเสมอ  
เพื่อให้การทำการต่าง ๆ เป็นไปด้วยความโชคดี มีโชคมีลาภ ลักษณะการดูฤกษ์ยามก่อนออก  
เดินทางที่กล่าวถึงไว้ในกัณฑ์ชูชก คือ การจับยามสามตา เป็นการดูช่วงเวลาอันเหมาะสมเพื่อ  
กระทำการใด ๆ ให้เกิดสวัสดิ์มงคล จากตอนชูชกจะออกเดินทางไปขอสองกุมารที่เขาวงกต  
ก็กล่าวว่ชูชกมีความรู้ในเรื่องการดูยาม ดังความว่า

...เฒ่าขรารับว่า เออ สมพรเกิดแม่คุณ จวยได้ไม้เท้า ป่าตะพายถุง  
ยามละว่า แล้วเฒ่าขราก็ดูยามสามตา ได้เมื่อพระรามเดินดง ได้เมื่อเถรวัดแจ้ง  
จับอีดงใส่กระดัง เฒ่าก็ลงจากกะได<sup>๒</sup>สามชั้น... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลข  
ลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

การดูฤกษ์ยาม เป็นประเพณีที่มีแต่โบราณ คนไทยเชื่อว่า “เวลาที่ถูกต้องและเหมาะ  
สม” เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ชีวิตพบแต่ความสุข มีสิริมงคล และเจริญก้าวหน้า ซึ่งยังคงเป็น  
ความเชื่อที่ยังสืบเนื่องมาถึงในปัจจุบัน ฉะนั้น เวลาที่จะออกเดินทางหรือกระทำงานมงคล จึง  
นิยมดูฤกษ์ยามว่า “ฤกษ์งาม ยามดี” ถูกต้องตามตำรับโบราณว่าไว้หรือไม่ หากปรากฏว่าฤกษ์  
ไม่งามยามไม่ดี ก็มักจะหลีกเลี่ยงไม่ยอมกระทำกัน

<sup>๑</sup> สับ (ใบ) = สรรพ

<sup>๒</sup> กะได (ปาก) = บันได

นอกจากนี้การดูฤกษ์นั้นสามารถบ่งบอกถึงอนาคตของคนได้ด้วย เช่น การทำนายวันเกิดของชูชก ดังความว่า

...ตथा กาลे ในกาลนั้นยังมีษัตริย์ทั้งสี่พระองค์ออกไปทรงพรต อยู่ใน  
เขาสิงขรบรรพตบรรพตคีรี เอโก พราหมณฺ ยังมีพราหมณ์ผู้หนึ่ง ชูชโก นามชื่อ  
ว่าชูชก ปรกตอยู่ในบ้านทุนนวิซิด<sup>๑</sup> ติดเนื่องกับเมืองกลิงคราษฎร์ ชาติพราหมณ์  
เคล้ามิใช่ชว<sup>๒</sup> เหตุว่าอองัว<sup>๓</sup>เกิดในครวัไฟเขาหุงเข้า<sup>๔</sup> ออเฒ่าออเฒ่าเกิดปีขาล  
วันเสาร์เพลาเช้า วันมหาสงกรานต์ ชัตติยฤกษ์ เอกริกฤกษ์คืนัก ทักทินยมจันทร์  
ทั้งสุริยแลจันทร์ ลักษณะเฒ่านั้นก็ใช่พอดี มีสุนัขลาดเจรจาพาที เป็นคนสมพงศ์ไม่สู้ดี  
ด้วยกาลกิดีเข้ามากุมลัคน์<sup>๕</sup> แต่น้อยอัปลักษณ์อาภัพสิ้นที่ พ่อแม่ตายแล้วจึงค่อยได้  
ดี...ชะตาดวงนี้ดีจริง ๆ ประหัด<sup>๖</sup>อยู่สิงห์ จึงจะได้สุข ประกอบชอบใจ ท้าวพระยา  
อากาศอยู่กรกฎ มั่นนี้ดีแต่ปดเอาตัวรอด พุดพลอดเบ็ดเตล็ด เอาเท็จมาเป็นมหา  
อุบาทว์ พุดอยู่เมษจันทร์เป็นเสร็จ ในคัมภีร์ทายว่าจะได้เมียสาวสิบห้าปี ชะตาดวงนี้  
ดีทายนัด จะถึงขนาดประสาธเจ็ดขึ้น เมื่อตะแอกจะได้เมียสาวน้อย ๆ ถึงร้อยเอ็ด  
เจียดเหล็กจุกตะกั่ว จอกตะเภากันร่ว จะถึงแก่อองัวเจ้าชรัชูชกยากตกไว้ กุศลส่ง  
ให้ได้เมียเมื่ออายุแก่... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๘ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ค)  
ฤกษ์เกิดเป็นสิ่งที่จะบ่งบอกถึงอนาคตของคนผู้นั้นได้ ถ้าฤกษ์ดีย่อมมีชีวิตที่รุ่งโรจน์  
แต่ถ้าเกิดในฤกษ์ที่ไม่เป็นมงคลแล้ว ชีวิตจะไม่มีความสุข ซึ่งฤกษ์เกิดของชูชกนั้น ตรงกับวัน  
เสาร์ ปีขาล ถือเป็นฤกษ์ที่ดี ทำนายว่าจะได้ดีมีวาสนา จะได้ดีมีภรรยาที่สาว และได้อยู่  
ประสาธเจ็ดขึ้น ดังกล่าวข้างต้น

ส่วนวันทักทินและยมจันทร์ นับเป็นวันโชคร้าย ไม่ควรทำการมงคลใด ๆ เช่นเดียวกับ  
วันทริทัก วันอัคคินิโรธ วันทินกาล วันทินศูร วันกาลโชค วันกาลทัศน์ วันวินาสน์ วันพิลา  
วันมฤตยู และวันกาลทิน เป็นต้น วันเหล่านี้เป็นวันอัปมงคล ซึ่งถ้าจะทำการใด ๆ ควรทำใน  
วันสิททิโชค วันมหาสิททิโชค และวันอมฤตโชค (ประจักษ์ ประภาพิตยากร, ๒๕๒๕, หน้า  
๑๑๖ - ๑๑๗)

<sup>๑</sup> ทุนนวิซิด = ทุนนวิรุ

<sup>๒</sup> ชว (ใบ) = ลูกชายคนที่ ๕

<sup>๓</sup> หุงเข้า = หุงข้าว

<sup>๔</sup> ลัคน์, ลัคนา = ราศีที่ปรากฏขึ้นที่ขอบฟ้าทางทิศตะวันออกในเวลาเจ้าของชะตาเกิด

<sup>๕</sup> ประหัด (ปาก) = พุทฺธ

สุริย์และจันทร เป็นความเชื่อเรื่องโชคลางอีกแบบหนึ่ง บางครั้งเรียกว่า “ลมสุริย์ - ลมจันทร” หรือ “สุริยกลา - จันทรกลา” ประจักษ์ ประภาพิตยากร (๒๕๒๕, หน้า ๑๒๑ - ๑๒๓) กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ลมสุริย์ลมจันทรเกี่ยวกับกำหนดลมหายใจ กล่าวคือลมหายใจทางจมูกขวา หมายถึงเป็นพระอาทิตย์ ส่วนลมหายใจทางจมูกซ้าย หมายถึงเป็นพระจันทร์ เวลาจะไปไหน มาไหนหรือทำการสิ่งใด ให้พิจารณาดูลมหายใจเข้าออก ถ้าเข้าออกข้างซ้ายมากเชื่อว่าไปมาจะดี ถ้าเข้าออกข้างขวามาก จะไปมาไม่สู้ดีนัก จำเป็นต้องสวดพระพุทธรคุณ พระธรรมคุณและ พระสังฆคุณก่อน เป็นการแก้เคล็ดเพื่อให้ร้ายกลายเป็นดี แต่ถ้าหากลมหายใจเข้าออกเสมอกัน ต้องยืนตั้งสติให้มั่นก่อนออกเดินทาง

ทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับลางสังหรณ์นั้น คนไทยเชื่อว่า ลางสังหรณ์เป็นความผิดปกติบางอย่างที่สามารถบ่งบอกเหตุการณ์บางอย่างล่วงหน้าได้ ในมหาชาติกัณฑ์ชูชก กวีพรรณนาลางร้ายก่อนที่ชูชกจะออกเดินทางไปเขาวงกตเพื่อไปขอสองกุมารมาเป็นทาสของนางอมิตตดา ดังความว่า

...แต่่าก็ยกยามละว้าขึ้นใส่ไหล่ เท้าสอดใส่เกือกกันหนาม ออกใจให้

ครั้นคร้ามคลอน้ำตา คูมิตถิตายิ่ง(ซิด)เชียว ทั้งเหื่อ ากาฟันดาลไหลดูลงหลาก

ไอ้ ชีวิตจะจากร่างดูทุเรศ จึงเผอิญให้ส่อเหตุที่จะมีได้กลับ ทั้งจิตใจก็ไหววับดูเวทนา  
ถามราเคน ด้วยถามตันทนาหากเผาผลาญเป็นมรณโชค กะนาด<sup>๖</sup>จะได้ดีเมื่อภายหลัง...

(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑ หมายเลขลำดับที่ ชบ.บ ๑๐๖/๕)

เหื่อ<sup>๕</sup>กาฟิ ถือเป็นลางร้ายว่ากำลังจะใกล้ตาย ชูชกนั้นตัวลั่นและเหื่อไหล ก็รู้ตนเองแล้วว่า เป็นลางบอกเหตุว่าไปแล้วจะไม่ได้กลับมาอีก

คนไทยถือเรื่องลางสังหรณ์นี้มาก ทั้งยังมีการทำนายลางในลักษณะต่าง ๆ ไว้อีกด้วย เช่น การทำนายเมื่อเห็นสัตว์เลื้อยคลานบางชนิด อาจเป็นมงคลหรืออัปมงคลได้ ตัวอย่างเช่น คนไทยถือว่า “เหี้ย” เป็นสัตว์อัปมงคล ถ้าเข้าบ้านไหนจะทำให้เจ้าของบ้านเดือดร้อน อยู่ไม่เป็นสุข เหมือนดังตระกูลพราหมณ์ผู้รับฝากทองของฝากชูชก จนตนเองได้พบกับความยากแค้น ได้เปรียบเงินของชูชกว่าเหมือนกับเหี้ย ที่ทำให้มีแต่ความลำบากยากแค้น ดังความว่า

...ส่วนพราหมณ์ทั้งสอง จำเดิมแต่ได้รับทองของทชีฝากไว้ ไม่เป็นสุขทั้ง

ผิวเมีย เสมือนหนึ่งเอาเหี้ยเข้ามาใส่ไว้ในเรือน มันให้อาภัพปรีภัยภัยเข้าทุกวัน  
สิ้นเข้าไปจนหมด หดเข้าไปจนสิ้น ทั้งจะกินก็ด้วยเป็นสัตว์วันรกร้อนจ้งไร จะทำนา

<sup>๕</sup> เหื่อ (ปาก) = เหงื่อ

<sup>๖</sup> กะนาด (ปาก) = ขนาค

ก็ไม่ได้ จะทำอะไรก็เป็นอันตราย จะค้าขายก็ขาดทุนไปทุกประตู บ่มีรู้ที่จะคิดอ่าน  
จึงเอาทองของพิทาจารย์ออกจำหน่าย จ่ายซื้อเลี้ยงอาตมาจนหมดม้วย... (กัณฑ์ชูชก  
สำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

สรุปได้ว่า ในมหานาคติกัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรี ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ในหลายรูปแบบ  
อันเป็นสิ่งที่แทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมาแต่ครั้งอดีต เกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจน  
กระทั่งตาย นับเป็นสิ่งที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นส่วนหนึ่งใน  
วิถีชีวิตของคนไทยจนกระทั่งปัจจุบัน

## คำนิยาม

คำนิยาม หมายถึง ความคิด พฤติกรรมและสิ่งที่คนในสังคมใดสังคมหนึ่งเห็นว่า  
มีคุณค่า จึงยอมรับมาปฏิบัติตามและวางแนวไว้ระยะหนึ่ง คำนิยามมักเปลี่ยนแปลงไปตาม  
กาลสมัยและความคิดเห็นของสังคม (ก่อ สวัสดิพานิช, อ้างถึงใน พนัส หันนาคินทร์, ๒๕๒๐)  
นับเป็นความเชื่อถือที่ยึดปฏิบัติกันต่อมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตาม  
ประสบการณ์และวุฒิภาวะของบุคคลแต่ละคน แม้จะอยู่ในสังคมเดียวกัน คำนิยามอาจผิดแผก  
แตกต่างกันได้ ซึ่งในมหานาคติกัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรี สะท้อนคำนิยามของสังคมไว้ในบางประเด็น  
ดังต่อไปนี้

๑. การได้สามีที่ดี (โดยเฉพาะการมีสามีเป็นขุนนาง) ย่อมเป็นที่เชิดหน้าชูตา กล่าวคือ  
เมื่อหญิงสาวพ้นจากการดูแลของพ่อแม่ จำเป็นจะต้องมีผู้ชาย(สามี)คุ้มครอง การได้สามีที่ดีจึง  
เป็นหน้าเป็นตาแก่ผู้เป็นภรรยา เช่น ตอนนางอมิตตาครัครวญถึงความอัปยศของตนที่ต้องมา  
เป็นภรรยาของชูชก ทำให้อัปศยยิ่งกว่าโดนด่าถึงพ่อแม่เสียอีก ความว่า

...นางอมิตตาจึงว่าเฮ้ย ออเฒ่าอย่าโทโสฮึดพูดมาไปไม่เข้ายา ที่นี้มันงาม  
อยู่แล้วทั้งห้าไร จะทุกขร้อนอะไรกะออเสื่อเฒ่า ไ้พวกอิจจาบ้านเจ้ามันช่างกระไร  
ทั้งบ้านเหนือบ้านได้มันพากันมา ด่าประจานประมาทหมิ่น มันค่าค่อนด่าซุด ด่าสุด  
ด่าสิ้น จะหยิบขึ้นก็สุดที่จะจำคำสาบานย์ของมันหมด พวกฮือปากม้าพยศ ร้ายริษยา  
มันมาด่ากูนี้ทุกอย่าง หยิบยกออกมาถากถางเยาะเย้ยโยไฟ มันด่าอื่น ๆ ลักเท่าใด  
กูไม่แค้นกูไม่อาย กูคิดแค้นแต่ว่ามันด่าส่งท้ายว่าได้ผิวแก่นี้แล กูแค้นยิ่งกว่ามันด่า  
พ่อแม่กูอีก... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๘๖๘/๑)

ชูชกทั้งแก่และมีหน้าตาอัปลักษณ์ ย่อมไม่เป็นที่ปรารถนาของหญิงผู้ใด นางอมิตตา  
จึงรู้สึกอัปยศที่ได้ชูชกเป็นสามี จนถูกเหล่านางพราหมณ์ค่อนแคะว่าเอาได้ ดังความว่า

...พี่สงสารเจ้าดอกจึงบอกให้เจ้ารู้ เจ้าอย่าอยู่กับผัวแก่ จงกลับไปหาพ่อ  
หาแม่ แต่งเนื้อแลแต่งงาน หาผัวเป็นขุนนาง จะได้นั่งกลางทำอย่างท่านผู้หญิง  
พึงพนัก นั่งโยกเสียวให้ตัวหักเจ้า นั้นแล (กณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่  
ชบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

นางพราหมณ์แนะนำให้นางอมิตตดาหนีจากชูชกไปหาสามีใหม่ ซึ่งถ้าได้สามีที่มียศ  
ตำแหน่งเป็นขุนนาง ก็จะเป็นที่เชิดหน้าชูตาและสุขสบายไปตลอดชีวิต

๒. ผู้หญิงนิยมเป็นเจ้าจอมหม่อมห้าม เป็นค่านิยมในเรื่องระบบชนชั้น เพราะใน  
สังคมไทยสมัยอดีตเป็นสังคมศักดินา มีระบบเจ้าขุนมูลนาย ซึ่งนิยมมีภรรยาหลายคนเพื่อแสดง  
ความยิ่งใหญ่ จึงมีผู้นำหญิงสาวมาอบให้อยู่มากมาย ผู้หญิงที่มีรูปร่างหน้าตางดงาม ย่อมมี  
โอกาสเลื่อนฐานะไปเป็นเมียหม่อมได้ง่าย กรณีของนางอมิตตดา เหล่านางพราหมณ์ต่างกล่าว  
ว่ารูปร่างนางอมิตตดานั่งงดงาม น่าจะได้เป็นแต่งงานกับขุนนางมีหน้ามีตาเสียมากกว่าต้องมา  
อยู่กับชูชก ดังความว่า

...อมิทธิดาเอ๋ย พี่เสียดายรูปเจ้าจริง ๆ ควรที่ว่าจะไปเป็นจอมหม่อมผู้หญิง  
นั่งกัญญาโยก เจ้าจะมาอยู่ไยกับอ้ายเต่าบุรุษโรคร้างร้าย ทนแต่อับรับแต่อาย  
ไม่อดสู... (กณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๒ หมายเลขลำดับที่ ชบ.บ ๒๗๔/๕ ก)

หรือตอนนางพราหมณ์ถูกสามีตำว่าไม่รู้จักดูแลรูปร่างหน้าตาตัวเองให้งามจะได้  
นำพิสมัย เหล่านางพราหมณ์จึงกล่าววาทะกระทบกระเทียบเหล่าเมียหม่อม ไว้ดังความว่า

...จริงแล้วนะคะเจ้าข้า มิใช่เมียหม่อมจะได้มันหอมตาปี กระຈกกับหวีจะได้  
เอาไ้ว้างที่นอน แม่ลูกเต่าเล่าอ่อน ทุกข์อะไรซ้ำจะอาย เจ้าไม่รักก็อยู่แล้วก็อย่าเข้า  
มาวนวาย... (กณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๒ หมายเลขลำดับที่ ชบ.บ ๒๗๔/๕ ก)

หญิงสาวส่วนใหญ่ปรารถนาและหวังจะยกฐานะตนเองให้ดีขึ้นโดยการเป็นเมียหม่อม  
เนื่องจากจะมีชีวิตที่สุขสบายหรูหรา มีข้าทาสบริวารคอยรับใช้

๓. ผู้ชายนิยมรับราชการ การได้เป็นขุนนาง รับใช้พระมหากษัตริย์ นับเป็นความ  
ไฝฝันของชายในสมัยอดีตกันอย่างมาก เพราะถือว่าจะได้แสดงความสามารถ ทั้งยังมีฐานะ  
มั่นคง ได้รับการนับหน้าถือตาจากชาวบ้าน ดังปรากฏในกณฑ์ชูชกหลาย ๆ ตอน เช่นตอนชูชก  
กล่าวข่มขู่สองพราหมณ์ให้นำทองมาคืน โดยอ้างว่าตนนั้นเป็นข้าราชการเก่า ความว่า

วันนั้นไฉ่เฒ่าชราตาเขียว เช่นเขี้ยวขบฟัน หัวล้านอยู่ดุด ๆ เดือดอยู่อีกอีก  
ไฉ่หิดมันพลอยชักอยู่เหะ ๆ ตะแกจึงว่าดูดี ออเจ้านี้เหลาะแหละพูดเลี่ยม\* จะ

\* เลี่ยม = พูดทาบทาบ, เล็ม

เล่นข้างแหกตาหลอก กูจะบอกกะเจ้าเสียให้เห็น อย่าทำเล่นกะหุ้มแพร\* ตัวโปรด โหะถึงใส่ด้วยบท รู้จักกฎอะไรกะออเจ้า กูเป็นข้าราชการเก่าตามเสด็จจนหลังโงน นอนท้องพระโรงจนหลังเลอะ เป็นเต่ากินเบี้ยหวัดจนปากแจ๋อ ทูลสนำเสนอนจนตาเหล่ ออเผ่าอย่าทำไวเวว่าไม่ให้ กูจะฟ้องหัวขึ้นให้วุ่น เล่นเจ้าให้ทูลมุนระยำมั่ง การในวัง ในวัง กูรู้จักแต่พื้นผู้ดี ถ้าไม่ให้กูบัดเดี๋ยวนี้ กูจะเอาให้ปี่ป่น พอสเสร็จออกมาหน้า พระที่นั่งหลังจงบกล กูจะพังกาบกราบทูลให้เป็นวรรคจึ่งหะ ว่ากระนี้ ๆ ขอรับ พระพุทธเจ้าข้าขอรับใส่เกล้าใส่หม ทูลอุบเอาให้หลายข้อ ว่าออเจ้าอ้อเอาทองของกู ไว้ ประเดี๋ยวกี้จะต้องติดไปบิณฑะมุ๊ก<sup>๒</sup> ผูกไ้พวกขี้ข่อ เอากลอนใส่มือ เอาชื่อใส่คอ เอาให้มันงอयीปิด ถึงจะผ่นผัด กูมียากฟัง ถ้าออเจ้ารักตัวเสียดาหลังจงบคิดดู อย่าให้เคื่องน้ำพระทัยกู นั้นแล (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

จากตัวอย่าง จะเห็นว่าเมื่อชูชกอ้างตนนั้นเป็นหุ้มแพร ทำให้สองพราหมณ์เกิดความ ยำเกรง กลัวชูชกจนลนลาน ต้องยินยอมยกนางอมิตตดาลูกสาวให้อย่างเสียไม่ได้ เมื่อชูชกได้รับ นางอมิตตดามาแทนค่าทองแล้ว ยังอวดอ้างกับสองพราหมณ์อีกว่าตนนั้นมีญาติเป็นข้าราชการ ใหญ่โตในวัง ดังความว่า

...ตะแบกก็ถ่อมถดพูดเป็นที่เขยว้า อนิจจา ๆ คุณแม่เอ๋ย ฉันจนกระไรเลย ถึงเพียงนี้ ถ้าบอกแต่หัวที่ก็จจะงามหน้า ฉันจะทำตามวาสนาให้ครึกโครม ท่าน พระคลังกลาโหมก็เป็นลุงเป็นตา จะขอมโหรีที่หม่อมน้ำสั๊กสามวง นิมนต์พระสงฆ์ มาชดน้ำสวดมนต์... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

จะเห็นว่า ชาวบ้านนิยมเรื่องการรับราชการมากถือว่ามีเกียรติ ยิ่งได้ลูกเขยที่เป็น ขุนนาง รู้จักผู้ใหญ่ในวังในวัง ย่อมเป็นที่วางใจจะยกลูกสาวให้โดยง่าย โดยเชื่อว่าจะได้สุขสบาย ตลอดไป การมีตำแหน่งสูงจึงทำให้คน ๆ นั้นมีอำนาจ ใคร ๆ จึงอยากเข้ารับราชการ เช่น นายเจตบุตร ดังความว่า

...เหว้ย เอ็งเหมือนหนึ่งหลานลุงจะบอก ถ้าจะได้เป็นขุนนางในพระนคร เหมือนเขาบ้าง จงชี้ช่องทางที่พระเวสสันดรให้ลุงนี้สัญญาอย่าเลินเล่อ จึ่งจะทูลเสนอ ความขอรับให้ ประเดี๋ยวกี้ก็ได้เลื่อนที่เป็นขุนนางนั่งเมืองเรืองยศ แล้วจะลืมลุง เสียหมดไม่ดูหน้า... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๔ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ค)

\* หุ้มแพร เป็นตำแหน่งข้าราชการสมัยโบราณ ตำแหน่งยศมหาดเล็ก รองจาลงมา

<sup>๒</sup> ตะมุ๊ก (ปาก) = จมูก

ชูชกหลอกนายเจตบุตรว่า หากบอกทางไปสู่เขาวงกตให้แก่ตน ตนจะทูลความดีความชอบในครั้งนี้ให้แก่เจ้ากรุงสุโขทัย ให้แต่งตั้งให้เป็นขุนนางนั่งเมือง ซึ่งเจตบุตรก็หลงเชื่อทันที ด้วยหวังจะเป็นขุนนาง มีความเป็นอยู่ที่สุขสบายไปตลอดชีวิต

๔. หญิงเป็นทาสของชาย ที่เรียกกันว่า “ทาสภรรยา” เป็นค่านิยมมาแต่อดีตที่ฝ่ายหญิงมักต้องอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าฝ่ายชาย เช่น ตอนพราหมณ์ด่าว่าภรรยาตนนั้น

...เจ้าผัวมันด่าว่า อีชี้อีชี้อีชี้อาย จะมาตีกลุ่มให้ผัวหยา ซ้ำมิใช่บ้าหรือกะ

เจ้า ข้าเหยียบเต่าไว้เต็มตีน ธุระอะไรกูจะตกใจ กว่าจะได้หนังสือหย่า กูเอาให้เลือดตาของมึงไหล ธุระอะไรจะให้เจ้าไปลอยนวล คงจะเล่นให้ถ่วนซัง... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

“ข้าเหยียบเต่าไว้เต็มตีน” เป็นสำนวนไทยที่เปรียบเทียบกับหญิงเหมือนเต่า ต้องอยู่ใต้บังคับบัญชาของชายผู้เป็นสามี สามีจะทำอะไรกับหญิงผู้เป็นภรยานั้นได้ตามความพอใจ ไม่มีใครกล้าว่าด่าหนีฝ่ายชายได้ เมื่อฝ่ายชายไม่พอใจที่ภรรยาตนไม่ดูแลปรนนิบัติ จึงเกิดอาการโกรธ และพาลดุด่าตบตี อ้างว่าจะหย่าขาดจากกัน บางคนนั้นอ้างจะนำภรรยาไปขาย ความว่า

...เอาแต่ลักทำทองเสียให้ตาถั่ว ไล่หัวเสียให้มันอาย ชายเสียสักซังห้า แล้วจะกฎหมายหย่าทิ้งเสีย... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

สิทธิของหญิงนั้นแทบไม่มีเลยในสังคมสมัยก่อน ฝ่ายชายมักเป็นฝ่ายกำหนดบทบาทและค่านิยมเหล่านี้ ซึ่งฝ่ายหญิงยอมรับและปฏิบัติตามเรื่อยมา เพราะส่วนใหญ่ได้รับการสั่งสอนมาตามกันว่าต้องเชื่อฟังสามีและดูแลไม่ให้ขาดตกบกพร่อง หญิงที่ไม่ยอมปฏิบัติตามย่อมได้ชื่อว่าเป็นหญิงความประพฤติไม่ดี ดังความตอนที่ชูชกจะยอมเป็นข้ารับใช้แก่นางอมิตตดา แต่นางอมิตตดาตอบชูชกกลับว่า

...นางอภิธิดาจึงตอบวาทา ว่าดูกรพิทาจารย์ การอะไรกูจะใช้อออเฒ่า

ได้ตำรามาดูไหน จะใช้ต่างข้าด่าว่ากูไม่เคย ดูรานะพิทาจารย์เฮย ท่านอย่าได้ว่าหญิงใดใช้ผัวต่างข้า ด่าว่ามีได้ขาด หญิงฤๅชาติ กูไม่ปรารถนาเอาเป็นครู เผ่าพันธุ์แห่งกู บ่หอนจะใช้ผัวต่างข้า ด่าว่าให้เคืองใจชาย ย่อมชวนชวายุษฐ์ตายมิให้ขัด...

(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๘ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ค)

๕. หญิงม่ายเป็นหญิงที่สังคมเย้ยหยัน แม้หญิงม่าย จะถูกมองว่าเป็นหญิงที่มีเสน่ห์ เนื่องจากหญิงม่ายรู้จักปรนนิบัติเอาใจ ดังสำนวนที่ว่า “กระดิ่งงาสนไฟ” ทำให้ชายทั้งหลายนิยมก็ตาม แต่คนในสังคมส่วนใหญ่ยังไม่ยอมรับมากนัก

ความมีเสน่ห์ของหญิงม่าย เป็นที่นิยมชมชอบของผู้ชาย ดังเช่นตอนชูชกมุ่งไปขอทานตามบ้านต่าง ๆ โดยเจาะจงไปเฉพาะบ้านที่มีแม่ม่าย เพื่อจะพูดจาเชิงเกี้ยวพาราสี

ความว่า

...ชูชกชาติทรพล เป็นเจ้าจอมจนสำหรับบ้าน เป็นหัวไม้ข้างขอทาน ไม่มีใครจะถึง ด้วยไฉ่เฉมาสีมันดื้อดั่งด้นด้น ชนชุกไปทุกแห่ง เทียวประจบประแจงไปทุกประตู ตัวออกเฒ่าทำที่เจ้าผู้ขูดขอย รู้ว่าเรือนไหนเป็นแม่ม่าย ตะแคงก็อุตส่าห์ไปเทียว ถ้าสมคะเนข้างเกี้ยวก็จะได้การ ถ้าเกี้ยวไม่ได้ก็จะไล่เอาเข้าสาร<sup>๑</sup> ...ถือไม้เท้าจกด้องขย่องแย่ง เข้าไปยืนยืมแอบกระแอมอยู่ที่หัวบันได นางแม่ม่ายแลเห็น ถามว่ามาหาใครเจ้าคุณตา เฒ่าชราตะแคงพูดจาตามทำเนียม<sup>๒</sup> ว่าเรียมมาด้วยธุระรัก เขาดำว้าไฉ่หัวจวกนี้มาเกี้ยวแม่ ชูชกตะแคงจึงแก้ว่า จะเกี้ยวแม่ไปฝากพ่อ เขาร้องทุดใส่ต้อ ไปเสียให้พ้นหัวกะได<sup>๓</sup> ที่หลังตะแคงพูดไล่ไปข้างขอทาน... (กัณฑ์ชูชก ลำานวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.ป ๔๖๗/๕ ก)

หรือตอนนางพราหมณีนินทาพราหมณ์สามีของตนว่า ไปติดพันกับแม่ม่าย ไม่สนใจดูแลตนซึ่งเป็นภรรยา ดังความว่า

...เอาแต่ความผัวออก(มา)เล่าเผื่อนินทา นางคนหนึ่งนั้นก็ว่าเป็นกระนี้ นางคนหนึ่งก็ว่าเป็นกระนั้น ผัวของข้ามันไปติดพันกับนางพุ่มแม่ม่ายชายกะปิ นางคนหนึ่งก็ว่า ผัวของข้านี้หรือไฉ่เจ้าเล่ห์หลายอย่าง... (กัณฑ์ชูชกลำานวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.ป ๘๖๘/๑)

แม้จะกล่าวถึงเสน่ห์ของหญิงม่ายว่าทำให้ชายหลงใหลจนลืมครอบครัวของตนเองก็ตามที แต่เป็นไปในเชิงประชดประชันมากกว่าที่จะชื่นชม อันแสดงให้เห็นว่าสังคมมองภาพว่าหญิงม่ายเป็นหญิงที่ไม่ดีนั่นเอง

## พฤติกรรม

พฤติกรรม หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกทางความคิดหรือความรู้สึก ซึ่งในมหาชาติกัณฑ์ชูชก ฉบับชลบุรี กล่าวถึงพฤติกรรมของคนในสังคมไว้ ๒ ลักษณะ คือ พฤติกรรมที่สังคมยอมรับ และพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ ดังต่อไปนี้

<sup>๑</sup> เข้าสาร = ข้าวสาร

<sup>๒</sup> ทำเนียม (โบ) = ธรรมเนียม

<sup>๓</sup> กะได (ปาก) = บ้นได

## ๑. พฤติกรรมที่สังคมยอมรับ

๑.๑ ความเป็นลูกกตัญญู โดยเฉพาะการเชื่อฟังพ่อแม่ นับเป็นสิ่งที่ลูกทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติ ดังคำสอนที่นางพราหมณ์สอนนางอมิตตดานัน เน้นให้นางอมิตตดาอยู่ในโอวาทพ่อแม่ อย่าขัดแย้งโต้เถียง ความว่า

...เจ้ามาข้างนี้เกิดนะแม่สั่ง เจ้ามาคอยนั่งฟังเกิดแม่จะสอน เจ้าจงเสียมอย่าแ่งอนทำมั่งกาย อย่าดูเยี่ยงหญิงร้ายทราจวร พ่อแม่จะว่าจะขานอย่าขัดขึ้น เป็นหญิงโหดโหดเหินหนีชาติ ทั้งใจตัวก็ร้ายกาจกำเริบร้ายจิตมันรัก อย่ามั่งกายไม่มีดี เป็นหญิงนครโสภีดูน่าชัง พ่อแม่จะสอนสั่งอย่าทุ้มเถียง ว่ากล่าวแก้แค้นทำใจจงอย่าโลเลเป็นนักเลงเหลือตำรา... (กัณฑ์ชูชกลำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

เมื่อพ่อแม่จำเป็นต้องยกนางให้กับชูชกแต่อาชรา นางอมิตตดาก็มิได้บ่นหรือโต้เถียง กลับยอมทำตามคำสั่งของพ่อแม่แต่โดยง่าย “นางอมิตตดาร้อยชั่ง ฟังคำแม่หนึ่ง” (กัณฑ์ชูชกลำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

๑.๒ ภรรยาที่ดีต้องปรนนิบัติดูแลสามี ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติมาช้านาน เพราะฝ่ายหญิงมักอยู่ได้อำนาจของชาย ยิ่งผู้เป็นภรรยาด้วยแล้วต้องเอาใจใส่สามีของตนเอง มิให้ต้องเคืองขัดใจ ดังเช่นนางอมิตตดา

...ส่วนว่านางอมิตตดาสาวแท้ เมื่อได้สามีแก่มาเป็นผัว นางนบนอบตัวตามประเพณี ปรนนิบัติสามีไม่แซ่เขื่อน ทั้งเข้าเฝ้าก็ดำ ทั้งพินน้ำมิให้ต้องเตือน อยู่แต่บนเรือนตลอดเวลา... (กัณฑ์ชูชกลำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

นางอมิตตดานัน ดูแลปรนนิบัติชูชกอย่างดี ทั้งหุงข้าว ทำอาหาร ตักน้ำ หาพิน นางทำทุกอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง จนเป็นเหตุให้นางอมิตตดาต้องโดนนางพราหมณ์คนอื่น ๆ รุมตำราว่า จนเจ็บแค้นอย่างมาก นางจึงให้ชูชกหาหาสมาใช้ต่างมือ เมื่อชูชกยอมเป็นทาสรับใช้นางก็ไม่ยินยอม โดยนางกล่าวว่า

...ดูราพราหมณ์เฒ่า หญิงผู้ใดแลมาใช้ผัวต่างข้า ต่างจับสับบงะอกทุกคำเข้าบมิขาด พวกหญิงหมั้นนั้น ภูมิมิปรารถนาเอามาเป็นครู เฝ้าพินธุนี้หรือใช้ว่า จะคนชั่วข้า บ่หอนจะใช้ผัวต่างข้า บ่หอนจะด่าว่าให้แสงใจ ทั้งน้ำในบ่หอนจะใช้ผัวตก พินแลผัดบ่หอนใช้ผัวหักผัวหา ตูยอมเป็นข้าแก่ผู้ชาย เอาตัวได้ปรนนิบัติทุกคำเข้า... (กัณฑ์ชูชกลำนวนที่ ๗ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕)

\* เข้า (โบ) = ข้าว

หรือ

...ลูกอันใดใช้ผิวเป็นทาส เราไม่ปรารถนาจะเอาเป็นครู เธอเองจะ  
ปรนนิบัติกู ตระกูลกูไม่เคยใช้ผิว ทั้งพี่และพ่อแม่ อันหนึ่งเธอเอาตะแคงเกิดก่อนกู  
เกินอายุ คู่มือบ้างหรือกระนี้ สามีเป็นข้าเมีย กูไม่เคยเห็นเนต\*... (กัณฑ์ชูชกสำนวน  
ที่ ๙ หมายเลขลำดับที่ รย.บ ๖๗๖/๕ ม)

นางอมิตตดา ยึดมั่นในข้อปฏิบัติที่ว่าไม่ใช้สามีต่างทาส ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้สั่งสอนกันสืบ  
มา หญิงที่ปฏิบัติตามจะได้รับการยกย่องจากสังคมว่าเป็นหญิงที่ดี

## ๒. พฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ

๒.๑ การมีคู่ครองที่ต่างวัยกัน เช่นกรณีของนางอมิตตดาภรรยาสาวของชูชกเฒ่า  
ชรา ถูกเย้ยหยันจากนางพราหมณ์ต่าง ๆ นานา ดังความว่า

อมิตติดาเอ๋ย ถ้ารูปพี่ดีเหมือนรูปเจ้า กูมิอยากเอาไฉ่เฒ่ามาเป็นผัว ถึงจะ  
หาทองทั้งตัวสองตากูก็ไม่อยากแล นี่เจ้าสาวน้อยอยู่ทั้งตัว จะมามีผัวแก่ ๆ แค่ว่า  
แลดูก็เวทนา ทนโร ทนรา ผัวหนุ่มเมียสาวรุ่นราวคราวกัน ย่อมจะกระสันเสียว  
เกษมสุขทุกเวลา สู้ รโหดตา พากันเข้าไปในเคหาหับห้อง นั่งประคองไม่ขาดสาย  
อมิตติดาเอ๋ย พี่เสียดายรูปเจ้าจริง ๆ ควรที่ว่าจะจะเป็นจอมหม่อมผู้หญิงนั่งกัญญาโยก  
เจ้าจะมาอยู่ไยกับอ้ายเฒ่าบุรุษโรคร้างวัย ทนแต่อับรับแต่อายไม่อดสู... (กัณฑ์ชูชก  
สำนวนที่ ๒ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ก)

นางอมิตตดาได้รับความดูถูกดูแคลนจากเหล่านางพราหมณ์เป็นอย่างมาก เพราะ  
นางมาเป็นภรรยาของชูชก ทั้ง ๆ ที่นางมีรูปร่างและหน้าตาที่งดงาม น่าจะได้เป็นเจ้าจอมหม่อม  
หญิง ดังคำที่นางพราหมณ์ยกมาว่า “พี่เสียดายรูปเจ้าจริง ๆ ควรที่ว่าจะจะเป็นจอมหม่อมผู้หญิง  
นั่งกัญญาโยก”

๒.๒ การได้เถียงสามี เป็นพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับเช่นกัน เช่นเดียวกับ  
ไม่ควรถเถียงพ่อแม่ ดังตอนเหล่าพราหมณ์ด่าว่าพราหมณ์ผู้เป็นภรรยาว่า

...ไฉ่เจ้าผัวจึงด่าว่าอีหน้าเขรอะ มึงอย่าพักพูด อีนางเมียจึงด่าไฉ่น่าดู  
มาพูดราวกับนาย ไฉ่เจ้า(ผัว)จึงว่าเหม อีฉิบหาย มึงอย่ามาเถียงผัว นี่เชื่อดัวหรือ  
ว่าไม่กลัวกูตีถอง อีนางเมียจึงด่า มึงอย่ามาจองหงอนไปนาไฉ่เจ็ดคุก ไฉ่ผัวก็ผลุด  
ลูกขึ้นกะเกะ อีเมียมันปะเตะเอาหคคะเมน ผัวโชนเมียเอน ประเคนกันอีกทีก็...  
(กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๓ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ข)

\* เนต (ถิ่นใต้) = อย่างแน่นอน

โดยสิทธิที่ขายอยู่เหนือหญิง ทำให้หญิงผู้เป็นภรรยาต้องเชื่อฟังสามี หากไม่ประพฤติตามนี้ ย่อมได้รับการประณามจากคนในสังคมนั้น ๆ

๒.๓ หญิงที่เที่ยวเตร่ ไม่ทำงาน ไม่ดูแลสามี จัดเป็นหญิงที่ไม่ดี ดังเช่นนางพราหมณ์แห่งบ้านทุนนวิฐ ดังตอนที่เหล่าพราหมณ์ตำหนิภรรยาของตนเอง ความว่า

อันว่าพราหมณ์หนุ่มแน่นในบ้านนั้น ครั้นเห็นนางอภิตาปรนนิบัติผัวเผ่าชรามิให้อาหาร จะลุกนั่งหลับนอนเอาใจใส่ เออ ก็เมียของเรามันช่างกระไรไม่ดูเยี่ยงนางอภิตา ต่างคนต่างก็เดือดดาลอยู่วันวาย ว่าอีน่าไม่อาย อีชั่วเกียจ ดีแต่จะแต่งตัว อีนั่งนานในห้อง ดีแต่จะฟุ้งแม่ผัว อีชั่วทุกชาติ เทียววอดเขาที่ตลาด ว่าข้าเจ้านี้เป็นไฟต้องตำรา พวกบ้าสังวาส ดีแต่ขยอขายอุจจาระ ไม่รู้จักคุณค่าผู้ชาย จะให้ชื่อจะให้ขายก็ขายหน้า ดีแต่จะค้ำมึงคุด ดันทุนหายปลายทุนหลุด อีกรูดทั้งตาปีเอาแต่กระจกกับหวี เข้าไว้ข้างที่นอน ลุกขึ้นแต่ก่อนการ้อง เอากระจกเข้ามาส่อง แต่ตีสิบเบ็ด<sup>๒</sup> กว่าจะหิวผมเสร็จ ถึงสามโมงเช้า เทียวสอดฟังเขาว่าละครที่ไหน(มี) หูกี่ฟายล้าลึกก็ไม่คิดไม่ถึง เสี่ยงกลองที่ไหนตึงก็ทำแต่ตาลุก ถึงที่สนุกเข้าแล้วก็หุซัน เทียวเสาะหากัน แต่ล่วนนางเพื่อนร่วมจิต ประคิดกันพูด ทำปากตูด ๆ เหมือนหนึ่งกาคาบฝอย ชม้อยชม้าย อีไม่อายแก่้มด พวกอีหัวกึ่งก่า อีตัดมหาสด อีหมดเป็นพอ ดีแต่จะสอพลอ พูดปะเหลาะปะแหละ ขวนผัวเข้าในมุ้ง ตบยุงอยู่แปะ ๆ อีช่างปะเหลาะปะแหละ ฉลาดช่างได้ลด สบถเป็นแกน ยกหัดหุพลอย อีตั๋ยร่อยลั่นลงกา ดีแต่จะอิจฉาผัว ภูจะเทียวเล่นซู้ก็ไม่รอด ทำปากอยู่กระปอดกระแปด อยู่มีใครจะสุข กระจุกกระจิกจงกวน เทียวสืบสวนชวนกันสุมหัว พวกอีจ้วง<sup>๓</sup> ลั่นกระตัก อีไม่รักอาย พวกอีชนตาอน คอนผัวไปขาย อีเอาผู้ชายเป็นเบี้ยค่ากับเข้า<sup>๔</sup> อีเงาหูแดง อีตะแกรงร่อนถั่ว เอาหัวแต่สนุก ผัวหุงเข้าสุก แล้วก็ลุกขึ้นเปิบ อีกินทั้งตาปี กล้วยหอมทั้งหวี มันก็ยัดเข้าไปจนหมดลั่น แต่เข้าเฝ้า<sup>๕</sup>ภูจะกินเก็บเอาไปใส่ถุง พวกอีท้องยุง กินเข้าเฝ้าวันละถึง อีซังคนแก่ เห็นผัวชรา แล้วสองตามันก็ไม่แล ภูนี้ก็แพ้นอยู่ทุกวัน มันให้คันไม้คันมือ อีดีฮือโมโห พวกอีโง่

<sup>๑</sup> กรูด (ปาก) = ตูษ

<sup>๒</sup> สิบบัด (ปาก) = สิบบัด

<sup>๓</sup> จ้วง (ปาก) = วัว

<sup>๔</sup> กับเข้า = กับข้าว

<sup>๕</sup> เข้าเฝ้า = ข้าวเฝ้า

แกมหยิ่ง อีนึงหัวเก่า หน้าตามันก็เหมาะ เจ้าคารมจาร จะว่าข้างวัด มันก็พลัดเข้าไปข้างบ้าน มันให้รำคาญออกยุ่ง สุดแต่ว่าผัวตีทีไร วึ่งหนีเข้าไปในมุ้ง ดูเหม ๆ กุดลกเอายุ่งขึ้นเถิดหรือ ใจข้างหัวบ้านก็ฮึดฮือ ข้างท้ายบ้านก็เหะเหะ บ้างก็ปะตะตบต้อย ถองหมอนอยู่ตมตึง อึ่งไปทั้งบ้าน... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๔ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๒๗๔/๕ ค)

เหล่าพราหมณ์ได้ดำนางพราหมณ์ผู้เป็นภรรยาว่าเป็นหญิงชู้เกียจ ไม่ทำงาน ใช้สามีดังเป็นทาส ส่วนตนเองนั้นเอาแต่จับกลุ่มนินทา แต่งตัวออกไปเที่ยว ไม่ว่าละครที่ไหนมี นางไปไม่เคยขาดสักครั้งเดียว ซึ่งใกล้เคียงกับความอีกตอนหนึ่งที่เหล่าพราหมณ์ดำนางพราหมณ์ของตนไว้ในลักษณะเดียวกัน ดังความว่า

...กูแค้นแต่ว่ามึงชู้คร้านไปทุกแห่ง นิ่งแต่งแต่ตัว หวีหัวแต่ไก่ขัน ฝ้าแต่ประน้ามันลนด้วยได้เสม็ด กว่าจะหวีผมเสร็จพอตะวันตก มันท้างโยงขึ้นไว้ออกในตะลุ่ม (เป็น) ปุ่มตะเลาะเปาะ ตละเจ้าเงาะบางยี่โก มันทื่นไอน์สุดใจดีแต่ไกล ใครเข้าใกล้ออกสั่นหัว พอลมพัดวาบ เหม็นสาบนี้เหลือตัว สุดแต่โกรธกับผัว เกรียมตัว\* แต่ข้างหนี ขึ้นซ้อกล้วยหอม เย็บถุงไวยาว ๆ เก็บเข้าเม้า<sup>๒</sup>ไว้เป็นชะลอม มันไม่นอบ มันไม่น้อม จะใช้ทุกคำปาก รวากะว่ากูนี้เสียชั้นหมากปลุกหอ ขอมาให้นั่งใช้ ถ้าผัวจะทำอะไรก็ไปหัวเสีย ทุกวันนี้หรือกูได้แต่มึงมาเป็นเมีย ได้เก็บได้เซี่ยไว้ทุกสิ่ง อีผู้หญิงอะไรอย่างนี้ ถ้าผัวโกรธว่าจะตี วึ่งหนีเข้าที่นอน แต่อย่างนี้บ่บ่อย ๆ ใจใจถ้อยมันก็อ่อน เห็นมันนอนแล้วก็เวทนา เห็นแต่น้ำหน้ามันลักเท่าฝ่ามือ มันยิ่งดีไปจนเคย รวากะว่าไปตีทัพจับเชลยมาเป็นผัว มึงถือตัวว่ารูปร่างงานไหนก็ถึงถึงเสียดกลางตึงแล้วก็ชวนกันตาม อีตะกละคนงาม อีตะกรามสีทับทิม ไปนั่งกริมอยู่ทริมวง เห็นนายโรงเขาทรงเครื่อง เล่นเรื่องสุวรรณหงส์ มึง(ก็)ปลงธรรมสังเวช นึกว่าเป็นเกษสุริยง มันกรง<sup>๓</sup>เหมือนกูว่า เขาไม่เลิกก็ไม่มา พวกอีบ้ายิงยศ อีคนหนึ่งก็ตอหลอด อีคนหนึ่งก็ตอแหล อีโน่นมันก็แซ อีนี่มันก็เชื่อน มันช่างสมเป็นเพื่อนกันนี้กระไร อยู่กับเรือนมิใคร่จะได้ จับไข่ออกหงัก ๆ เหลือกที่ก็ชักขึ้นมามบ่อย ๆ ทำเป็นผีเข้าผีออกหลอกกูนี้นักตา ให้กินยากี่ว่าชม อม ๆ แล้วก็เอาออก... (กัณฑ์ชูชกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

\* เกรียมตัว (ปาก) = เตรียมตัว

<sup>๒</sup> เข้าเม้า = ข้าวเม้า

<sup>๓</sup> กรง (ปาก) = ตรง

จะเห็นว่าฝ่ายชายผู้เป็นสามีได้ตำหนิของตนว่าเป็นหญิงมารยา ติยศถือศักดิ์ ใ้ผู้ชายแทนทาส เอาแต่ดูหนังดูละคร จับกลุ่มนินทา ไม่ทำมาหากิน ฯลฯ ซึ่งพบลักษณะเช่นนี้ อยู่ในกณัฏฐกหลายสำนวน

๒.๔ หญิงที่มีจิตมารยา หรือหญิงเจ้าชู้ เป็นหญิงที่จะถูกสังคมประณามมาก เพราะถือเป็นกิริยาที่ไม่งาม ไม่ควรปฏิบัติ ดังคำสอนที่นางพราหมณ์ผู้เป็นมารดาสอนนาง อมิตตดา ก่อนจะยกให้ชูชก นางได้สอนว่า

...อย่าดูเยี่ยงหญิงพาลที่ว่ายาก เมื่อแม่จะสอนเหมือนหนึ่งตักน้ำมารด หัวสาก แต่ปากรับว่าคะ ๆ ครั้นแล้วก็ปิดเสียลง ๆ หลายอย่างแบายคายมารยาหญิง เมื่อรุ่น ๆ ลิปสี่ ๑๕ ปี เห็นหนุ่ม ๆ แปลกหน้า ทำตาหรี ๆ ทำกระซดกระซ้อย คอย ชม้อยชม้าย ทำอายแอบเป็นที่ ออเจ้า(ระ)วังจะนั่งจะลุก ก็กระดุกกระดิกกระริกระแร่ แซ่เขื่อนเข้าริมรก ห่มผ้าไม่สนัด ทำพลัด ๆ ตก ๆ ดูแต่หัวอกจนดันร้านตลาด แต่งตัวขึ้นเลเนรนาต นุ่งผ้าประหลาดแลล้วยลายส้างโล่งรื้อบาง ๆ ห่มสอดสับใน ด้ายดำมะเกลือสองเพลาะ นางน้องก็เดาะเข้าไว้ มีเฟื้องมีไฟลู้ซื่อน้ำมันจันทน์จนหมด ปัดอวดตัวว่ามั่งมีสุดคน จนไอ้ขโมยเข้าปล้นขึ้นขนยังรุ่ง ปะแต่ถุงเปล่า ๆ พบแต่เสื้อยืมหม้อเข้า แอบข้างที่นอน พุดจาหลอกหลอนทั้งลวงจะหลอกที่ไหนไม่รู้ แต่ล้วยเข้าอยู่กับเจ้าครอก ออนางข้าลงเรือนนอกตะวันบ้าย ๆ ถึงไม่พักไม่พูด มันก็สุดลงให้ง่าย ๆ ลูกอีหญิงไม่อายชายหน้าเพื่อนกัน อย่างนั้นหนาเจ้า แม่จะเล่าให้ฟัง นางอมิตตารัวยั้ง ฟังคำแม่นิ่ง... (กณัฏฐกสำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.ป ๔๖๗/๕ ก)

นางพราหมณ์ผู้เป็นมารดาสอนนางอมิตตดาไม่ให้ทำตัวมีจิตมารยา มาก เช่น ทำตาชม้อยชม้าย นุ่งผ้าไม่มิดชิดให้ทำชาย และพุดจาอวดมั่งอวดมี ซึ่งเป็นพฤติกรรมของหญิงที่ไม่ดี จะเห็นได้ว่า มหาชาติกณัฏฐก ฉบับเมืองชลบุรี ได้ให้ความรู้ในเรื่องการครองตนของฝ่ายหญิง เมื่อแต่งงานออกเรือนไปแล้วอย่างละเอียด โดยต้องรู้จักอดทน ประณินบิตสามีไม่ให้เคืองใจ มีความซื่อสัตย์ อย่าชักนำเรื่องเดือดร้อนมาให้ขัดใจกัน และให้เป็นศรีภรรยาที่ดี ซึ่งถือเป็นคำสอนที่ดีงามและเหมาะสม อันแสดงให้เห็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมไทย

อีกตัวอย่างหนึ่งตอนนางอมิตตดาพุดจาชูชก ว่าถ้าไม่ไปหาทาสมาให้นางใช้ นางจะออกไปหาชายอื่น ไม่อยู่กับชูชก โดยกวีพรรณนาลักษณะความเจ้าชู้ของนางอมิตตดา ไว้ดังนี้

<sup>๑</sup> สนัด = ถนัด

<sup>๒</sup> หม้อเข้า = หม้อข้าว

...ถ้าอเฒ่ามีไป จะได้เห็นกัน กุจะทำสารพัน ให้ผิดกิริยา ถึงอเฒ่าจะว่า กุก็มีอยากฟัง กุจะดันทุรัง ให้เป็นข้างเหลือขอ จะเที่ยวยกคอก การงานกุมีทำ กุจะทำหน้าเป็น กุจะเดินกุจะรำ กลางคืนกลางค่ำ กุไม่ขึ้นเรือน กุจะเที่ยวคบเพื่อน เล่นเดือนหงาย ๆ กุจะห่มผ้าสองป่า นุ่งผ้าลอยชาย กุจะกรีดกุจะกราย กุจะส่าย หน้ากลอก กุจะออกจากจาก ที่ไหนหนุ่ม ๆ ชุ่ม ๆ มาก ๆ ก็จะบากเข้าไป กุจะไพล่ นมออก ให้มันหยอกมันหยิก กระซิกกระเซียว กุจะหยอกกุจะเย้า ให้มันเข้ามาเป็น เกรียว ให้มันกอดให้มันเกี้ยว ให้มันจูบกอด ตลอดรุ่งเช้า ยามกรุด<sup>๑</sup>สงกรานต์ ชาวบ้านมีฉาว ผูกหนุ่มผูกสาว เขาแต่งตัวไป กุจะเกล้าดมมว้ย แซมด้วยดอกไม้ กุจะนุ่งผ้าใหม่ ที่เนื้อบาง ๆ ลมพัดเย็น ๆ ให้มันเห็นราง ๆ กุจะกางกระโดงกระดิก กุจะทำริก ๆ ยิ้มล่อต่อชาย กุจะพูดอวดตัว ว่าลูกผัวกูนี้ตาย ให้พวกผู้ชาย มันติดตามมา กุจะบอกแก่เขา ว่าอเฒ่าเป็นข้ากู กุจะพูดกุจะจา เกี้ยวพาราสี จะเล่น เรื่องขึ้นหา ลักพากันหนี ออเฒ่าชรา ก็จะทำหน้ายิบหยี ทำอะไรกูไม่ได้ ก็จจะร้องให้ รักผิอยู่ทุกเวลา จะกรอมใจ<sup>๒</sup>ตาย กุจะพันทุกข์ สนั่นสลายแต่คนเดียว นั้นแล (กัณฑ์ชูชกลำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ ทย.บ ๘๖๘/๑)

กวีพรรณนาให้เห็นลักษณะความเป็นหญิงเจ้าชู้ของนางอมิตตดา ทั้งลักษณะการ แต่งตัวด้วยผ้าเนื้อบาง ๆ การทำกิริยาเย้ยหยันเชิญชวนชาย เล่นหูเล่นตา พูดจาเกี้ยวพาราสี พูดเล่นยิ้มหัว แล้วจึงนัดแนะชวนหนีตามกันไป ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นพฤติกรรมของหญิงไม่ดี

๒.๕ การมีชู้ การนอกใจ เป็นการขัดต่อศีลธรรมอันดีของสังคมไทย ซึ่งในกัณฑ์ ชูชก ฝ่ายพราหมณ์เมื่อทะเลาะตบตีจนเกิดความโมโห จึงพูดว่าตนจะนอกใจมีชายอื่น ดังเช่น ฝ่ายหญิงทั้งหลายเหล่านางพราหมณ์ ครั้นผัวกระทำโง่โง่ก็คิดแค้นแล่น ลงจากเรือน คบเพื่อนกันมาเป็นหมู่ บ้างก็ถามว่ามันเป็นไรมัน มันผินหลังให้กันดู บ้างก็ว่าผัวลูกเอง บัดเดี๋ยวนี้มันเร่งเข้าทุกทีประเดี๋ยวตา ถึงมันจะหย่าก็อย่ากลัว อะไรกับผัว มันอยู่ที่ริมหัวกะได<sup>๓</sup> ถึงหากว่ามันไม่พอใจ กุก็จะใส่เข้ากับตาเถรเล่น (กับ)เจ้าเจ๊ก จะได้กินเล็กกินน้อย มีผัวไทยไม่ได้กินอะไรสักหน่อย มันใช้สอยเล่น ตละข้า... (กัณฑ์ชูชกลำนวนที่ ๖ หมายเลขลำดับที่ ขบ.บ ๔๖๗/๕ ก)

หรือ

<sup>๑</sup> กรุด (ปาก) = ตูษ

<sup>๒</sup> กรอมใจ (ปาก) = ตรอมใจ

<sup>๓</sup> กะได (ปาก) = บันได

ดา พราหมณ์โย ฝ่ายว่านางพราหมณ์ทั้งหลาย เมื่อได้ความเจ็บอาຍ  
 เพราะสามี มันรุมกันด่าตีตีดรอน ยกอิทธิณในการปรนนิบัติ มันให้เคืองขัดชุ่นแค้น  
 เล่นไปปรือชวนกัน แต่บรรดานุ่งผ้าดกเขมรจำหนับ จับมือกันเป็นหมู่ ๆ ว่าเราอยู่มา  
 แต่ก่อน ความอนาทรก็ไม่มี บัดนี้ผิวเรามันดูอืดอาดดลว่าไฉยักษไฉมาร มันรุกราน  
 ร้ายกาจ สบประมาทหน้าบัดสี จะทำให้ดีเล่า มันพาลเอาผิด ในความคิดของมัน  
 จะให้เราเน่ นบนอบไปทุกตัวตน ตลว่าตัวของเรานี้เป็นเมียข้า การอะไรสิหว่า  
 จะมานั่งน้อยหน้ากับไฉยักษาย ดีร้ายจะหย่ากัน ลักก็วันกูก็ได้ผิว จะเดินไปที่หัวรั้ว  
 ก็จะได้... (กัณท์ชุกกลำนวนที่ ๑๐ หมายเลขลำดับที่ รย.บ. ๘๖๘/๑)

จะเห็นว่าเหล่าพราหมณ์เฝ้าปากกล้าท้าทายว่าจะหาชายอื่นมาเป็นสามีแทนพราหมณ์  
 สามีที่เขาแต่ดบตีใช้สอยดละซ้ำ ซึ่งพฤติกรรมการนอกใจนี้ขัดต่อจริยธรรมอันดีของสังคมไทย

ลักษณะพฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ สะท้อนผ่านตัวละครฝ่ายหญิง ไม่ว่าจะเป็นนาง  
 อมิตตดาหรือเหล่านางพราหมณ์ ทั้งในสถานภาพที่เป็นลูกและภรรยา ซึ่งแฝงข้อคิดและข้อปฏิบัติ  
 ต่าง ๆ ไว้ โดยต้องการสื่อให้เห็นว่าพฤติกรรมของหญิงที่ดีและหญิงที่ไม่ดีเป็นอย่างไร อันเป็นการ  
 กำหนดพฤติกรรมของผู้หญิงให้อยู่ในจริยธรรมอันดีงามของสังคม